

MÚLT JELEN JÖVŐ

DEMOCRATIAI

RÖPIRAT.

TARTALOM:

Vezérszó,

	<i>Lap.</i>
Múlt.....	7
Jelen.....	31
Jövő.....	61

KOLOZSVÁRT 1849.

NYOMT.

AZ EVANG. REF. COLLEGIUM BETŰIVEL

Vigyázatok nehogy Magyarország történeteinek nagyságában hasonló legyen a pyramisekhez, melyeket a vándor bár megcsudál, de midőn öregeikbe bocsájtkozik nem talál egyebet mint hieghamut, elporhad ott emlékeket.

VEZÉRSZÓ

Azt mondják az író első munkájával úgy találja magát mint az apa első szülöttével. Az apa elkényeztetve bevezeti a világba gyermekét, az iz-zadásig futja le magát hogy fiát hivatalba behely-hezze, elmondja mennyi oskolákat végzett a tudománnyok és szépművészetek minden nemeiben mennyi-re járatos, hány nyelveket beszél, hol utozott, er-kölcse egészen az apjáié, ügyes gazda, jól tánczol, talán még kedvesen is udvarol. Ezt is megmondja, mert azon osztály főnök, elnök, szóval kinek az ajánlat történik, meglehet néhány jó nevelésű de szegény eladó leányoknak gondos apja az ajánlott pedig gazdag örökös. Egy kézszorítás a bemutatott

II

nagy reményű ifiúnak találattik. Két hónap alatt talán már meg is történt a hivatalbeli házasság.

Szegény öreg ha hallanád mit beszéljenek fiadról, hogy egy valóságos csikos szamar (zebra) minden utazása mellett mit sem tapasztalt, Leszel különböző nyelveken de nem képes egy értelmes gondolatot teremteni, a tudományokat csak megjízlelte de tudatlan, az elmívelt világnak egy divatos arszlánja a ki még nagy apai örökségét is elpazarolta, elkártyázta, hitelét még ott is elveszítette hol egészségét jó korán elfecsérelte.

Az író is eldicséri munkáját gyakran midőn a könyv nem foglal egyebet meddő sorokban üres szavaknál.

Én azomban író nem vagyok, s e röpiratot csak annyiban tarthatnám munkának, a mennyiben egészségem gyengesége miatt a hadipályáruul leszorítva bajaim nem kevés gyötrelmei között írtam.

Az ígéretekkel való hizlalásnak ideje lejárt, vagy legalább le kellett volna járnia. Mondani valóm e röpirat tartalmáruul mentül kevesebb, minéműsége iránt a bírálatot nyugodtan várom el, csak azon figyelmeztetést kell megtennem hogy a tartalom elegendő tárgyat adott volna több kötetes munkának, de mértem gondolataimat az idő körülményeihez azon hiszembe lévén hogy e röpirat mely kevésbé politikai, mint társadalmi viszonyainkkal fog-

III

lalkozik, s így a politikai gazdaszat elveinek alapos (ismeretét úgy a socialis reform körébe való tájékozást kívánja meg, e tudományokban járatos férfiak olvasmánya leend, s ezért sok helyen nem kevesebbet foglaltam a fehér mint fekete sorokba. Továbbá improvisaltatott e röpirat még: február hónap elején, azomban a nyomtatási akadályok miatt melyek háborús időkben a sajtó tulajdonosokra haramiának hamarébb április havánál meg nem jelenhetett, ezen megjegyzéssel a szerző ön maga iránt tartozik.

Egyébbberánt nehogy az olvasó nagyobb szerű reménységekkel ketsegtesse önmagát a tartalom felett, s ez csak csalódását nevelje következőket kell még előterjesztenem.

Lesznek kik előtt ha e füzet érdektelen olvasmány nem leend is, véleményeket abban fejezendik ki, hogy az író nem magyarázta meg ellégé elveit több helyeken homályosak maradtak állításai.

Meglehet egy vagy másik föld birtokos ki felületesen olvasván el e röpiratot, mind a mellett is hogy nyakig adósságba van azt fogja mondani, földét az író elakarja rabolni, proletáriusok között felosztani az egész polgári társaságbul tabula rasat csinálni.

A gyárnok állítandja, hogy az író nem olvas-ta soha Smith Ádámot, balul fogta fel List Frid-

IV

rikiiek status politikai gazdasági tanját, sokat olvasott de keveset emésztett, nem is lehet másképpen hiszen a mit az időnek adni kell a tapasztalást geniálításokkal sem lehet megelőzni, mit onnan tud hogy az író neve a múlt követ választások alkalmával szőnyegen volt, de még törvényes korát el nem érvén választói magok is által látták hogy nem képes a törvényhozás teremébe helyet foglalni, mit annál is inkább hajlandó elhinni, mert az írónak bizonyos fixa ideái vannak ilyen példának okáért hogy a gyámoknak elakarja sajátítani jövedelmét s ebben a munkásokat részesíteni,

A kereskedő becsmérelni fogja e röpiratot nevetségeseknek találandja az elveket, oda irányzóitaknak hogy minden forgalom megszüntessék, elakar a kereskedőnek úgymond nyereségéből venni niinek az lenne következése hogy minden kelmék és természetmények drágaságot eszközölnének, de az író ezzel meg nem elégszik hanem az álladalom hivatalnokainak egy nagy részét megfosztja kenyerétől melyek ha egy nem de más alakba minden polgárzatba megvoltak, s itt hivatkozni fog a bírákra, ügyvédekre, különböző hivatalnokokra, melyek különösen a rendőrség körébe tartoznak, s ezek nagy részben mellette fognak tanúskodni, azon pénztőzsérrel együtt ki épen a városháza szegleténél tesz bizonyossá egy jó követ urat, hogy e röpirat nem foglal egyebet mint megsemmisítését a fenálló intézményeknek, oly helyzet rendszeresítés

sét hol az élet minden költészetét elveszítvén prosaiságában leölti érdekét, magasztosabb élvezetek helyett a társalgás gyönyöreit egy monoton étellel, váltja fel,

A polgári élet ezen fajainak olvasóm jó szaglásuk de rősz keresetük van.

Mit tehetek én arrul hogy az idő az aristocratianak sirt ásott, melybe ha igazságtalanul bitortlott előjogaikat le nem teszik magok főgnak eltemettetni. Eddig a forradalmak csak öltönyét változtatták az aristocratianak mely az új törvények palástja alá ismét elrejtezett, hasonló volt azon jégezővekhez melyet mentül erősebben szorítunk annál nagyobb erővel sikamlik ki kezeink közül. Nem így ezután. A democratiai elvek nem sarlózni, do irtani fogják mind azon dudvákat melyek eddig a gyenge kalászoktul az élet nedvét elszívták, s ott hol egyesek egyedáruza a társadalmi erőket a gazdagságot eltulajdoníllák, a közjólét mind inkább gyarapodni, terjedni, és virágozni fog. Ezért kezeskedik martius tizenötödike, a közép száraz föld népeinek nagy ünnepe,

Martius tizenötödike. A világ történet legnevezetesebb napja. Az ő történetben az enyészet az újban az ébredésnek csillaga,

Julius Caesar

† Kr. sz. e. 44. évében

Idus Martii

VI

Ott a nemzeteknek veszni kellett, mert a nép törzsöke az agg tölgynek elrothadott. Itt élni mert az egyenlőség, testvériség, és szabadság elvei a népben megfogamzottak.

Ez így van. Itt látsz egy szép remény koszorújával magasba növe pálnát, mely előtt az arabs elterítve szőnyegét buzgón imádja istenét. Amott silány bokrot mely alatt kígyók tanyáznak.

Martius tizenötödike a teremtésnek új aerája feliasztá álmaiból a népeket, feltörte a Sarcophagot melybe a világ- szellem bezáratott, a szolgaság feloldott rozsdás bilincseit békókká tévé melyek csörtetéseivel ijessze a nép zsarnokoknak álmait.

Martius tizenötödike a vitéz lengyel nemzet feltámadásának hajnali fénye, melyet ti három banditái a nemzetek szabadságának sírba zártatok a nélkül hogy megöltétek. Felosztottátok vagyonát. Hah de fel nem oszlathattátok életét. A halottas tortol mindnyájan viselősök lettetek, de ki nem szülitok rabszolgáitokat.

Mar ti u s tizenötödike megrettenté a világ zsarnokait, elkergető az udvarok kegyenczeit, lélek-késértője lön a megtagadott hazafiúságnak, s utolsó profétája a közelgető ítélet napjának.

Igen ítélet napjának, mert írva van hogy nagy jelek fogják az ítélet idejét megelőzni, jelek melyek az emberek életéből felluúendek.

VII

Írva van.

„Hamis próféták után hadakozások fogják az országokat háborítani, éhség és döghalálok pusztítani, szegénység és nyomorúság fog elterjedni, a bűnök megsokasodni s a testvériszeretet meghdiegedni

Máté 24:

6. 7. 8. 9.

10. 11. 12,

írva van.

„Az emberek önzők, fõsvények, dicsekedők, kevélyek, szidalmazók, engedetlenek, háládatlanok és tisztátalanok lesznek.

„Szeretet és békesség nélkül, patvarkodók, tértéketlenek, kegyetlenek, a jóknak gyűlölõi.

„Árulók, felfuvalkodottak, gyönyörűségnek inkább szeretői hogy sem Istennek.

„Kik az isteni szolgálatnak képeit mutatják, de „annak erejét megtagadják. Kik mindenkor tanulnak, de soha az igazságnak esméreteire nem juthatnak.

Pál II Levele Timoth.

3. 2. 3. 4.

5. 6. 7,

Ezek írva vannak. Mondjatok egy jelet mely a társaságos életben nem volna, s így a közelgetõ ítélet napja ellen bizonyítana.

Igen a világ szellem ítélend. Elvonulandanak

VIII

előtte a népek külön osztályzatokban a mint szabadok vagy nem szabadok valának. Az emberek két részre fognak oszlani gazdagok és szegényekre, se-regenként előnyomulni az ítélet meghallására.

A gazdag földbirtokost kinek Öltözetén a gyémánt csattok fénylenek, setét árnyékában a szegény földnépe követi, rongyos öltönybe, száraz kenyérrel, izzadott homlokkal.

A gyámokat egy kiaszott munkás éhező családjával fogja késérni.

A tőzséreket követni fogják adósaik úgy mint őket szerencsétlenekké tevék a kétségbeesés kifejezéseivel.

A kereskedők kik a kelmék eladásánál magokat főcézlnak tekintik, az utszai zsebelők és tolvajokkal fognak megjelenni, nyomukban azon szegény kézművesek kiket koldusokká tevének.

Így hasonlóképen sorban fognak állani a hivatalnokok több osztályzatain rendőri minister vezérlete alatt, kik előtt lictorok gyanánt fogják az ügyvédek a sort képezni, és mind azok kik a társadalom bűnei után élének.

Az ítélet mely az emberi nem közboldogítását célozza nem büntetést fog hozni az osztályokra, hanem a régi rendszerek megsemmisítését egy újnak alkotását hol a közjólét, mint a melegség világosság és levegő mindenkivel közös leend. Nem fogja mérlegezni a vétkek súlyát melyek a társadalmi életbe a kereset nélkülözhetetlen eszközeivé az osztályok rendezetlen helyzete miatt váltanak,

IX

hiszen ezek egy új teremtés által magoktól elhullanak. Az ifjú ki mézes szavakkal színleli be magát azon hölgy kegyeibe ki őt minden areadni fonal nélkül a boldogtalan érzelmek tévkeretébe vezeti, a nő és férj kik szerencsétlenül ugyan egy helyre találják rendelni légyottjaikat, a szülők kik az isteni költészetnek szüleményeit melynek ők mennyei kegyelemből örömóráikban eszközei lőttének saját gyermekeiket vagyon értékű tulajdonaiknak tekintik, a barát ki hamis érzelmeit mint az érdek kígyóját a meleg színlelés fészkébe rejti, a gondnok ki gazul elfecsérelvén az árva vagyonát boldogulásában gáncsoskodik vagy saját érdekeihez képest eljegyzí, – ki tudná mind elősorolni a férges gyümölcsöket melyek az élet fáján függenek a polgári társadalomnak bűneit, mindezeket nem a világ szellem hanem azon öntudat mely az emberi kebel mélyében megmérlegezve az emberit rejtezik ítélendi el, és mint szigorú végrehajtó bírása Ítéletének a végső vonaglás perceiben megjelenend, súlyához képest az élet végpillanatainak nyugalalmát vagy nyugtalanságát valuta vagy convencionális értékben el árverelendő.

„A világ szellem ítélete rövid leend. Írva van úgymond, könnyebb a tevének által menni a tőnek fokán, hogy nem a gazdagnak Isten országába.

„Ezek pedig ezt meghalván mint a tanítványok megháborodva fogják kérdezni – ki üdvözülhet tehát?

„És válaszoltni fog a mi az embereknél lehetetlen az Istennél lehetséges.

*Máté 19,
24, 25, 26,*

Vegyétek az írás szavát úgy a mint írva van számítva bölcsességtekre. Elmélkedjétek azon képek felett melyek a természet könyvébe ugyan egyszerűen foglaltatnak, de az igazságot a gondolkodó előtt felmutatják.

E röpirathoz tartozik elosztatni kétségeiteket, felvilágosítani a polgári álladalom társadalmi bajairul.

Ez nem elég. Felmutatni azon ellentéteket melyek magokat az életbe beszótták, előítéleteket melyek megváltoztatva az emberi természetet vérbe mentek által a bajoknak végső forrásait.

Ez sem elég. Meghatározni azon eszméket melyeknek előbb utóbb a régi rendszerek tanait kell megsemmisíteniük, és tökéletes javítást eszközölni.

Nem jöttem a prófétákat eltörölni, sőt inkább betölteni.

És azért nevelje senki, hogy az élet jóléte melynek ez embert boldoggá kell tennie megfog semmisülni, ez még csak most fog elterjedni. A boldogsághoz való jog mely eddig egyedáruztatott közönséges leend.

Hogyan kérditek hiszen az senkinek sincs eltöltve magát boldoggá tennie?

E kérdés mint egy kemény gőz, az aristocratiának büze emelkedik hozzám, nincs eltöltve, de a törvények egy hálót képeznek melyekkel a gazdagok a szegényeket halászák.

XI

Ezen röpiratnak végre olvasóm az idő szelleméhez képest harcziás öltözete van. Az az nem csak a socialis élet bajaival tűnődik, de röviden megmérlegeti eddigi politikai eljárásainkat és véleményeket szó a jövőbe.

Mint ily feladásának tekinti megmutatni, hogy a forradalmat Magyarországon a nép vette által. A mi történik a nép által történik különben mi sem történik.

Hogy azon elvek, melyek eddig alkotmányunkba szövettek sokkal kevessebbek mint sem az egyenlőség, testvériség, és szabadság fogalmának megfelelnek.

Hogy az egyenlőség a szó legterjedelmesebb értelmében is megférhet, sőt kell hogy megférjen a polgárzatba ha az egyenlőség legszélesebb fogalmából csak annyi vétetik el, mennyi a közjólét terjesztésének akadályul szolgál, s ekkor még csak azon alap van meg melyen az emberek gazdagodása egymás mellett békességesen megférhet.

Hogy azon javítások melyek új törvényeink által hoztattak nem írták ki a gazokat csak gyökereit nyesték meg, minek bizonyos következménye hogy még bujábban fognak kinőni, ha a bajok gyökeres kiirtásának eleje nem vétetik.

Hogy e nemzet más nemzetektől abban különbözik, hogy másutt bár mily differentia legyen is a segények és gazdagok között bajaik orvosolhatásával még is könnyebben vannak mint mi, bár a proletáriusok száma nálunk még nem növekedett oly

nagyra s ennek oka a közeladósodás. Hogy ezen kell és lehet is mint újjú születésünk nélkülözhetetlen feltételének szempontjából segíteni.

Ki jobb módot tud, és mindég feltéve hogy a nemzet közjólétét czélozza ám szóljon fel nagy Apollómnak fogom tartani.

Tudom hogy azoknak kik a törvények segedelmével embertársaik munkáik után éltek, s őket illető jövedelmeiket eltakarították, úgy fog látszani e röpirat tartalma mint egy ital melyet ki kell üríteniek benne pedig a keserűség csépjeinek minden színei tisztán láthatóan foglalvák

De azt is jól tudom hogy az igazságtalanul elnyomottaknak egy pohár víz leend mely őket újonnan föuja éltetni.

Ki mindezekben kételkednék tekintse e röpiratot mint a sybilliai könyvek egyikét, elmélkedjék az olvasottakon ekkor kételyeinek fátyol képei elenyézfzendenek, s öt legalább ez volt a szerző óhajtása, az alapigazságok ösméretéhez vezetendi a

Múlt Jelen Jövő.

MÚLT

Hozzátok szólok, kik mindenkor a magyar nemzet alkotmányos jólétét kebleiken melegengetett reformerek első légiójába küzd üttetek, kik midőn a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget nemzeti lobogókra feltűztétek, mint képviselők a haza megmentésére szükséges hadi és pénz erőt megszavaztátok, egy szent tartozásnak kétszeresen tettétek magatokat adóssá. És ez a magyar nemzet' tökéletes **függelensége.**

Hozzátok, kik a' haza megmentőivel egy sorban alván, egykor helyeiteken nem csekély tényezők valátok. És midőn camarillai ármány s árulások által megszagatott haza megmentésére seregeink a Tiszáig visszavonultak, reményeitekben kétkedők, hitetekben tévelygők levétek. Száraz ágai habár a virágzó lombnak, hervadt- de egykor virágzó levélkéi a nemzet babérjának.

Hozzátok, kik habár népeitek' boldogságáról

felelősök vagytok, hivatástok' körébe erköltsel foglalvák, még is a legközelebbi idők történetébe oly koldus szegények vagytok.

Hozzátok, kik minden erők egyensúlyozása nélkül a martiusi napok után köztársaságot követeltetek, és ha a törvényhozás, a végrehajtó hatalom öszhangzásban nem öröködik, más irányban érlelitek az eseményeket, az idő nagyszerű politikai következményeit könnyelműen eljátszátok, erők öszpontosítása helyett visszavonást eszközöltök, s e nemzet, mely hivatva van a száraz föld békéje felett örökdő hatalmak egyik láncszemét alkotni, felületes politikátok tévedései között elporlik,

És most, midőn a felzúdult tenger élőtökbe veti az eszmék gyöngyeit, melyeket elszánt hazafiúság' szilárd lelkületével az emberiség elidegeníthetlen örökjogaiba beilleszthetnétek, midőn minden hódítási tér melyet önkény bérenczei bebitangolnak természetes meggyőzötte elveiteknek, s ők a polgárosodás banditái hyenai hidegvérúséggel tépik le nemzetünk fejről a trón iránti megöszült tiszteletnek utolsó fürtéit, s e nemzeti visszavonulásnak perczében politikai katekizmustok' hit ágazatait mélyen véshetnétek a nép szívébe, most némák és ridegek vagytok mint a puszták sír köve.

Hozzátok is szólok végre, kik egykor a nyomorgató rendszer silány eszközei vakítok, kiket a törvényhozás nagylelkűsége magáboz emelt és hajlandó volt azon körön is túlterjeszteni a szabad véleményezést, melynek határain innen

más népek, a hazaárulás hosszúidejű nemezisét megtúrték' működni.

Mikor a martiusi törvények halomba dönték az ó rendszernek mesterségesen fentartott romait, és helyeitek a végrehajtó hatalomnak kor kívánataihoz idomított alakot adván, kormányzási lehetőséget megkönnyebbíték, a közvélemény előtt ekként igazoltatok magatokat: mi is ezt akartuk, csak eszközökben különböztünk célunk egy volt, nem hívünk hogy az lehessen egy n a p műve, mit egy száz a d m m u k á j á n a k Ti magatok is sokat látok.

És e nemzet' férfiai jól tudván hogy az igaz szó is ajkaitokon hazugsággá válik, de még is az események villámszerűségében isten kezének látván működését, elhitették ámitástaitokat.

Így lőn, a mi igazolástokban igen keveseknek közültek volt tulajdona, az egészre kiterjesztve, így lőn, hogy szolgaságtok palástja vizes pokroczyanánt vettetett a nemzet testtére.

És most midőn a körülmények alkalmat nyitottak miként megmutathassátok, hogy a nemzetnek nem háládatlan fiai vagytok, a mentség melyet ajkatokra vettetek nem nemzet káromlás volt, most hallani lehet tőletek; mi az események e következéseit mind beláttuk, s a reform kiindulási pontjánál felmértük annak utolsó lehetőség határait is.

Mintha látnám ajkaitokon olvasóim e kérdést. Hol vannak tehát ez ön becsület' megfertőztetői, kik a visszahatásnak eszközei?

Ezen szaka barátim szegény hazánkban az egyediségeknek hasonlít a rothadt levegőhöz, melyet érezünk, nyomása alatt az élet gyakran elveszíti erejét, de nyomokba menni, minden kémrendszer mellett is, képesek nem vagyunk. Többeknél pedig kik kérdenének – hidjétek meg nekem – hasonlít a' fülzúgáshoz, mely a zajnak sükéretlen keresése után, kell hogy önmagához térjen vissza.

De én azért még is mondok valamit, mert kevés igazságot talán rejt magában.

Mindazok kik még a régi rendszer hagyományai ugyan, de törvényeink' újabb intézményeit pártfogolván, körükhöz képest az alkotmány népszerűsítésében működtek, s a honvédelmi bizottmánynak a haza megmentése iránt több alkalommal tett különböző felszólításaira a terjedő veszély ellenében áldozatokkal léptek fel és közreműködtek – ezek nem reactionariusok. De a kik ezt nem tevék, főleg ha az örök gondviselés által anyagi előnyökbe részesítettek és még sem tevék, a háládatlanság bűnével isten és embereknek felelősek, s eléggé kérlelhetetlenül nem fogja őket sújtani soha a közvéleménynek ostora.

Ezek nem egyebek tévelygőknél. Világuk a setétség. És akármely politikai színbe öltözzenek, meggyőződésük hasonlít phosphor képhez, mely látszólagos fényét azonnal elveszíti mihelyest a világosság sugara megközelíti. Tévelygők az emberi társaságban, kiket férfias viselettel az erény' ösvényére, bár mennyi türelmünkbe kerüljön is, vissza kell vezélni.

K é p v i s e l ő k! Polgártársak! Vessetek egy futó pillanatot legközelebb múlt időkre. A történet soha nem volt tanulságosabb hogy elöttetek a nemzet telljes erejében feltűnjék.

Nézzétek századokon által mephistofeli fogásokkal űzött fondorkodásait a végrehajtóhatalomnak, oly korban midőn előítéletekkel, külfény és udvari kegyvadászattal saturait, beotiai tudatlanság és szűkeblűséggel terhelt aristocratia által istápoltatott, miként terjeszté ki polip karjait, hogy az alkotmányos szabadság virágát fejlődésében megölje, és jogait féltékenyen őrző magyart megorozza, miként altatta el ezen éjszak és kelet' barbár népei ellen harczban kifáradt nemzetet, hogy alkalmat vehessen hadi erényeiből kivetkeztetni, elfojtani minden szellemi s anyagi jólét utáni törekvését, tudományok növekedését, művészet ébredését, mindent mi a népnevelés, kereskedés, műipar és mezei gazdaság' körébe sürgetős teendőkül tartozott volna, s ápoltt ellenszenveket, osztálybeli előítéleteket melyek chinai falakként emelkedtek a nemzetre.

És még is habár időről időre lehet az önkény köröm helyeit a történet' lapjain felmutatni, nem sodortathatott e nemzet az absolutismus örvényébe, sőt daczára annak hogy a mennyi nemzetiség, valás, a polgárzat temérdek osztályzatai egy bizonyos szolgálást czélzó concatenatioval a nemzet ereinek dissolutiojára, a megyei rendszerben fentartott önkormányzás desorganisatiojára működtek, midőn a história lapjain fel nem mutattok népet, mely

korlátlan egyeduraság jármát magán nem hordotta volna, egyetlen mely mindenkor saját törvényei által igazgattak, még is minden belkormányzati viszályok mellett elég erős volt Europa civilisatiojának táborszemeit alkothatni, elegendő erős arra, hogy midőn az örökös német tartományok, feudális s imperialis jog szerént a francia s angol királyok és mindannyi birodalmi fejedelmek által követellettek a pragmaticalis örökösödés mellett az Európai potentátok mérlegébe vesse a győzelemnek pallossát.

Avagy feleditek-é midőn a világhódító galliai lobogók ellen harczolni e nemzet felhívott ama nagy lelkúséget melyei a kétségbeesés óráiban zsarnokainak megbocsájtott. Pedig kevésbé gyűlöletes emlékezetet költenek-é fel bennünk a Ferdinándok és Leopoldok emlékei, mint Francziáknál Lajosoké? Es a helyett hogy legalább elrabolt jogaiban viszahelyezette volna magát a nemzet, egy harczot küzdött mely reája nézve sem a szabadság sem jólét harcza nem volt, a szabad királyi választás felhívását szétszaggatva vetette a világ urának lábaihoz, és megtúrte hogy a história egykor elmondja miként angol aranyokon vásároltatta vérét a világszabadság harczosainak legyilkolására.

És még is e nemzet élt. Élnie kellett. Mert két alapon nyugodott élete. Alkotmány és nemzeti ségen. E két mag a nemzet' életében elegendő életerővel bírt, hogy törzsöke legyen a felvirágzandó nemzet fájának.

Nem akarom az elmúlt idők keserűségeit visszaidézni, de lehetetlen midőn a magyar polgár hazai történelekre vissza pillant, olykor lelke mint terhelt felhő ne emelkedjék mely akaratlanul dörög, és szórja villámait, lehetetlen hogy a feledékenység fátyolát oly könnyelműen vessük a múlt koporsójára, honnan történetek emelkednek melyek emlékezeténél mint egykor a romaiaknál Brutus nevére minden igaz hazafinak tört kellene ragadni.

Az örök gondviselésnek azonban tetszett az újjá alakítás munkáját a magyar törvényhozó testület feladásává tenni, mely győzelmet vévén a végrehajtóhatalmon, nem csak a reánk rozsdásodott szolgaságnak bilincseit feloldá, de alapot tett a continens közepén polgári jogok egyenlőségére fektetett népek szabadságának, és testvériségének,

És mondja bárki hogy itt az önhitségnek hibája nehézkedik meggyőződéseinkre. Én az események napló könyvét fogom felmutatni a félelem azon pillanataiban, midőn a számadást követelő kor az ó rendszer támogatóinak bűneinek lajstromát bemutatá, midőn a magyar ügyek erélyes közbeszólása alkalmával, mert hiszen kinek tartoztak volna nagyobb számadással mint nekünk, katonai fellépéstől a hatalom zsarnokai visszarettentek, s az örökös tartományok felibe tárogató emeltetett mely egész a Rajnáig tisztán adá vissza a szabadság hangját.

E fellépés igaz. hazánkat mint virágzó oast

emelte ki a terra incognitából, s annyi idők után valahára ismét a világ színpadára emelte, de egy felelősséget rovott nem csak reátok népképviselők, de leginkább önnön magára a nemzetre, mely abban áll: hogy a szabadság harczát kivívja, s az egyenlőség jogait a n é p e k testvéri szeretetének alapján az önkény zsoldosai ellen fegyveresei által is biztosítsa. A korlátlan kormányzás teréről leszorított hatalom meg fog késérteni mindent, hogy az egyeduraságot ismét megalapítsa, ha a polgárosodás irtó háborúját idézendí is elő. A nép, erőt merítve az emberi jogok egyenlőségéből felszámíthatatlan mennyiségben fogja harczosait a csataterre állítani mert tudja, hogy hatalma hasonlít a tengerhez melynek ha egyes hullámai hullanak is a tenger azért csak tenger marad.

A martiusi törvények meghozattak, az alkotmány a nemzet tulajdonává tétetett, és minden ágyúlövések nélkül az emberiség jogai a világ zsarnokainak significáltattak.

És ha tekintetbe vétetik, hogy e nemzet ébredésének hajnalát még alig élte túl, hogy a felvilágosodás sugarai különösen a fő aristocratiának szemeire még fájdalmas befolyást gyakoroltak, tekintve, hogy a föld kereksege alatt nem mutatok egy nemzetet mely a szakadásnak annyi magvát horda magában, a hány polgári osztályzat, vallás és népiség ugyan annyi egymás közt, és egymás ellenében alakulásban lévő pártok, melyek a közel jövőben kifejlődéseikkel fenyegetlek, és mind

ezek oly irányban melyek kevés reménységet adtak az érdek egységhez, ha mondom mind ez tekintetbe vétetik, nagyobbnak látszott mintsem első tekintetre e nemzet ereje megbírhatta volna.

És még is világos tanúbizonyságául annak, hogy szeretet a népek instinctusa, az új törvények visszahatás nélkül fogadtattak, mert még a reactionnak daemonai nem izgatták fel a népeket.

A megyei hatóságok nyilvános győzedelmet vettek a centralisation. Az igénybe vett tisztviselők, erélyes közremunkálásával sikerült a népet, mely hajlandó volt az új törvényekben nyert szabadságát, a katonáskodás feltételének, melynek terhét századokon által oly égbekiáltólag igazságtalanul viselte, tekinteni, meggyőzni a felül hogy a nemzetörségben szabadságának biztosítékait ösmerje. És a mi a história lapjain mindenkor fényt fog árasztani a forradalomra, a kis birtokosok kik előjogaikat örömmel olvasták be a közjólétbe, a szűkség pillanataiban első emelték karjaikat a haza közveszélyei ellen. A nép pedig óriási tömegekben ébredezett jogainak ösméretéhez, a politikai intézmények mi hamar érlelték, és vádoljátok bár kiskorúsággal, hisz ez azon zabola melyei magatokat, minden ok nélkül fékezitek, akkor midőn császári lobogok alatt izgatva a legnagyobb részt nyugodt maradt, sőt harczosait egész buzgósággal álitá ki a honvédelem legioi közé, még azon vidékeken is legnagyobb részt beszámítva hol a nép nyelve a diplomatikaival nem ugyanazonos, nagykorúságának

elegendő jeleit adta, és nagyon tévedtek midőn némely vidékeken külön népiességek gyűlékonyságáról, melyek a szakadás lángjaival csaptak ki, az egész népnek politikai éretlenségére vontak következéseket.

A törvények végrehajtásában, ha tekintjük hogy általalakulásunk első stádiumát akkor éltük által békésen, midőn más nemzetek hosszas előkészületek után is polgár vérbe fürödve ifjodhattak meg, a forradalomnak nemzetszerűségére kell ösmernünk. És beszéletek bár mit is a táblabíró politika ellen, most az egyszer alkalmat veszek kimondhatni, hogy azok kik a törvényeket végrehajták csak úgy táblabírák voltak, mint azok kik a nemzet Pantheonába szerepeltek.

Az új törvények által nem a nemzet szabadsága adatott vissza mely martius tizenötödike előtt is szabad volt, és valahányszor kétségbe hozatott, mindannyiszor fegyvereikkel bizonyították be öseink, hanem csak a nemzet elraboltt jogai adattak vissza, s az mit önálló kormányzása mellett népeinek boldogítására régen megadott volna. Megszüntetett azon anomália mely a kormányzásba szövetett az által hogy az ország főkormányzói, kik legnagyobb részt idegenek valának, merő hűségből a császárhoz hűtelenek kéntelenítettek lenni a magyar királyhoz, s újabb alkotmányos erő öntetett valamint a nemzet' életébe, a végrehajtóhatalom körébe is, kiknek tagjaira, azon ezer bajokon ki-

vül melyeknek gondjai nyomasztólag; terhelők vajának, a sérelmek lajstroma örökségképen szállott, mértékül azon politikai iránynak, melyet az ausztriai ministerium között fenforogható diplomatikai kérdéseknél követniük kell.

A martiusi törvények azon hibákat melyek magyarországnak az ausztriai birodalom irányábani érdekeinek alárendelésével a collegialis rendszerből származtak sokkal inkább feltünteté, hogy sem azok mellett az úgy nevezett birodalmi egységnek fellehetett volna állani, részünkről folytonos ministerialis crisisek származtak volna, mindaddig, még az alárendeltség meg nem szűnik, mert azon anomáliába tétetünk hogy jó polgárának lenni a birodalomnak előbb rász hazafinak kellett lenni. így a visszahatás politikáját a dynastia részéről, végtenditiájával mely szerént magyarországot tartományaival kozbirodalomba olvassa, belátni lehetett. Vannak kik czélszerűbbnek vélték a reactiot fészkébe befojtani, s a helyett hogy annyi ártatlan vér ontassék, s országunk az elszegényedés küszöbére sodortassék, inkább azon elvet követni, hogy számadásainkat végezzük be a forradalom alatt, és nem a forradalom után. A históriai borzalommal emlékezik XVI Lajos megöletéséről, pedig ha elvérzett polgáraink életét, s e hazának oly sok elpusztított vidékein népünket az elszegényedéstől menthetnők melyikünk nem áldozná fel karját hidegvérúséggel egy dőfésre melyet a hazaszeretet lelkesítne. És én mégis azt mondóin, hogy nem. E

tett könnyen a terrorismus terére vezethetett, és még veszedelmesebb alakba oszlathatta fel a magyar birodalom egységét, ha a királyságnak mit nem hiszek még akkor virágzó szerelmét megölitek is. Én azonban úgy vélem, a visszahatás sokkal nagyobb erővel idézendi elő a katonai fordulmat, s az utolsó pretendens mellett is tömegestől lázította volna fel a népeket, hazánkban kétségtelenül többségbe hozza a monarchistákat, s ekkor hóí van erőnk melyei nemzeti önállásunkat megvédjük.?

Hidjétek a királyságot nem irtani kell a népek szívéből, mert mint a fű a sarló alatt még erősbben veti meg gyökereit. Ha magára hagyatják, s az alkotmányosság tétéről le nem lép egy bizonyos fejlődési fokig nincs miért meg nem tartani, mert azon vetélyzetből mely a pártok között van, csak haszon háromolhat a nemzetre, ha pedig eltér, s érezteti a nemzettel akaratának hatalmát, emelkedett bármily magosra a királyság fája a nép megvonja tőle életető erejét és mihamar elszárad.

Arra tehát hogy meg fogunk támadtatni készen kelle lennünk, annál is inkább miután Olaszország-irányában a nemzet rokonszenvét is követve, a debellatióban segedelemül nem lehetett, és mivel a status adóságokat, tudván azt hogy a kormány részéről e hazába mi sem ruháztatott be, de sőt közjövödelmei a birodalmi számadás oroszlán torkába vettettek, s ezekiránt evidentiába soha nem jöhetett, legkissebb részben is elvállalni nem akarta. És hogy a vesze-

delem érezhetőleg közel van, bebizonyította a nép, mely akkor midőn még honvéddrendszerünk nem lévén, minden reményeinket jó akaratába helyezettük, várakozásunkat felülmúlóig sietett a harczy lobogók alá. Mutathatnék több oly megyéket hol korkülömbséget nem tekintve öregek a fiatalokkal együtt szállottak a harczterére.

Az események mi hamar igazolták alapos sejtelmünket. A reactionak bérenczei elbizakodva erőtlenségünkbe azt hívén miután a pénz és hadügyi tárcza üresen adatott által a nemzetnek, pénzt és fegyvert teremteni egyhamar képesek nem leszünk annál is inkább, mert sem fegyvergyárunk sem reménységünk külföldről fegyverekhez jutni nem volt, váraink pedig idegen zsoldosokkal lévén ellátva még a legjobb esetben is üresek valának, támaszkodva arra hogy a vidéki toborzásokból, melyektől való irtózás vérébe ment által a népnek, katonai erőt egy könnyen nem gyarapíthatunk, továbbá harmincz ezerre menő gyakorlott hadiserege, mely minden órában ötven ezerre felemelhető volt, Horvátországban csak parancsra várt, elkezdé először a lazítást a vallás körébe, mi daczára hogy különbféle érdekek képviseltetni óhajtatván a követváltások alkalmával egymás ellenében ingereitettek, világos tanúságául annak, hogy minden előítéleteknek előbb utóbb lékeli magokat élniek nem sikerült, folytatta továbbá az igazgatást a birtokosok osztálya ellenébe, és fájdalom itt ott mutatkoztak symptomái a fekélyességnek, néhány helyeken a

birtok felosztásához tetteleg is hozzá láttak, de mind e mellett hogy ezen érdek a föld népéhez legközelebb áll a baj el nem terjedhetvén, elkezdé a lázítást a külön népiességekkel, nem számítva hogy kifejlendő nemzetségekkel nem az ausztriai birodalom egységét eszközlé, de inkább szétdarabolásának, kétség kívül megérendő magvait elhinté. Ezzel igaz sikerült a korona integritása irányába lázadást előidézni, mégis, ha bár elveszítettük már Horvátországot, el a magyar tengerpartot, a serbek lobo-gói már Banátusba hatottak, sőt a kárpátaljai megyékben is a bujtogatás fészket keresett, ugyan jutott é valakinek eszébe megrettenni, pedig még ekkor ugyan csak volt mitől félni. Vezéreinknek egy része nem őszintén szított a magyar seregekhez. Hadseregünk sem nagy, sem erejére gyakorlott nem volt. Nem csak nem féltünk, de még emlékezzetek vissza a lapokra, meghívtuk a bánt nyílt csatára, és megjövendöltük hogy seregéből egy sem fogja többé meglátni a Dráva partjait. Most pedig midőn tisztába vagyunk a lázítás eredményeivel, és mérlegbe vetve hogy monarchius állásunkat ha nem is töröltük el, de legalább egy időre szegre akasztottuk, a nélkül hogy ez visszahatást szült volna, midőn minden eddig kifejtett erejét a nemzetnek túlhaladó, szász húsz ezerre menő, és napon-ta szaporodó seregünk legnagyobb részben begyakoroltatott, és vezérek állanak élén, kik mielőtt a magyar polgári nevet felvették, hadi érényekért a halhatatlanság babérját már kiérdemelték, a nélkül

hogy táborunknak bár melyike is megsemmisítetett volna, vannak kik elegendő kislelkűek megrettenni, g a nemzet jövője felett gyáván kétségbe esni.

Nem kevésbé zsidbasztotta erőnkét még akkor midőn az új kormány magát tekingélyében meg nem szilárdíthatta ama viszály, mely a ministerium tagjainak külön politikája miatt, nem kevés eltéréseknek volt okozója.

Én megvallom ezen politikai differentiába az Európai civilisationak egy nevezetes kérdését láttam rejteni, mert azon kérdés megoldásának vall y on a népek fejlődése közép száraz földön, monarhiai vagy rész publikai irányban történjék é, itt magyarországián kellett v é g b e m e n n i. Csak tőlünk függött hogy azon ausztriai birodalom mely az egyeduraságnak legerősebb támassza, és melynek bukása maga után vonandja a trónok bukását legyen é avagy nem? Kitudja a népek fejlődése köztársaságokban mily irányt veend. Öszhangzásba hozatnak e azon erők melyek alapján az emberiség testvéri egyenlőséget éljen, avvagy csak a zsarnokság álarcait változtattuk meg, és szaporítottuk a köztársaság helotáinak számát kik alkalomra lesnek hogy megragadják a kormányzást azért, hogy szabadság vandalusai legyenek, s ekkor még meglehet a népeknek egy birodalmi concatenatioja feltartóztathatta volna még az éjszaki absolutismusnak közép szárazföld virágzó földin barbár foglalásait.

Isten láthatja csak a jövendőt, de én ha e

nemzet helyheztesését, elszigetelt nemzetiségét, keleties sajátságait tekintem, hivatásával azon önállást mely, őt egy közvetítő hatalomra emelve, az éjszaki vandalismus ellenörvé tegye, oly igen öszsze egyeztethetőnek találom, és hiszem, hogy bár mennynire bebonyolitva tegyenek is ügyeink, ha bölcsességgel járunk el javításainkban socialis reformunkat a politikaiba könnyebben beilleszthetjük. E hit szilárd meggyőződésemmé lesz, valahányszor más nemzetek állását magunkéval párvonalba teszem, mert ha igaz is, hogy a civilisatióban más nemzeteknél nem kevésbé vagyunk hátra, de az is igaz, hogy az álcivilisationak hátrányaiban sem részesültünk oly bő mértékben. Hazánkban még jelen pillanatokban nem szükséges rettegnünk az elszegényedett osztályok zendülésétől, mely Franciaországban a polgár háborúnak legiszonyatosabb vérontásaival fertőztette meg a szabadság korát, ezen osztály nálunk, még kevesebb számú, s erejének öntudatára sem ébredett.

Csak egy önálló politika mely a nemzet világszerű hivatásával ugyanazonos mentheté meg a hazát, egyéb kormányzási taktika minek jeleit látuk is, a nyilvánosság próba tüzét ki nem állja, mert ott, hol forradalom vette által az ellenörködést csak közvéleménnyel öszhangzásba lehet kormányozni. Egy ily politika ellenében azután nem lehet fellépés. A közvélemény minden kezdeményeket szétöröl, sőt azok is, kiket a kormányzás ki nem elégít, nehogy akaratlanul a reactio eszközeivé váljanak

magokat inkább egéztöredelemmel a fenálló elvek alá oda engedik.

Azután őszintén megválva azon politikának mely a ministeri padokról emelkedett nem csak egy kis aristokratikai büze, de azon avas sajátsága is megvolt mit e nemzet örökké bírt, hogy ellenségeit mindég jobbaknak hitte. Batthányi Lajos egyike azoknak kiket ismerni, tanulni kell, ki romai büszkesége mellett, elegendő erényeket bír bár melyik patrícíust megszegyeníteni. Az ő politikája után meglehet nem megyünk Bécs alá, az austriai status adósságok egy részét a nemzet magára vállalja, s ez által a német bankok keletét valamennyire biztosítja, de azért hol van a logikai fonal hogy a háború elmarad, s a nemzetnek alkotmányos szabadsága sértetlenül fenthagyatik. É hiedelmet nem hazudtolja e meg a história? Volt e célja valaha a dynastiának magyarország jólétét eszközölni? Nem hordom én fel sem a mulasztás sem a tartozásnak hibáit csak egy intézményt mutassatok mely három század lefolyása alatt a nemzet részéről kifizetendő felmardott, mivel a habsburgok jó hajlamára lehetne következtetni? Nevededett e ezen ország, hatalomban tekintélyben kiterjedésben? És nem veszíté e el országainak nagy részét azon dynastia uralkodása alatt melynek düledező trónját annyiszor fentartá, és koronájába minden egyéb királyok gyémántjait túl fénylő köveket rakott, de azért mint mérges pók ült a nemzetten, élt zsírjából, véréből, a népvélőjéből? Nem tanúsított e az austriai ministerium a bank szaba-

dalmának követelésével egy oly mentalis reservátát melyhez hasonlókkal még több ízben is megköszönlettünk volna? Megunta már a nemzet az örökös alkudozást, minek a vége az volt hogy mindig megcsalattott. A gordiusi csomót előbb utóbb a vitézség gladiusával kellett megoldani. Megkeltett tehát martiusban a politikát is szükségképpen változtatni nem pedig az előbbenit megtartani. És épen itt van „martius tizenötödike” érdeme, hogy azon korban, midőn országos kapacitásaink annyi egyediségei az új téren magokat tájékozni képesek nem valának, sokan oly nagyot buktak, hogy fel sem kelnek többé, nem csak az ösvényt jelelte ki melyen haladnunk kell, de politikáját is nem kevés ügyességgel használta a végrehajtó hatalom körébe a kormányzás hibáinak felmutatására. Eddig érdeme. De midőn azon kevés tekintélyeket is melyeket bírtunk gyermekes insultatiokkal sárba vonta, a nemzet becsületével játékot űzve törvényeken gázolt a nélkül, hogy azok helyett újabb forrásokat ajánlott, folyton izgatott tárgyak és személyek ellen, és valahányszor izgatott, mindenkor egy kettőt ki is pécézett, elveszíté irányát, sokan azok közül is kik először szívesen olvasták, később mint a munkások újságával magam is néha megszoktam, olvasásánál önkéntelenül zsebeikben tárták kezeiket féltvén zsebkendőiket. Nem czélom a kormány tetteit hosszasan bírálgatni, felmutatni mulasztási hibáit, tapasztalatlansággal vádolni mind untalan változott tagjait, annyi azonban kétség kívüli hogy egy kevésbé erélye-

gebb eljárással sok igen sok veszedelmes bajok csirájukban elfojtattak, és bekövetkezett árulások elháríthatottak volna

Midőn a kormányt által vették miért nem törölték el azonnal a főhadi kormányzókat azoknak vezérszálai a hadfogadókkal melyek kilencz éveken által felsőbb rendeletek után is kémeket képeztek, s ezek helyett miért nem osztattok fel az országot felelős ministerium mellett osztály kerületekre? miért nem rendelték rögtöni befogatását valamennyi altábornagyoknak nem különben őrnagy vezéreknél, és helyettesítettek altisztekből? Nézzétek Franciaország egyszerre százhatvannégy al és fő tábornagyokat csapott el. Midőn tapasztalátok hogy oly sokan vannak kik a jelen idő viszonyosságos körülményei között örömmel visszavonják magokat s ölték fel a közömbösséget, sőt vannak kik azzal is bíbelődnek miként szépítsék magokat mind a két párt előtt, miért alkalmaztatok oly egyedet kik az ó rendszerhez tartoztak? miért neveztetek kormánybiztosokat kik azután ha magok nem is de a kiket oly iszonyatosan minden oldalokról megcsaltak, úgy annyira hogy a status szükségének fedezése bizonyos tekintetek mellett ügyetlenségeik miatt, valóságos rendszeresített zsákmányolássá és bűn keresetté vált. Miért túrtétek meg e kis zsarnokokat kik azután hatás köreiken nem csak sokszor túlmentek, s eljárásaikkal csak közingerültséget okoztak, hanem martius előtt követett politikai hitvallás üldözésének gyengeségét

sem ölték le. E hibáknak nincs egyéb mentsége mint hogy először állunk az Önkormányzás terén, és hogy nem akarom önzésnek beszámítani, de a kormány főelemébe határtalan bizodalmat nem helyeztettem, sőt a kormány ereje csak zsibasztatott.

„Es hat mit Euch eine Beschaffenheit wie mit dem Meer, dem man unterschiedentliche Namen giebt und es ist doch endlich alles gesalzen Wasser”.

Nem célom fejtegetni váljon a nemzet képviselői mennyiben feleltek meg hivatásuknak, csak közbevetőleg azt jegyezem meg, hogy bajainkon igen könnyítve lett volna ha egy némely anyagi jólétünket tárgyazó kérdések rendkívülig megoldatnak. Azon politikai irány melyet a képviselőház követett, mely szerént több ízben próbálta meg a békés kiegyenlítést, de azért bár mennyire ingereilett is az alkotmányos térről lenem lépett, a nemzetnek nem csak méltóságával, és loyálisával, de politikai tendenciájával is egészen öszhangzásban volt.

Helyén volt hogy V-dik Ferdinánd lelépte vei a pretendens ellenében az országgyűlés erélyesen nyilatkozott, és sajnálni tudom azokat kik körülmények ezen fordulatánál egyességéről álmodoztak.

Haljátok a történet még ily alávalóságot fel nem mutatott. Ösmért zsarnokokat kik amnestiának hirdetésével kezdetek kormányozni, de a ki egy országhoz akkor midőn törvényes orgánumai között működött azt mondta volna: Ti lázadok vagytok s addig veletek szóba sem állok

még fegyverrel meg nem hódítlak; és működését azzal kezdé hogy az országot fel-darabolja, vérbe fürössze, tartományai közé beolvassza, ily gaz merényrő l még a történet lapjai nem emlékeznek. És ezt ki tevé? Ferencz Josef, ki azt lehet mondani a journalistikai téren ellenmondás nélkül hivatott meg alkotmányos utón a királyiszékbe, kihez e nemzet rokonszenvét is tanúsítá. Egy ily merénynek a nemzet méltóságához képest kellett megfenyíttetni, és semmi szín alatt nem egyezkedni, mert már ekkor austria a leoltott ál szemérem alatt, nem csak felmutatta mezítelenségét mint a statschrift küldése alkalmánál, de egész szemtelenségében oly térre alította magát irányunkban mely a nemzet férfias bosszankodás át és megvetését méltán felhívta. Egy nemzet mely nem képes tekintélyét megvédeni, képtelen az ön fentartásra. És én reményiem a történet író azon botlását a háznak midőn e nagyszerű határozata után, még is követeket küldött Ő cs. kir. felségéhez (?) egyezkedni, hajlandó lesz nem a nemzet szilártalan jellemének tulajdonítani, hanem azon tekintetnél beszámításba venni, melynél fogva a pretendens fellépését nyílt háború izenetének vévé, és mi előtt polgárait síkra alítaná a béke eszközlésének utolsó próbájával is magát igazolja. Én azt vélem evvel a hibával az ördögnek tartoztunk. Tudnunk kellett hogy a kígyó ha elveti is bőrét kígyó marad, és bizonyosaknak lenni a felől hogy a béke pontjai vagy olyanok lesznek melyekre azt határoznánk

hogy inkább vesszünk mint ily feltételeket elfogadjunk s ekkor indigno corpore visszavetjük, vagy hasonlítottak volna az angolok és portugallok között keletkezett szerződésekhez, melyek utóbb a kelet indiai birodalmat játszották az angolok kezére.

De van még egy tárgy s ez a Horvát ügy mely nem kevés aggodalmat okozott. Más nemzetek meggyőzött népeiket rabigába hajták, megadóztatták, a társaság helótaivá tevék, őseink pedig megelőzván a tizennyolczadik századnak francia bölcseit, nem csak hogy az alkotmányszerűséget kiterjeszték, de még a szabadság minden jogait egyensúlyozták sőt túlterjeszték, lehet mondani, hogy hódításaik a szabadság tétel kezdései és végrehajtásai valának. Emlékezzetek e nemzet nagyaira kiket a horvát nép szült és magyarság szerelme lelkesített, annyi sok elfeledhetlenei a két nép testvériségének. És még is bár a martiusi törvények jogokat terjesztve nem teltek semmiféle nemzetiségi qualificatiokkal, sőt kormányunk a testvériség fentartására kimeríté a kormányzás minden lehetőségét, Horvátország a lázadás terére lép, és görbed az osztrák ministerium. kizsákmányoló politikája alá. Esmérjük utópiái álalmaitokat a nagy Szlávinianak oly sokszor megénekelt álm képeit. Látjuk jól hogy a keleti szláv fajok mozdulatai hova fejlődnek, esmeretesek előttünk az öszvevonó és visszaható erők melyek e fajok között létezhetnek, ezek bennünk sem reményt sem félelmet nem gerjesztenek. Mi nem a-

azon szláv orgamimokbul merítjük doctrinánkat melyek délnyugoti Európában irányzataiknak képviselőt keresnek. Sem nem hisszük a szláv népet a történet legrégiebbikének a honnan mint folyók a nemzetek támadtak és hova mint tengerbe ismét vissza folynának, fejlődéseikből tapasztaljuk hogy a nemzetiségeknek gyűlölt ellenfelei, hogy is szeretnének ők más midőn önmagukat is csak azért szeretik mert szlávok! Tudjuk hogy a kárpátok völgyei, az alföld térségei a déli virágzó tartományok azok hova vágynak. Hadjuk azonban őket még egy kevésbé élni a képzelet' világában, s azután ám lássuk azon milliomok melyekkel kérkedni szeretnek és fegyvereseik felszámlálhatatlanok e, és rázzuk meg egy kevésbé a telhetetlenség zsákjai, ám hulljanak ki belőle saját kisszerűségeinek rongyai.

Valamint e kérkedő fajnak közelít már kiábrándulási ideje, úgy nem kétkedek azon, hogy a dynastia is megszánta már politikáját örömmel ösmerné meg függetlenségünket is, minden áron egyezne csak hogy jogait elne veszítse s austria önállásának feltételeket nyerjen, és én megvallom félek hogy lesznek részünkről, kik a körülmények fordulatánál egy békekötésben a nemzet megerősödésének kedvező feltételeit fogják keresni. Bízunk azonban status férfiaink erélyességében kiknek feladásuk a nemzet újjá alakításának nagy munkáját bevégezni, nem pedig az alkotmányra egy gyűlékony fedelet rakni, mely után lehető a ház is u-

lánya ég. Bízunk azon bölcsességben melyet a nemzet az ébredés első pillanatától a hatalom oscillationnak különböző epochaiban emeltetett. Mi a forradalomnak csak első évét éltük le, de azért a világ háború készületleneknek nem talál. És ha e nemzet megtartja lelkesedését, sziszeghetnek ellene az ármány kígyói, még egyszer fellázíthatják a polgár háborúnak démonait, még is meggyőzötteen fognak lábai előtt heverni a foederalismus hydrái. Forradalmunk hasonlítani fog azon érez anyagjához mely előbb forrás közben salakjától megtisztul, miután anyagja lesz a szabadság szobrának. —

J E L E N

Ha az életbe szétpillantunk, fájdalom igen sok kis keblűekre találunk, kik valahányszor seregünk visszavonulását veszik tudomásokra, meghúzzák magokat mint a víz alatti gólyák, rémképei lesznek a polgári társaságnak, kikről a romai időkben mint különböző állatokról, hazát veszélyeztető jelekre ítéltek volna az augurok.

Hogyan, ingadozó árnyékai a reszkedő félelemnek ti volnátok unokái a hét vezér népének, kiknek erényeit nem örököltétek? Nem úgy. A szabadságot megkell érdemelni, ha másként nem lehet, Árpád példájára ismét megkell küzdeni hazánk szent földét. És ha elejénte nem oly szerencsés sikerrel harczoltunk is, hol van nemzet mely egyszerre győzött s a vitézség babérját a nélkül tette homlokára hogy veszített? Csaták edzik a katonát ez oly erény melyet a harczban kell megtanulni. Es gyakran a sok veszített csaták után, egy ütközet határozza el a győzedelmet. Küzdenünk kell, és pedig azon elhatározással, hogy a nemzet' életét Megmentsük. Ne véljétek hogy a mozgalom hullámai oly hamar fognak le csendesülni. Nem fognak

lecsendesülni míg az önkény sziklái alapostól ki nem mossák. Véletek hogy azon dynastia mely nem iszonyodott a polgárháború égő szövétnekét vetni népei közé, tartózkodni fog ha ön erejében reménységét nem találja a világháborút is előidézni? Gondoljátok ha a Francia forradalom, mi csak egy nemzet mozgása volt, mely erejének öntudatához ébredett, annyi éveken által tudta Európát nyughatatlanítani, egy világ forradalom csak egy két év feladása legyen? Ó nem. A harc mely Magyarországon a polgári jogok egyenlőségéért küzdek az emberiség testvériségének szent harca. És a szabadság szerelme mely a délkeleti népek kebelét hevíti, rövid idő alatt felolvasztandja az éjszak jegeit.

Az igaz keserű tapasztalás és mélyen megszorító fájdalma a szívnek, midőn férfiút kinek nem lehetnének annyi hibái melyekkel egykori jótéteményei iránt háladatosságra kötelezett nemzetben a pietetas örök érzetét eltörölhetni, a hazafíui kétségbeesés őrző karjai között kínlódnunk látunk, vagy kebel mely a költészet lángoló szerelmével hevült a nemzet ügyeiért, egy előítélet önzése előtt kislélekűleg megrettenni, sőt egyediségeket melyek a nemzet szerelmének választottai valának a követeléseinek őrlője alatt tehetetlenségeik miatt elporlani.

De gondoljuk meg, hogy a forradalomnak ő apja a vén Saturnus nálunk is, a polgárzat minden osztályából egyenlően veszi ki adóját, és nem egy.

de temérdek utakon. Nézzétek férfiak kiknek törvény tudománya előtt félelemmel hajlotatok meg egykor elszegényedtek, őket az élet rongyszédője tudományaikkal együtt puttonba vettette. Férfiakjait pénzes okleveleik után a szépművészetek külön ágaiból jól éltek, most a proletariusok sorában állanak, okleveleikről az idő felszította a csillag betűket, és gúnyul hagyta rajta a nagy függő pecsétet. Férfiak kik alapos szak tudományaik által e nemzet szükségeivé váltak, megszűntek azok lenni, a forradalom szele felszedé nyomaikat az enyészet sírkertéig. Es ez mind miért? mert az idő világszellemű emberek meggyőződéseiben keresi a szebb jövő reményét, emberektől kik a buja tenyészetű ál polgárosodás dudváiból szívták életüket megvonja még a levegőt is. A kor nem koldul többé, nem kéreget az elszegényedett polgárok részére alamizsnát, de követeli, hogy a jólét ne egyedáruztassék többé, hanem közös legyen, melyből mindenki érdeme szerint részesüljön. Es csak azok fognak a század felett rendelkezni, kikben a népek leginkább fognak bízni, hogy általuk boldogságuk eszközöltetik. Nem azért fognak a népek küzdeni váljon alkotmányos monarchia, vagy köztársaság igazgatási alakját vegyék-e fel, mert ez utoljára is nem cél legfeljebb eszköz, mely ütön egyik vagy másik hamarabb vél rendeltetéséhez eljuthatni, a cél nem egyéb, mint az élet javainak aránytalan felosztása helyett, módokat keresni, melyek által a társaságos életbe egy újabb reform rendszeresítessék.

A történet mind ez ideig azt bizonyította, hogy valamint egy bureaucraticus korlátlan egyedurtság nem felelt meg a népek céljának, hasonlóan sem egy feudális monarchia mellett születési aristocratiával, sem egy alkotmányos monarchia mellett pénz aristocratiával csak úgy nem lehetett a népek boldogságát elérni mint a köztársaságokban. Azért, hogy egyik másik nemzet a hatalom vagy a gazdaságnak kisebb nagyobb fokára emelkedett, ez csak látszólagos fény melynek árnyéka mellett az ál polgárosodás igen sok véres foltjait lehetne felmutatni.

Nem mondhattok nemzetet melynek ellenében szigorú bírálatot egy gondolatra fel nem alíthatnék. Felhozzátok Romát. En a patriciusok és plebejusok hosszú küzdéseire, a köztársaságnak áruba bocsájtott hivatalaira, a Grahhusok haza szeretetének megbukott harczára havom fel emlékezeiteket, azon pénz aristocratiára, mely a népet szabadság és jólét köréből kizárva a választások megvesztegetésénél áruba bocsájtotta.

Így Athénében mily sok munkába került az aristocratiá hatalmát megdönteni, még is Socratesnek csak azért, mert az istenségről újat tanított, a köztársaság virágzó korában az athenebeliek kívánatára mérget kellett innia.

Így Spartában, míg az alkotmány az egyedségeket az egészbe olvasztá, másrészt megtűrte századokig tartott Helóták szolgaságát.

Felhozzátok Adria kevély népét, azon korbuk,

midőn puszta zátornyaira márvány palotákat tudott építeni. Kérdeni fogom mily szabadsággal bírhatott e nép, hol egy szabad szó tíz évi számkiüzéssel büntettetett, hol a tanácsnoki hivatal kétszáz zechinoért megvásárolható volt, sőt maga a patricia-tus is áruba bocsájtatott.

Appelláltok a magas Albionra. Előtökbe fogom mutatni statistikai számát azoknak kik még az angol thoryk a fényűzés és mértékletlenségi bűnök karjai között bujálkodva élnek, London cloakáiban elrothatnak, egy monstre íven jegyzékét azoknak, kik napról napig tengető burgonya eledel mellett éhen elhalnak.

Vagy a Francia köztársaságot fogjátok említeni. Én az 1794–diki irtózatot számú névsorát a politikai foglyoknak, s azokét kik számszerűleg Júniusban ezer hétszáz kilenczven négyen, és Júliusban ezer kétszáz kilenczven négyen hullottak el a hóhér vasa alatt fogom előtökbe tartani, felmutatni azokat kiknek erényeiknél egyéb okuk nem volt a tribunal általi elítéltetésükben. És ha az új forradalmat említenétek hány ízben zárattak bé már a különböző irányú társulatok, tiltattak le a hírlapok, történtek deportatiok megsemmisítései a polgári jogoknak, minden bírói ítéletek nélküli befogatások?

És ha Éjszakamerikában a statusok mind inkább népesedni fognak, a pénz aristocratia természetesen növekedni, a terjedelmes földbirtokok elenyészttével, a nyomor azon kútforrásai melyek az

Európai népek életét több ízben megingatták, okvetlenül befognak következni.

A világtörténet mely az emberiség korának fejlődéseit mindég híven jeleli eléggé tanúsítja, hogy valamint nemzetek életében egymás irányában a hódítást az idő eltörülte, vallásos igazgatásoknak melyek egykor oly iszonyú pusztítást tettek, s a paraszt lazításoknak erejét elvette, úgy különböző nemzetiségek egymás ellenében való ingerültségei is lefognak csendesülni, mert nagyobb népek önállóságot fognak nyerni, kisebbek pedig általlátandják hogy közös életben a társulati célzt biztosabban fogják megközelíteni, és megfognak nyugodni ha nyelvük érintetlenül hagyatik. De ha elegendőleg óvatosak nem leszünk, ha az eszmék világát vigyázattal nem terjesztjük, egy új mindeneknél veszedelmesebb baj fog elterjedni, mely Franciaországban fellépésének első alkalmával a főváros utszáin tíz ezer halottat hagyott, s ez-birtoktalanoknak harca a birtokosok ellen.

Én is igyekeztem az Európai mozgalmak történetébe pillantani, indokaikat kitanulni. A múlt és jelen között a különbséget abban látom, hogy a népek még csak most kezdetek saját emberi rendeltetésük s erejek fogalmáról magoknak öntudatot alkotni.

Voltak az előtt is forradalmak, de a népek setétségben lévén nem tudák hol és mit keressenek, így lön hogy akármily alakba változtatta is által a kormányzást, bajain mii sem segített, vagy csak

alamizsnához hasonlító ideiglenes segedelmet nyert, nem terményző erőket, mondhatni nem tett egyebet, mint újabban maga választotta meg zsarnokait. És mily különös, alkotmányos monarhiákba – kivéven Magyarországot – hol a kormánynak egy kifejlett ellenzéki pártal kellett küzdeni, néha csak lehetett a népek jólétének kevés gyarapodását láthatni, de éppen azon kormányzásban melynek rugója kellene hogy az erény legyen, a köztársaságokban legkevésbé értek a népek célta, mert merő félelemből a kormányzat iránt, az újításoknak, s így a javításoknak is ellene voltak, sőt megtartására nem szelidebb törvények alkatiak, mint milyen szabályokkal az önkény magát védé.

Jelenleg azonban már tiszta fogalmakat bírhatunk a forradalomról, azokat úgy tekintetni mint az emberi természetnek ugyanannyi ellenmondásait valahányszor oly társulati rendszerbe sodortatt hol szükségait nem fedezhette, tehetségeit kevéseleg ki nem képezhette, és valamint kétséget nem szenved hogy az a nemzet – hol nem csak egyesek, de az egész nép erezi gazdagságát jólétét és tehetőségét – a leggazdagabb és tehetősebb, úgy önként következik, hogy minden népre az a legjobb kormányzati alak mely a gazdagságot legnagyobb mértékben teremti elő, s egyúttal az egyediségek között a munka érdeméhez képest legaránylagosabban felosztja.

Ha ezen eszmék vezérlete mellett hazánk állapotára nézzünk, méltó aggodalmakat érezhetünk.

Századok óta sínlődtünk az elszegényítési rendszer alatt. A földművelés, ipar és kereskedés nem virágozhattak, kentelenek valánk nyers termékeinket hitvány árért eladni, hazai iparunk hiánya miatt, mely csirájában gondosan elfojtatott külföldi gyakran rossz készületű kelméket drágán fizetni, mihez hozzá járult még az is, hogy a fényűzés mindig tovább terjedvén, már már oly czikkek' nélkülözése melyek nélkül el lehetünk volna, lehetlenné vált. Az országnak tehát szükségképpen el kellett szegényedni, mert azon kevés gazdagsági érték, melyet a nemzet naponta megtakaríthatott, oly kezekbe került, honnan többé forgalomba vagy nem jött, vagy ha jött is kétségen kívül áru értéket öltött magára, s így a legkártékonyabban. De mind a melleit hogy az elszegényedés átaljános volt, mert mi is jó mértékben segítettünk hozzá, egyesek feltarthatták magokat, mert habár az uzsoráskodás nagyon elterjedett, de a ki takarékos gazdálkodásáról ösmertette meg magát, tűrhetőleg kaphatott kölcsönt, a közpénztárat nem kevésé pótolta nálunk a különböző alapítványok, sőt még azok ellenében is, kik elpazarolni siettek örökségeiket, oly sok utakra vezetett törvénykönyvünk, melyeken utoljára is, nem a kül vagy belföldi uzsorás jutott kötelezvényével a birtokhoz, hanem egy harmadik akár mily jogcím melletti örökös. Városokban a szegények száma oly igen nem szaporodott, egy részt mert a kézi munka mind ez ideig soknak adott kenyeret, más részt a czéhek

ha egyedáruzásaik által a szabad iparüzletet elfőjták is, a szegény mesterek családjaiból szaporodó proletárius seregnek elejét vették, s általuk nem keveseknek biztosított élleme. Hozzá járult ehhez, Hogy a szegénységnek könnyebbítésére nem kevés ájtatos alapítványaink voltak. Külömben pedig a mi a nemzeti gazdaszatnak legterjedelmesebb ágát a földművelést illette, azon viszony mi az úr és jobbágy között lévén, nyomasztólag hatott a földművelés felvirágzására, más részt a tökéletes elszegényedés ellen a nép legszamosabb osztályának biztos menedéket adott, és csak azon vissza éléseknek melyek a hűbéri rendszerbe mindég tovább terjedtek tulajdoníthatni, hogy a feudális viszonyból eredő köteleltségeket milyen a nevelés s a végső ínség esetében való segélyezés, az úri rend tökéletesen feledte, s a jobbágyságot szolgának tekinté még is nem lehetett alítani hogy hazánkban bár mennyire elszegényedett is, más országokhoz képest nevedett volna a proletáriusok száma,

Az új törvények által, a hűbéri járom mely a toépek nyakát századoktól nyomta, a nemzeti erőket pedig elzibbasztotta eltörültetett, s az új alkotmány szabadabb intézmények, polgári és politikai jogoknak egyenlősége által consolidálta a nemzet erejét. De nem csekély kérdések maradtak megoldandók, melyek ha az előbbeni helyzettel egy vonalba álltatnak, mi hamar ki fog tűnni hogy óriási előmenetelünk mellett bajaink még veszedelmesebb alakot is ölhetnek.

Ha végig pillantunk Magyarország birtokos osztályán látni fogjuk, hogy egy része az által hogy úrbéri erejét elveszíté s azon kéntelenségbe találta magát helyhezve, hogy földeinek megművelésére az elmúlt tavasszal kármentesítését aligha felül nem múló tőkét oly kamat mellett – mert birtokának hitele mivel sem emelkedett – melyen rajta megkönyörültek, jószágaiba beruházzon, ha még koldus botra nem jutott is, de terheit annyira nevelte, hogy azoknak kielégítésére mielőbb tehetlenné válik; más része pedig a birtokosoknak, kik beruházásokat nem tettek, vagy is inkább elveszített jövedelmeik forrásait újbakkal nem pótolták, gazdaságaikat szükséges terményző erők elhanyagolásával annyira elszegényítettek, hogy azok kik eddig közüllök tönkre nem lettek, a birtok viszonyok jelen helyzete mellett rövid idő alatt azok lesznek, mert tudni való hogy a földbirtokos osztály annyira eladósodott volt, hogy ha martiustól örökös békébe éltünk volna, élnénk tovább is, még azon intézmények életbe lépnek, melyek érezhető segílyt nyújtanának az alatt a legnagyobb része a proletáriusok sorába sodortatik. Ne vélje ám senki hogy a törvény azon kedvezménye, mely az úrbért veszített földesuraknak adósságaik tőkének bizonyos ideig csak kamat fizetését tartá fel, a crisist elléggé mérsékelte. Ó nem. Oly kötelezvényeknél hol törvényes kamat számíthaték, ha rendes fizető volt az adós hitelezője külömben sem mondta fel a tőkét, ott pedig hol az egyedek, elegen-

dő hitellel nem bírtak, ritkán kötelezvényekre, többnyire váltóra kölcsönöztetett, és a törvény világos értelme ellenére, mely csak a kereskedő viszonyokra vonatkozott s váltótörvényszékeink mily sokszor ítélték meg az e féle kereseteket.

Első sorban említettem meg a birtokosabbak elszegényedését, mert bár igen hiszem hogy a nemzeti gazdaszat újabb elvei után sokan lesznek a népből kik igyekezet és nélkülözéssel jóléteket gyarapítani fogják, de ha legközelebb elmúlt időkre vissza pillantok, ezen osztály érdekei, mely önaldozásai után melyeket az emberiség oltárára teli, példátlan hazafiúi elszántsággal első emelte karját a közös haza megvédésére, megérdemlik azért hogy többen a jobb gazdaságú birtokosok s előkellők közül kik ki tudja felszámítani azon forrásokat melyeket nekik a kor nyitott, a sok diurnumokat sat. magokat fentarthatják el ne hanyagoltassanak, hanem megmentessenek.

Ha a kisebb birtokosokat kik az új törvények kedvezésében részesítettek tekintjük, váljon mi bizonyosabb hogy nagyobb része jólétében nevedezni fog e, némely vidékein az országnak meglehet, de egészbe véve nem e inkább lehet fájdalmason reményiem, hogy a tökéletes elszegényedés küszöbére jutand? Valyon azok kik csak egy nyolczadrész jobbágytelekkel bírtak, mintegy hét száz ötven ezerre menő család, kiknek hogy életeket fentartsák olcsó pénzért kellett napszámra járniok, olcsó pénzért mondom, mert ha drágának látszott is a fizetónél

a hiba ott volt hogy termékeit kellő áron élnem adhatta; ezekhez adva közel öt miliót tevő házas és hazátlan zselléreket, kiket a törvényhozásnak ismét sürgetős feladata részben kármentesítés mellett, és nélkül szabaddá tenni, kiknek majd nem egyedüli keresetek a napi munkából áll; ide számítva még nem csekély számát a szónak legszorosabb értelme szerint vett leginkább túl népesedett helyeinken a semmivel bírónak, tekintetbe vévén hogy az ország egy része pedig nem kevés ideig sínlendi meg a háború viszontagságait, váljon mindezek jövődjé tünhet e élőkbe kedvező alakba miután a mezei gazdának pénzszüksége mindég növekszik a proletáriusok' napról napra növekedő serege pedig, munka hiány miatt az utolsó darab kenyérét fogyasztja. —

Nem szándékom felmutatni mily sok utakon férhet be hozzánk egy kevésbé civilisáltabb alakban a depauperatio, mihez ha még az is hozzá járul, hogy a népnek ha csak egy része is elkorcsmazza vagyonát, mi több vidékeken megkezdett, hozzá meg magunk is minden követvlasztások mellett először zsebeinket ürítgetjük, másodsor azoknak kik habár szegények de lelkek a népboldogítás szerelmével egybe forrott a képviselői hivatást lehetlenítjük, harmadsor a népet demoralizáljuk, akkor a pénz aristocratiának polyp karjai között a népiélet minden virágai elfognak hervadni, s a proletáriusok collossalis serege a vandalismus korát idézendi elő. Nem szükséges egyedül hazánkban keresni ta-

núságokat, nézzünk a világ történetbe. Látni fogunk népeket, melyek ugyan nem szenvedik többé a föld kényurának önkényét, de a velő száradásáig tartóznak dolgozni, munkájok jövedelmével nem magokat gazdagítják, hanem azon tőkepénzeseket kik a gazdagság elméletével egyedáruskodnak, a szegény fáradozó nép gyümölcsseit meglopják, nem hagyván fel munkája jutalmául annyit mivel az élet első szükségait fedezze, annál kevésbé mit gyermekeinek nevelésére, az öregség gyámolítására, vagy a balesemények rendkívüli szükségeire fordítson, legkevésbé pedig hogy akár mily keveset megta- karítson, s azon örömet élvezze tudván miért élt hogy kedveseinek hagyományozhasson, akkor midőn azon kevesek s ezeknek száma mindég csekélyebbre olvad, mert a nagyobb tőkepénzesek a versenyzés te- réről a kisebb tőkepénzeseket leszorítják, kik a dus- gazdagság forrásait eltulajdonították, Luculusi ebédek mellet hidegvérűen nézik az éhenhalást, mert a balfog- almak melyek a civilisatioba megothonosultak min- den emberi viszonyt és tekintetet a tőkepénzes és munkás közölt eltöröltek, kiírták a keresztényi érzel- mek csiráit is és a munkás egyedül azon tekintet alá esett mely alá a barom, az vásároltatott meg melyik legoltcsóbban kapható volt, s ezzel a szegény ember- nek megkelletett elégedni, mert különben keresetét Veszíti, sőt meglehet ha még eszközökhöz nyúl melyek rajta segítsenek, ha módokat keres hogy munkája órát ő a ki leszi és nem a vevő határozza a tör- vény foglya is lehet.

Anglia kétszáz millió pengő forintot ajánlott a rabszolgaság eltörlésére, s e tett az emberiség irányában tanúsított érdemül számított be, pedig nem okszerűleg mondhatnók e hogy a rabszolgaság változott alakjában sehol sem található fel oly nagy számban mint épen Angliában. Hol van nagyobb aránytalanság a birtokos és birtoktalanok között a nagy világ területe alatt mint épen Angliában? Nem mindegy e akár földesúrnak, akár gyámoknak zsarolásai alatt kínlódni?

És miként a tőkepénzesek gyáraik által nem kevesebb suprematiát gyakorolnak a munkásokon mint a földesurak a földnépen, a kereskedés is nem kevésbé téveszti hivatását. A helyett hogy a terményzők és emésztők között közbenvetői bizonyos jutalom öszvegét venné, magát a nyereség mellett nem mint eszközt hanem mint czélt tekinti. Es ez hibásan, de így van. Azon nyereség melyet a terményző megérdemel kellene hogy arányban legyen azon tárgyak értékével melyeket szükségei. Ez azonban nem így van a mostani elméletek mellett, egy második iszonyú tévedés esik munkánk jutalma és szükségaink értéke közé, a kereskedő eladó tárgyainak árát nem anyagainak benső értéke és a terményző irányában való viszonyosság elvénél határozza meg hanem saját önérdekénél, így történik azután hogy a terményző még akkor is ha legjobb hitele mellett magát fentarthatja hasonló lesz a kétnyírású juhoz, azzal a mi fenmarad meg is fagyhat meg is halhat. A kor szellem melynek fejlődésitől oly

sokat reménylhetni, rövid idő alatt megmérndi a bölcsességet, mely az ország gazdaszat elveit alapítá, és nem csak könnyűeknek de az emberi hivatás céljával ellenkezőknek találándja, nyíltan ki fogja mondani hogy a viszonyoknak egyenetlensége, s azon öszhangzásnak hiánya melynek a külömböző osztályok között fenállani kellene örökös forrásai társadalmi bajainknak, melyeken egyedül a politikai jogok egyenlősége nem segíthet.

Itt van az ok elrejtve, miért azon békés állapot melynek az emberre nézve nem csak természetesnek de állandónak is kellene lenni, a társaságos élet viszonyai által megzavartatott s az emberi nem hasonló lón a vízben úszó halakhoz, a tehetősöbket felemésztik a gyengébbeket. Családok egymás között, csak úgy mint testületek nem a vetélyzet hanem a küzdelem terén állanak. A mely bajok a patriarkális viszonyok mellett kicsinybe mentek, most nagyba fognak üzetni, többé nem egyediségek közölt folynak a csaták, osztályok állanak egymás ellenében. A műipar tág mezeje melyen oly sokan szedhették munkásságaiknak gyümölcsöit, melynek minden egyediségekkel jótékony hatását kellett volna éreztetni, csatatérré változott a család és ármányok közönségessé vált fegyverei alatt a legnagyobb része a küzdőknek elhull, s annyi temérdek megbukott gyárok romjai közül emelkednek nem a közjólétnek, hanem a közelszegényedésre még tovább is nehézkedő magányosok gazdagságainak collossalis épületei.

Ki tudja az álcivilisatio kérdéseinek megoldása nem épen a mi fel adatunk is. A kor mely óriási haladással századok munkáját megérlelé és minden lépésnél hol útját álták már késő dörgé, nem fogja e tőlünk is követelni hogy a socialis életnek gyümölcsévé a köz boldogságot tegyük? Nem fogják a népek mostani helyzetünket olyannak tekinteni, hol az élethez való tulajdonképpeni joga egyedül a gazdagnak van? Nem fognak e a jólét és boldogság utáni vágyaikban melyeket isten az emberi kebelbe lehellett, jogczímet keresni hogy mindenkinek tehetségéhez, s azon haszonhoz képest melyet általuk a közre juttat követelje az osztó igazságot? Nem fognak e a népek a föld birtokában mely egykor a népek vérének közös szerzeménye volt, most pedig egyeseké, csak úgy mint a levegő melegség és világosság el nem idegeníthetők, elidősülhetetlen tulajdon jogot keresni? és megrázni azon oskolának alapjait mely a polgárt még élt és még szükségei voltak a családnak tekinté, és csak holta után midőn nem volt kivel éreztetni jótékony-ságot nézte őt a status tulajdonának? A mahiavel-lismus mely a világ politikába szövetett magát soká fen nem tarthatja, az idő igen sebes folyam mely medrét önerejével is mihamar kiássa, és lát-szassék bár civilisatiónk oly magas hegynek melyet ezred évek emeltek, egy föld rengés a népi életben és az saját terhének súlya alatt megszaladt. Készeknek kell tehát lennünk ha kell a korrallal is megalkudni, mert ha mozgalmak természetét vizs-

gáljuk a követelésnek terét a népek élete mely elenyészhetetlen, s erejét az emberi jog-ok egyenlőségéből meríti foglalta el, és ha ki nem elégítetik meglehet vesuvi kitörésével követeléseinek láva rohamai alatt, a tudomány és művészetek virágait fogja elpusztítani. Tekintenünk kell a jelenkor civilisatióját mint további fejlődéshez való átmenetet, mint egy azon körét a tévedéseknek melyet az emberi elmének mielőtt boldogságát megközelítené meg kellett futnia.

Az elmélet feladása vizsgálni a társadalmi bajok kút forrásait, megtekinteni a viszályos eredmények különböző természetét, kijelelni azon mondókat melyek javítást eszközöljenek a nélkül, hol általok a társulati rend szilárdsága megingattassék, és rendszeresíteni azon eszközöket melyeknek visszas hatása hibás alkalmaztatásokból, a jövedelemnek a közveszteség irányábani aránytalanságából származott.

Hibázna tehát ki a gépek felfügesztésében azért keresne javítást, mert nem csak sok kézi munkát emésztenek fel, hanem mint a vasútaknáí a földnépének egyik igen jövedelmes ágát a fuvarozási keresetet egyesek nyereségévé teszik. A haszonnak oiely most közvetve járul a földnépére, arányba kell lenni nem csak saját veszteségével, hanem viszonyban azon nyereséggel, mely a vállalkozó által a közre háromlott. És ekkor meg van a nyereség-e a vállalkozónak, a földnépének mely keresetétül látszott megfosztatni.

Hibázna ki azért, hogy a föld szabad eladásából az egyesek kezébe kerül, s ezáltal a kisebb birtokos a földművelésétől a gazdagabbak által leszorítottatik, a népeséghez képest akármiféle arányát akarná megalapítani ha mindjárt a szegények között felosztott földekben is az elidegeníthetlen holdaknak, mert ezáltal újabb alakba rendszeresítenék egy oly állapotot hol kevesebb teher a kis birtokost a jobbágyénál ha nem is azon természetű bizonyosan nem terhelné. A tévedés mely a szabad föld eszméjébe szövődött irtózatossá, a föld nem szabad a jelenkor gazdasági elmélete mellett hanem rabja azon tőkepénzesnek ki egyedáruzza jövedelmét, mert a szabad földnek igen korlátolt fogalma az hogy egyik kézzel a másikkal akadály nélkül által mehessen, ez csak az adó és vevő között a földtulajdonához való viszonyának, s ebből a tulajdonosra származó előnynek megalapítása. A szabad föld alatt azon tér értendő, mely midőn termést ad, azon erők tekintete alá esik melyek annak jövedelmezéséhez járulnak tudni illik a tulajdonos és természetekre, miből önként következik, hogy annak meghatározásához váljon a föld szabad e vagy teher két fogalomnak kell egybeműködni, és a föld csak akkor leendő szabad ha azon jutalom a mi a természeteket illeti nem csak fedezendő mind azon szükségait melyek életének jólétéhez és biztosításához megkívántatók, hanem azon haszonnal mely a birtokosra háromlik azon arányban leendő, melyben a terményzőknek jutalom kamatjához képest számított tőkéje, a földbirtok-

kosnak befektetett tőkéjéhez. Azután valamint a kézi munkák egyesítéséből nagyobb erő emelkedik, mintsem az egyeseknek külön számításaiból származnék, úgy a föld ha nem daraboltatik, valamint jó munkáját könnyebben kapja gazdagabban is gyümölcsöz. Az tehát hogy a föld birtok mentől többek között legyen felosztva nem az elszegényítés ellen szól hanem mellette, a célnak nem annak kell lenni hogy az erőket egymástól elvonjuk, vagy hogy azok akár tekintve az általam felálított elvét az öszhangzásnak a birtokos és terményzők tőkéje között, akár nem mint jelenleg van öszponosítottassanak egy kézbe, mely azután a physikai és morális kénszerítésnek minden eszközeit ön gazdagítására igénybe vegye mit csak egy szegény emberen elkövethet, ki felhasználtatja magát minden oldalrul, mert hiszen élnie kell, és mégis bűneinek mezítelenségét a törvény palástjával takarja; hanem hogy mindenki ne csak a munka gyümölcsében részesüljön, de szorgalmához képest a tulajdonosi jog élvezetéhez is juthasson. Így tartatik fel azután a szorgalom aránya. így kap magyarázatot a tulajdonosi jog, mely eddig nem volt egyéb mint a gazdagok vágószéke a szegények számára. így lesz egyenlőség elvénél a jog forrása mely ki apadhatlan, és vizével mindenkinek szomját külömbség nélkül enyhíti. Itt fekszenek a szabad föld utolsó eleméletei, tanúbizonyságai annak hogy a szabadság ágálnia nem egyedül a cselekedetek, hanem az élvezetek világába is által szövődik.

Hibázna az is ki a szegényv adó behozatával vélne a proletáriusok sorsán segíthetni. E neme az adónak nem csak hibás felfogáson alapszik, mert téveszti a czélt mely a statusnál a szegénység irányába nem lehet egyéb mint oly terményző erők kutforrását keresni melyből nem segély származzék a meglévő baj enyhítésére hanem alkalmas eszközök rendszeresítenek magának a bajnak megszüntetésére. Ki ebben keresne menedéket nem kevésbé gondolkodnék alacsonyabban az emberről, mint azon angol gyámok ki midőn nyereségeit mérlegeti hidegvérrel számítgatja azon halálozást mely munkásainak burgonya melletti élelmezésével jö - védelmeit kevesbíthetné.

Ily eszközök nem az hogy közelebb vezetnék egymáshoz az embereket, de még inkább eltávolítják. A társadalom mely egyedül az önérdék' alapjára tétetett bünbarlangá változik által, az egyik mert munka nélkül mások keresményén él henyélő lesz, a másikat ellenben a szükség lopásra és kitudja a bün mily nemeinek elkövetésére ingerli. Ezt a törvény az első bitófára felakasztatja, amazt büntetlenül elnézi. Az erénytelenség terjedéséből származnak perek, hamis és nem hamis bukások, külömséget nem teszek, mert a kereskedő ha azon jutalommal megelégednék, a mi ötét közben vetői szerepénél illetné, és egymás között öszhangzásba élnének egy sem bukhatna meg, és ki tudja még mily különböző nemei a bünöknek. Elé áll egy szaka az embereknek kik azután csak azért mert

szükséges intézmények által a bajoknak eleje nem vétetett mások veszekedéséből élnek s érdekökké válik ezen állapotot még nevelni mert különben élnem élhetnének, és ha utoljára szét pillantunk, látjuk hogy a bűn valóságos keresetté vált az álladalomban. Nem akarok e tekintetek mellett tovább időzni, ha a sok rendőrségi rendszereken, a belbátor-ság fentartására megkívántató katonaságon, a sok bírácón, forumokon s isten tudja még mily intézményeken végig pillantok, hasonló lesz előttem jelen helyzetünk pandora szelenczéjéhez, és mind inkább meggyőződök hogy kevesebb gond fordíttatik az erényre mint a bűnre.

Ne is vélje senki hogy az álladalmakban azon bajok megszüntetése, melyek a társadalmi élet minden ágait keresztül szövik, egy könnyen eszközölhető, de azért el nem kell csüggednünk és ha Siphus sorsára jutnánk is. Hasonlóknak kell lennünk ahhoz, kiről álitaték hogy gyémántot csinál, és bezáratván addig vegyítette az anyagokat, még feltalálója lön a híres cseh porcellánnak.

Mi martiusban megalapítók a forradalmat, de ne véljük hogy az be is fejeztetett. Mi az új alkotmányt nem a forradalomnak köszönhetjük, azt a nemzet törvényeinek ösvényén tette sajátjává, midőn azon pártnak szelleme mely oly sokáig túrt, szenvedett és gúnyoltatott, az idő katlanjába felolvasztá az ellenvéleményűek meggyőződéseit, s a ki nálunk többet tulajdonít a martiusi napoknak mint azokat illeti jól vigyázzon hogy saját isteneinek

palástjaival utczai suhonczókat ne takarjon. Mi nem a martiusi napokban ébredező népek sorába tartozunk, a világ- szellem csak helyet foglalt fejlődésünk' történetébe. A forradalom pedig által vette a nemzetet, felelőssé lett jövőjéért, és célul tűzte ki, kimondom ha még oly demokratnak láttassék is – mind addig meg nem nyugodni, még azon aránytalanság, mely a társadalmi életbe magát beszította ki nem egyenlítettik, és a köz jólét nem eszközöltetik. Ez a forradalomnak feladása nálunk úgy mint Európának bár melyik országában. A kor szellem saját eszméinek hullámzásaival mind addig meg nem csillapodik, még habjai a különböző status intézményekhez, bár mennyire dugdassuk is nem gyűrűznek, salakjaiktól meg nem mossák, és tisztaságukban vissza nem helyezik. Magok a vallások azon tanokat, melyek a társadalmi célokkal ellenkeznek, nem alapelvei a morálnak csak különböző idők viszontagságai alatt az abszolútizmus fedezésére, nem mondom rossz szándékból ha akaratlanul is elég ahhoz hogy becsempésztettek leteendik. Az álladalom a vallásokat úgy tekintendi, mint a lélek azon forrását melyből törvényeinek szellemét merítendi. Míg ez nem lesz, még Ti egy részt az előítéletek bástyái közül a türök és szenvedőknek mennyországot ígértek, meg lehet a felelőség iránti viszonyt Hám doctrinája szerint magyarázzátok, és midőn a nép nem csekély részét öntudatlanul is saját jólétéhez vezérelhetnétek a földi szenvedések érdem bölcsőjében

elringatjátok, addig eszközei lesztek az önkénynek azon spongya mely igen jól befogja szívni az udvar hamis mosolyait, de melyből a hatalom a nép zsírját fogja kicsavarni. És ezt jogom van felhozni, mert ha legközelebb múlt évre visszatekintek, bánatos érzelmek által fogódik el a hazafiúi kebel.

Nem szólok rólatok kissebb rendű vagy szegényebb sorsú bár mely vallás papjairól, itt a hanyagság csak kivételekbe számíthatatik. De ti kik a vallások főpapjai vagytok kiknek hivatástok hogy a lélekkel a szabadság, egyenlőség és testvériség elveit ugyanazonítsátok, mert ennél sem többet sem kevesebbet vallástokban a morál nem foglalhat, kiknek ily időben mini a jelen kötelességetek lett volna a szabadság ígét nem csak személyesen hirdetve példáitokkal híveiteket az erény követésére lelkesíteni, hanem egységet is alkotni.

Hogyan, hát valahányszor a népjogokért kelle küzdeni nem e elődeitek állottak az első sorban, és mutathattok e fel csak egy csatát, mely ha más nem egy barát által nem lelkesített?

Vannak közöttetek kik fényes névvel bírnak, egykori őseitek megtudák érdemelni, de ti úgy is mint polgárok úgy is mint papok kétszeresen feleditek hivatástokat, neveiteket mint hamis eresz Viszitek a forgalom mezejére, és szégyen szemre megtűritek hogy minden utcza gyermek gúny tárgyai legyenek, nem gondolva azzal hogy a névvel a becsület, és veletek vallástok van egy bekötve.

Azt mondám egységét, értem alatta azon

elvek öszveségét melyeket a néppel megértetni, és jelen helyzetünkéi összehangzásba hozni főteendő-tok körébe tartozott volna.

Ha ti az elveket megalapítva a népnek elmagyarázzátok: hogy isten azon főczélból teremtette őt hogy e földön boldog legyen, hogy ennek elérésére elegendő képességgel ruházta fel, de hogy ez így nem volt azon tudatlanság s előítéleteknek tulajdonítható melyek századokig nyomták a nemzetek életét, melyek különböző rendeket, castokat, a polgári társaságban alakítottak, még a születéshez is szabadalmakat csatoltak, s az előítéletek egész rengetegét a közjólét nem kevés sérelmével elterjeszték; azomban az emberiség nevelés és tapasztalások által mind inkább tökéletesedett, és miután az ember teremtésében saját célja bentfoglaltatik, a polgári élet sem lévén egyéb mint további fejlődés az észnek ösvényén, ennek köszönhetjük hogy a bajok kinövései nagyrészenben lenyesettek, maga az aristocratia belátta helyzetének természetes jogtalanságát, és minden eszközök igénybe vétettek, és még inkább fognak vétetni a jövőbe, hogy azon szeretet és testvériség mely mindenkivel természeténél fogva ugyanazonos, de az egyenlenség által mely alkotmányba beszöve-tett, az önszeretet, érdektelenség, gyűlölet és irígység által előletett, virágzást nyerjen.

Ha meg magyarázzátok: hogy a polgári társaság azon cél elérésére, mely az ember teremtésének rendeltetésébe foglaltatik, szükséges esz-

közöknek tekinti hogy mindenki azon nevelésen kívül,” mely benne a testi lelki s elmebeli erőket a lehetőségig kiképezze, nem csak az élet első szükségeibe részesüljön, hanem azon jólétet is élvezze mely őt az öregség gyengesége, a betegség és minden egyéb kedvetlen sors csapásaiból származni szokott bajok ellenében biztosítsa. Hogy mind ezek nem kegyelemnek tekintendők, hanem azon jognak mely abból származik hogy ő munkás tagja a társaságnak, és mely jog következménye hogy a ki nem dolgozik ne élvezzen, de a ki dolgozik annak az élvezet ne lehetetlenítség. De hogy mind ez ideig ez nem így volt, még a gazdag a feleslegbe úszott munka nélkül, és vágyait nem tudván elégíteni az önzés, fősvénység bűnei között egész az embertelenségig részvétlen lőn, a szegény munkás fáradozásaiért kellő bért nem kapván szükségeit sem fedezhetvén az irigység és gyűlölség bűn örvényébe süllyedett, melyek őt a lopás, gyilkolás s egyéb gonoszságok elkövetésére ingerlék, oka azon aránytalanság, mely a munka s a kereset minden ágai között melyek csak egy hazában az életmódok közé tartozhatnak fenállott, minek nálunk azon viszonymál fogva melybe az idő besodrott a legjobb szándék mellett is másként lenni nem lehetett. A mezei gazda, az iparúzó, kiket a vármok természetményeik s árucikkeik eladásánál terheltek, nem szabhattak a munkásnak illendő árt melynek saját szükségeihez való viszonyaival öszhangzásba kellett volna lenni. Azonban az új kormány intézkedé-

sei a közjólét elérésére irányoztatvák, a népképviselők igyekezete pedig oda öszpontosul az ember természetes jogait a polgári társulat törvényeivel biztosítani.

Ha megmagyarázzátok: hogy nincs más felség csak a nép, mely alkotmány és törvények által melyeket alkot magát kormányozza, hogy ezen jogával ellenőrökodik minden ollyas kezdeményeknek melyek az egyenlőséget megzavarhatnák, hogy mind ez ideig ez nem így volt, oka mert a felség eszméje balul magyaráztatván, egy nagy balfogalom mellett száz előítéletek teremtek. A felség magát nézte a polgári társulat főczéljának, elő jogainak biztosítása megkívánta a különböző rendek alakítását, melyekből azután a népnek ugyan annyi apró kényurair szärmaztak, ez azomban jövőbe nem így lesz, a nép képviselői által fogja biztosítani szabadságát, ellenezni minden törekvéseket melyek felségi jogainak elidegenítését czéloznák, közérdekbe fordítani azon óriási öszvegeket melyeket az udvari fényűzések elemésztettek, és végre mert saját érdekei öntudatára ébredvén megmérgezhetetlen mint a tenger, jólétében mind inkább gyarapodni fog, a társadalmi új rendszer hasonló leend a naphoz, mely gazdagra és szegényre külömbiség nélkül egyenlően fogja terjesztetni a közboldogítás sugarait.

Ha mondom mind azon tanokat melyek a haladó kornak elveiből gazdagítatnak egybefűzve, tekintettel a jelen és jövőre, öszhangzásban vitetitek

a szószékbe, a népet nem csak felvilágosítjátok, s a fenálló kormány irányába benne a bizodalmat felkeltve határtalan szeretetté edzitek, hanem felmutatjátok előtte a jövő fátyol képeit, melyek benne reményt gerjesztvén bár mennyire súlyosak legyenek is a jelen szükségei, örömmel feledik egy közös boldogságért. Mind ez ideig csak a bajok és szenvedések türelméről szólottatok a néphez, s ez ájtatos buzgósággal ragaszkodott hozzátok, beszél-
lenétek csak örömnapokról melyek az emberiség felvirágzását tárgyaznák, s a nép oly hatalommá emelkednék kezeitek között hogy elmondhatnátok miként az eget villámaintól fosztottátok meg. így pedig valahányszor a közvélemény mely a fővárosban mérleget a kormányzást újításokkal fellép, mindannyiszor méltó félelem gerjed mely nem kevésbé zsbabasztja a kormány erejét és ez, – váljon nem fog e a kifejlett alkotmány szelleme az országban visszahatást előidézni?

Ha ezt cselekednétek megesmérnétek saját kebletekben is azon férfiakat, kik a lélek kiképezésében gondaik alá helyezett híveiknél kitartó lelkesedéssel működnek, megszűnne azon gyűlölet, színlelés, és én magam sem tudom miféle nemei a lélekzsarnokságnak, melyeket hogy gyakoroltok fájdalom oly sok panaszok emelkednek, és melyekből eredett alárendeltség egyebet nem ad ősz fejteknek hideg tiszteletnél. Magam is esmérek férfiakat vallás külömbiség nélkül, becsület és erény embereit, kik a legközelebbi időben mint mindenkor

erélyesen találták be magokat hivatásukba, mégis minden fáradozásaik mellett örökké csak egy helyen, nem egyediségekhez mért közönségek előtt valának kéntelenek hengeríteni sisiphus követ, egyházi helyzetük változtatására mit sem tettek, s ez régi hibátok mert mint mondják örökké féltetek, hogy az érdem melyet koporsóba zártatok felszaggatja önzéstek halálos lepedőjét, sírjából kél és még a közhála és megösmérésnek szedendi jutalmait, felfogja mutatni halántékaitokon a hideg tiszteletnek elszáradt levélkeit, s ezért midőn megvásároltátok a lelket, gondotok volt hogy azonnal gálya rabságra kárhoztassátok.

Ez tovább így nem maradhat meglehet ez az utolsó békés szó mely figyelmeztetésekre emeltetik.

Eddig mehetett, mert a nevelés első küszöbénél vakengedelmességet papi növendékeitekbe beoltva, szoros fenyítéssel kormányozni lehetett, de váljon a napsugárhoz hasonlító kor mely nem csak világosít de melegít is, nem fogja e halomba döntve rendszereteket az Önkormányzásba a szeretet elvét felálítani, eltiporni azokat, kik hidegvérűleg számítgatván az ős atyák kevés perczeit, a vallást csak azon lajtorjának tekintik, melyeken ha a főhivatalok régiójába jutnak könnyelműen a lelki fáradozásoknak hátat fordítanak. Nem fog e a kor egy új tant alítani, mely hirdetve hogy X. Leo korától a szeretet vallásának elvei helyett csak a bűbájosság szekrénye bálványoztatok, mely valahány-

»szór az elnyomott nép szabadság villámaint hordta a zsarnokoknak biztos menkőhárítója lett,— alakítani tanját a morál tiszta elveinek, azon alapelveknek melyeken a polgári társulat minden intézvényeinek az új kor szellemében virágozni kell, hirdetve hogy a vallások különböző kezelők gondotlanságá-hól hasonlók lőnek a penészes ércanyaghoz melyet salakjától meg kell tisztítani, nem fog e férfc nyitni egy oly tanításnak hol azután nem hivatal, dicsvágy, és nem tudom mily szennyes érdekek hanem maga a tan mely gyümölcseivel itt e földön fogja a hirdetőt és balgátokat kecsegtetni lelkesíteni.

Ti azt mondjátok nem, és hivatkozni fogtok a leélt századokra.

És én figyelmeztetni, hogy elmúltak már azon idők melyekben az erény a különböző éghajlatok szokásai által mérlegeztetett, lehetőnek tartom hogy oly tanai a morálnak melyek gyökereiből a köz jólét virágai fejlődnek, melyek hogy úgy szólják feltételei volnának a polgári társaságnak mélyen véshetik be magokat a nép szívébe, és vannak kik hiszik, hogy a semmitevés politikájával oda érleltétek a dolgot, hogy egy erélyes fellépés megingathatná a százados intézmények collossalis íveit.

Én nem tartom feleslegesnek utoljára is azon figyelmeztetést megtenni, hogy eldődeitek közül többen voltak kik a közboldogságért tett erélyes fellépéseik miatt a vér padra vitettek, emlékeik a-somban örökké az emberiség szent hagyományai

maradtak, de valahányszor a tespedés mulasztási bűne nehezült a történetre, a kor mindannyiszor keserű bosszút vön az intézményeken.

A pyramysek az emberek félisteni korának óriási emlékei idővel elfognak porlani, de tudjátok hogy a világ történetében elporladhatatlan emlékek emelkedendnek, emlékek melyek az erényes cselekedeteknek érdem szobrai, az erénytelen mulasztásoknak Szégyen oszlopai leendenek.

JÖVŐ.

Midőn e röpirat közre bocsájtására magamat elhatározám nem volt czélom a társadalmi bajok' rendszeresített munkájával fellépnem, ki nem látna által hogy ily egy mű több kötetes munkának is elegendő anyagot szolgáltatathatott volna, s ezért azon alapvonások melyeket a jelen helyzetéből kiemeltem szolgáljanak a gondolkozás és bírálat kielégítő tárgyaiul. Azt vélem elegendő okokat és példákat hoztam fel az életből annak igazolására hogy jelen helyzetünk nem csak sok bajokat foglal magába, de könnyen igen veszélyessé is válhatik, hogy tévesztve volt örökké a fejlődések iránya, temérdek ellentételei az emberiség eszméinek oltattak be a társadalmi életbe, melyek azután mívelődés álarczája alatt nem csak vadságot hoztak be a polgárzatba, hanem magát az emberi természetét is az élet küszöbén megmételtyezték. Mind ezek iránt tájékozásul a magyar journalistikai téren egy szó sem emelkedett, pedig ha a bajok forrásaiba a veszély következményeibe pillantunk majd nem legyőzhetetlen akadályok tűnnek fel, úgy tetszenek első tekintetre a tárgyak mint midőn magas hegyekről

ködös völgyekbe nézzünk és minden köd felleg képezésében ugyan annyi szirt és meredeket látunk, lelkünket borzadály futtja el, pedig ha türelmünket nem veszítjük szétoszlanak a nehézségek mint a ködképek melyeket virányos völgyek s ábrándos tájak váltanak fel.

Meg kell ösmernünk hogy legtöbb bajaink az egyenlőség bal fogalmából vég felosztásában leginkább a földbirtokba szövött hibás elméletekből származnak. Azon hamis eszmék melyek eddig tévkerthez vezettek, kezdik magokra vonni míveltebb országokban a köz figyelmet, de támadtak ismét újabbak melyek ha kellőleg meg nem mérlegeztetnek még irtózatossabb tévedések rengetegeibe sodorhatnak, Én a fennálló rendszernek gyűlölője Yagyok, a birtokok hibás kezelését jól belátom, de azért sajnálattal tekintek azokra, kik az ember céljait különben biztosítottaknak nem látják ha csak a földet, kába hitek szerint vagy fel nem osztják vagy közbirtokká nem alakítják.

Egy reformnak mely a polgárzattól a hiányos társadalmi élet fajzásait kinyesse csak egy feltétele lehet s ez a béke.

Eszközölhető as álladalom, társalatok, és tehetősebb egyesek által is. Mivel pedig a törvények a mennyiben eddig a földbirtokok biztosítására vonatkoztak, nem egyebek mint a birtokos osztálynak a birtoktalanok ellenében védő falai, s azon háló melyei a gazdagok a szegényeket halászák. És ez nagyon is így van. Azon politikának melynek vég-

czélja a közjólét, nem lehet más irányt követni mint hogy a mennyire lehető a munkások' sorsa könnyebbíttessék, a henyélőké pedig kik igen nagy részben tartoznak a birtokos osztályhoz, nagy részben hivatalok egész osztályaiban táplálatnak a status által, lehetetleníttessék; a birtokosok érdekei a birtoktalanokéval öszhangzásba hozassanak s ezen ezé! nem ösmér más alapot mert ebből meríti életerejét a népszerűtetnél. Mondjatok bár mit a szeretet nem csak vallás ügye a politikába ezen érzellemnek oda kell emelkedni, hogy az álladalom főleg a gazdag birtokosok ezen erénynek folytonos gyakorlatát kötelességüknek nézzék, a szegény nép pedig követelhető jogának tekintse mert ez az általa szabadságát éledelettel élvezteti.

Két utón kell czélt keresni, mind kettő felforgatja a politikai gazdaszati tanoknak eddigi elveit, de azért nem semmisíti meg a tulajdon eszméjét, egyedüli feltétele biztos alapja a közjólétnek, S ez először azon elvnek határozott kimondása mely egyúttal nem kevésbé töri szét a föld hamis elméleteiből származott előítéleteket, hogy a föld jövedelme oly nyereségnek tekintendő melyhez minden erőknék melyek a jószág természetéséhez járultak joguk van; másodsor az álladalom általi meghatározása azon viszonyoknak melyben a különböző kereseti osztályoknak egymás irányában lenni kell.

Az elsőnek eredménye hogy legszámosabb része a népnek nem csak szükségait fedezi, de egy

kis tőkét ezen felül anyagi gyarapodásába beruházandót gyűjt, s ez által eszközöltünk jólétet a nép között; de nehogy ezen jólét miután a nép által is nem kevés új kereseteknek nyitottuk meg ágait, az iparúzóknak önzésétől felemésztessek gondolkodtunk a második eszköz által.

És nevelje a földbirtokos hogy vagy jogában vagy hasznában rövidséget szenvedett. Jogában nem mert átlátja hogy a munkás fáradsága eléggé meg nem fizettetett, de abból hogy ő a vámok miatt kellemetlen áron termékeit el nem adhatván jobban nem is fizethetett, nem vonhatja ama következtetést hogy a munkás illő jutalmát ne követelhesse, és hogy ő ezen részét a megérdemelt munkának letartoztathatja. Hasznában hasonlóképen nem, mert a képzelt veszteség, abban könnyen hiszem hogy kétszeresen is fog pótolódni, hogy minden munkás fáradságához mérve látván jutalmát, mindent elfog követni a jószág jövedelmeinek szaporítására, meg lévén pedig határozva azon arány melyben a három tőke úgy mint az ész, föld és munka az elosztásnál egymás irányában álljanak, az erők közötti igazság ezáltal eszközöltetett. Az arány felteszem ez lehetne. Az ész mely szerepét a kormányzásban leli az egészből legkevesebb jutalmat vehet, a munka kevésbé többet mint a föld. Az eredmény lenne, ha egy jószág munkás kezek után jövedelmezne tizenkétezer forintot, ezen összegből a birtokosnak mint két tőke tulajdonosának beszámítván a gondos kezelést is esnék akkor hét tizenketted

rész midőn a munkásoknak öt tizenketted rész, itt tekintetbe veendő még, hogy a jószág a munkások vetélyzete által javítatott, jövedelmében nevezetesen nevedett, és hogy a birtokosoknak gazdaságaik” egyéb ágai melyekbe tőkék ruháztattak s eddig is legjövedelmezőbbek valának, csekély munkási fáradtság mellett továbbad is tisztán jövedelmezők megmaradnának. Ha még is azon nehézség adná elő magát hogy felszámítva a munkabért melynek a munkás szükségeihez kell mérve lenni, hozzáadván azon nyereséget mely a munkást illeti, ezen öszveg felül múlná a birtokosnak ingó s ingatlan jószágaiból való jövedelmét, akkor a birtok vagy nincs elegendőleg beruházva vagy ha van, az ok vagy a rász kezelésben és hibás kül kereskedelmi viszonyokban vagy a gazdaság kicsinyiségébe rejlik, mely mentől inkább nagyobbíttatik annál többet fog jövedelmezni. Tudora jól hogy megszüntetvén a vámok melletti akadály sokan azt hoznák fel, hogy a földbirtokosok sorsának javulásával a munkásoké is segélyeztetni fog. Ott hol az engedélyezés önkényé fajulhatna, és fajulna mert mint ördög a rász lelket tartja a gazdag kezei között a szegényt, és szükségeinél mert tőle él kénye szerint kényszeríti, a bajon törvénnyel nem segíteni annyi volna mint a szegények megraboltságát rendszeresíteni.

Megtudnám jósolni hogy soha még oly egerészét a sophismák rengetegébe nem volt, mintha a birtok elvei tekintettel a munka jutalmára vitetnéd

nek a discussio mezejére. És miért? mert nem szólok általánosságba de értheti mindenki, vannak avagy lehetnek igen sokan nálunk is kik az új törvényekben adott szabadságban igen örömet megnyugodtak, mert azokat úgy tekintek mint uzorás kereseteknek újabb forrását. Előttök a múlt és jövő között az a különbség hogy a múltba csak a tőkéknek kamataival gazdálkodhattak saját zsebeikre, jövőbe pedig magokat a tőkét fogják törvényes formák mellett eltulajdonítani.

Ez így nem lehet. A születési aristocratia sok előítéletekkel van ugyan saturálva, de azért nem hordja magába oly nagy számba a könyörületlen szegénységet mint a pénzaristocratia. Mind kettőben az a hiba hogy aristocratia. Miért nem democratia?

Ne mondja addig senki még a jelen birtok viszonyok fenállanak hogy lejárt az aristocratiának kora, le bizony neked ha szegény vagy és hozzá politikai járadlanságodról ítélve nincs is mit felejtened.

A democratia azon alapelveket foglalja magába melyeket a birtok elméletébe fűztem, csak itt jutalmaztatik a szorgalom, nyer igazságos részt az igyekezet, bűnhődik a henyeség, s irtatik ki az erkölcstelenség.

Igen a democratia isten törvénye. Nézzétek a virágzó természetet, mily szépen éltet, mert minden növény adományait egyenlően éldeli, s az öszhangzás fentartja szépségét. A hol ez nincs a ter-

mészét vadonná lesz az áradozó folyók habjai elrabolják a gazdag termésű gabona földek arany kalászeit, a szárazon elhullanak az áldó lermészlet minden gyümölcssei, ott sás itt gaz üti feltáborát. Igen a társadalomnak hasonlítani kell a természet Virágaihoz melyeket egyenlőség élteti. Mint a virágnak kelyhe, legyen az életé a barátság testvériség, mint a virág kelyhében a méz, legyen az egyenlőségen virágzó élet testvériségének gyümölcse a közjólét és szabadság.

Ím olvassátok a természet könyvéből isten törvényeit.

A demokratiai intézmények addig fogják a társadalmi életet egyensúlyozni még minden erők melyek a természetbe foglaltatnak felhasználtatnak, a föld hogy azon kifejezéssel éljek mely a jelentől leginkább megkülömböztetné rendszeresítetnék, kétségenkívül fényesebb csillaga leend a mindenségnek.

És ugyan azon tekinteteknek melyekre a földbe ruházott tőkénél ügyelünk, kell a gyárnokok és gyári munkások, a széles értelemben vett műipar, és minden egyéb kereset' osztályainál figyelmünket bírnia.

A gyámok munkásainak tartozni fog a nyereség bizonyos részével. És én őszintén megvallom Valamint a földbirtoknál az arányt csak úgy egyre másra alapítottam meg, nem örömet bocsájtkozok különösen a műiparnál azoknak minden próba nélkül előleges meghatározásába, mert a nyers anyagok, a

kész kelmék fogyasztása, s a munkások különböző fáradozásai mind olyasmik melyek beszámítás alá veendők, hogy azután a műiparnak ne csak egyes ágaiiban eszközöltessék jólét, hanem az egészben, s a külön természetű terményező és munkás erők között az öszhangzás fentartathassék. De igazságos hogy itt is a működő erők igaz értékek becse szerint méltányoltassanak.

A gyámok gépeitől tartozni fog az álladalomnak úgy nevezett gépi adót fizetni, ez ismét igazságos követelés mert gépei által a munkások nagyrészének keresetét vonja el. Hallom ugyan már az ellenvetést, hogy ő gépeibe tőkét ruhásván be, a jövedelem egészben csak őtet illetheti. Ez nem áll ugyan azon alapnál is melynél fogva a földbirtokos saját ingóságaitól adót fizetni tartozik, mert igazságos hogy geniealis elmék találmányainak mindég az álladalmak legyenek örökösei, igazságos hogy minden ingóságok melyeket a természet felmutatott bár mily csekély, de azért még is bizonyos tekintettel az emberiségre lehessenek egyediségek tulajdonai. A különbség a gyámok gépi és földbirtokos ingósági adója között csak az, hogy a gyárnok keveset fog fizetni, a földbirtokos pedig mert ingóságai-ba fektetett tőkéje soha sem kamatoz oly biztosan mint a gyárnoknak gépei tehát még kevesebbet.

A műiparos osztályok ismét akkor fognak tetemesen gyarapodni ha a mesterek és legények közötti igazságos viszony megtartásán kívül, minden

osztály akár mily nemét képviselje is a szükségeknek vagy is keresetnek egy közösen segélyező társulatba alakul, és időről időre nevedő tőkét képez; különösen a kézműveseknek helyzete kívánja meg a javítást, kiknek sorsa néhány osztályt kivéve melyek a háborús idők által kegyeltettek a legnagyobb részben szomorító. Ha éppen úgy mint a földbirtokok hiteltőkéket kívannak meg, bizonyos öszvegek osztályok által is egymás segélyezésére öszve nem tétetnek, s ezekből leginkább a szegényebb kézművesek legalább kisebb öszvegeket felette olcsó kamat mellett nem kapnak, veszniek kell, kevés idő multával csak a gazdagabbak fogják e kereseteket egyedáruzni. Ezen elszegényedésnek egyik lényeges oka ismét rejlik a kereskedőkben, kik megvásárolják télbe a műiparosok több osztályaitól a készítményeket olcsón, mert hiányozván segéd forrásaik eladni kénytelenek, viszik a világ piaczára és nyáron csak a kézművest veszem fel, oly árt szabnak árucikkeiknek mely mellett ők még nyerne de a kézművesek nem, s így azután a kereset teréről a mestereket leszorítják. Pedig kérdem mi köze van a kereskedőnek a szabó árucikkelyeihez? vagy a czipős kesztyűsát. készítményeihez? kihelyeselné a kocsiknak kereskedők általi eladatásukat pedig e kettőnek csak egy alapja van, vagy ha ő akarja a kelendőséget eszközölni ám tegye de igazságos hogy fizesse meg azon öszveget melyet beavatkozása által az osztályoknak okozott, mert a műiparosok munkájok ke-

resetéhez mért létezhetések természetében oly örömet említem ismét a kézműveseket fekszik hogy magok adják el készítményeiket, de akkor mi sem maradna a kereskedőnek nyereségül. Mily szép volna a minden beavatkozások ellenében örökös osztályoknak nyitott boltjait láthatni, így pedig a szegény jó készítményeket felmutató műiparos, habár nyeresége nincs is munkája mellett mert töke fogyatékban lévén nagyba nem vásárolhat, nem csak hitel hiánya miatt keserves készítményét el nem adhatja közép áron, de még a kereskedőnek is zsákmányává leszen.

Mind ezeken segíteni kell, és a felálított elvek mellett lehet is. Határozott állítás, de sok eszközt a história eddig mint silányakat félre vetett, azt pedig több ízben tanúsítá hogy az associatio elvénél bár az étellel lévő öszhangzás hiányzott még is több nemes cél eléretett, meg kell tehát próbálni ezen az úton segíteni.

Említém a kereskedőket. Ezen testület nem csak nadályozza más osztályok életét, de azon kelmék el adásánál is melyeknek közzé tétele ötét illeti, mint a gyárneműek végtelen sok anyagjainál és pedig azért mert a gyárak tömeges készítményeiknél a töke tulajdonos irányábani nyereményezést tökéletesen betöltik, s azontúl az egésznek részekbeni eladása ismét új keresetet természetére a gyámokénál különbözöt képez, ezeknél is mondom nem elégszik meg illő jutalmával, pedig keresete minden osztályokénál legbiztosabb s általa megsze-

rezheti hitelét, egy tőkét melyet a végzetlenülig jövedelmezővé tehet, hanem kockára veti a világ gazdagságáért a maga és becsületes hittelezőinek sorsát. Én nem az vagyok, ki drakoni-kai törvényekbe keressek üdvöt, de miután minden osztályok állása a polgárzatba az álladalom vigyázatos ellenőrködése mellett árthatatlanná lesz, egyedül ez az melynek irányába ha hozathatnak is a müiparos osztályok jólétét biztosító törvények, de egyebek nem hozattathatnak mert a kereskedőnél a becsület elegendő, ha ez nincs minden törvény haszontalan, és azért is mert különböző osztály kelmék kereskedési társulata ezen keresetben méotöbbeket is részesíthetne, határozottan kimondanám, hogy hamis és nemhamis csődök között a törvények csak büntetési fokozatot ösmernek, és legszigorúbb törvénye a polgári társaságnak sújtsa azokat kik csőd alá esnek, nem értvén ide természetesen kiket a sorsveszély bármely csapása által megsemmisített, ezek különben is segílyeztetnének, de egy ha csak részben is kölcsönösön biztosító kereskedelmi egyesület által e bajon is könnyen segítve lenne. Helyén volna a kereskedőkre vonatkozó szigorú törvényt azért mert a kereskedői keresetnek forgalma öszvekötetésbe van a világ kereskedőinek kereset forgalmával, minden nemzeteknél közössé tenni, és én megvagyok győződve hosszabb idők leforgása alatt sem történének bukások.

Az osztályok rendezésén kívül megkívántatnék

hogy az álladalom azon viszony feleit örködjék melyekkel ezek a társadalmi életbe befolyanak. Itt a teendőknek nem oly nagy körözete nyílik, mert a földbirtokos csak úgy mint a gyámok felkeresheti gazdagodásának módjait a nélkül hogy egyik a másikat megkárosítani kéntelenítetnék, de vannak esetek melyet előbb a kézműveseken élő kereskedők-nél felhoztam gyárnokok és mesteremberek között több ízben is elő jövök, meg' lehet az idő körülményeihez képest a szesz gyároknal, burgonya termesztésnél is, melyek oda tanúsítanak hogy az álladalomnak folytonos ellenörködésben kell lenni, ne hogy az eredhető bajok akkor tűnjenek majd fel midőn már szegénységet alakítottak.

Az álladalomnak továbbá még egy oly helyei is kell elfoglalnia melyről a már kifejlett minden rendű osztályoknak mérséklője is legyen. Mert könnyen meglehet, hogy több ezen alapokon virágzó felteszem mezei gazdaságok, azért mert más kissebbek még magokat ki nem fejthették termékeik eladásánál oly árt szabhatnának, melyek mellett a kissebb gazdaságok fen nem álhalván, fejlődésükben megöletnének. Még inkább világosan áll ez előttünk a gyári készítményeknél, hol gyakran egy nagy töke birtokos gyáraiba fektetett tőkével, számtalan kis töke pénzesek gyárait kik egyesületbe magokat ellene nem alkíták leszorítja a versenyzés teréről, s ezután jövedelmét egyedáruzzatás által nevelvén egy egész vidéket elszegényít. Bizonyítja ezt a kereskedés is, csak itt hazánkban

azon piaczkon hol a gabonának nagy kelendősége volt több ízben megtörtént hogy a tőkepénzesek olcsó években, öszvevásárolván a földbirtokosoktól nagyobb mennyiségben az életet, vagy kisebb birtokosoktól midőn megszorulva lévén napi költségek fedezése miatt eladást tenni csekély áron kénytelenítettek, különösen a zsidók egész évi hitelezéseikkel aratáskor a legcsekélyebb áron a szegény nép életét eltulajdoníták, s azután e különböző gabona kereskedők magtáraikban rejtett étellel eláraszták a piaczkot és lehetetlenítették hogy a természetű kinek vagyoni ismét általuk vásároltattak meg kéz alatt jutányos áron lehessen termékeinek eladását. Ki nem látja hogy a bajnak oka azon tőkék hiányában van melyek az ilyes kereseti visszaéléseket megsemmisítenék, és ki nem ösmerne itt az álladalom teendőjére. Nem elég törvényeket hozni de számtalan törvényeket nem is kellene hozni ha ha a baj a maga helyén orvosoltatnék, és ha az nem történik ismét haszontalan minden törvények alkotása. Az álladalomnak kell a fő tőkebirtokosnak lenni, teendője a veszélyes vetélyzeteket, vétel yzetek által lehetetleníteni. Hogyan? Igen ezen eszme valóságát s eszköznek nélkülözhetetlenségét nagyon bekezdik látni a francziák, ez az mi leginkább foglalja el a journalistikai tért melytől a socialisták oly sokat reménylenek. A nevetséges eszmék birodalmát látom azon eszközökben melyeket még e kor újabb politikai gazdaszai is javaslatba hoztak sőt tüzesen is vitatnak, talán azáltal elhárítottuk

e bajt hogy a status gazdagságainak forrásaiból alkosson egy nagy tőkét, melyei olcsóbb években a természetményekben, vagy nagyobb gyárakbani vásárlások által az adás vevést mérlegezze, – mily semmiség ez a nagy akadályok elhárításához képest. Balgatagság volna először az álladalom tőkéit melyek a kormányzasi szükségek, közlekedési eszközök fedezésére sem elegendők céljoktul most elvonni; másodsor ez annyi volna mint az álladalmat a gyárnokok és földbirtokosok nyereségi révbecsempészni; harmadsor azon tőkének melyekké} az álladalom pénztárát kevesbítettük pedig ezen kiadás felülmúlná mindegyikét csak ugyan pótoltatni kellenék; és negyedsor ezen szer nem radicalis csak palliativ mely mint teher örökké nyomná az álladalom vállait.

Terményző tőkék kellenek, ezek nélkül a gaz lenyesve csak bujábban nő. Minden állodalmak fejlődési korában az adók mentől több nemei és egyedáruzások szolgálhatnak szükségek fedezési forrásul, de célznak annak kell lenni, hogy az egyedáruzások mielőbb tökéletesen megszüntessenek, az adó pedig lehetőleg kevesbítettessék. Hidjétek hogy azon haszon, mely a só szabad eladásából a mezei gazdaságba származnék sokszorosan felülmúlná a mostani jövedelmet; igyekezni kell az álladalmaknak ily tőkéktől melyeket a közjólét nem kevés sérelmével a kormányzás szükségének fedezésére letartóztatnak megválni. A nemzet midőn jövedelmi forrásait állal adja melyekhez neki jogot a termé-

szeles egyenlőség ad, midőn magát adó alá vetteti ez azon elhatározással történik hogy a kormány azok segedelmével igyekezzék oly jövedelmi forrásokat nyitni melyek kimeríthetetlenek legyenek, ezek csak terményző tőkék lehetnek— a nemzetnek ugyan örökké fenmaradván az adó terhe de nem úgy hogy adóztatásával magát kormányoztassa, hanem a kormányzást adójával csak segítse.

Mily szép lenne az álladalomnak virágzó mezei gazdaságait, gyárait, számtalan fiók gyárait, ezeket egymás között összhangzásba működve az országban láthatni, melyeket oly egyedek kezeinének kik külön szakokbeli járatossággal bírnak, s a közjövédelmet meg nem rövidíthetnék mert ellenükbe a legnagyobb hatalom a nemzet köz érdeke öröködné. Mintha hallanám többek véleményét kik a tapasztalásra utalva azt alítják, hogy az isten megverte azt a gazdaságot mely az álladalom által kezeltetik.

Minden férfiút ki a tudományoknak nem hénján marad hanem igyekszik behatni elméleteivel a tárgyak utolsó redőibe, nagyon megilleti ollyas ítéleteket melyekből kitetszik hogy a véleményező saját érdekeinek hibás felfogása miatt a mindennapiasság fogalmainak tespedő körén túl nem emelkedett, mosollyal elhalgatni vagy röviden megczáfolni.

Eddig azon terhek melyek egyes közbirtokosokat nyomlak, terhellek az itt olt álladalmak kezelése alatt fenálló közbirtokokat is. Azon rendszerbe hol fokokként a legmagasabb hivataltól az utolsó

kamarai ispányig mindegyik keresetének tekinté a zsebelést, másnak meg a tárgyhoz szólani tilos vala magából értetődik nem volt kinek ellenörködni, varjú varjúnak nem ásta ki szemét, árverés melletti bérbe adás kétség kívül mindenkor többet jövedelmezett volna. De ne vegyük a múltat vagy a jelent olyannak, mely jövőnkben irányzatul szolgálhatna. Képzeljünk a természet szükséges adományaival ellátolt helyen egy nagy gazdaságot, mely a hely természetes fekvéséhez képest ingóságokkal kellőleg beruháztassék, adjunk kezeléséhez oly egyedekel kik eléggé jártasak annak meghatározásába, mennyi jó munka kívántatik a megnevezett tér megművelésére, mondjuk ki hogy a munka által nyert jövedelemnél az erők aránylagosságát tekintendjük, és ezen gazdaság meglehet az első évben magát ki nem fizeti, mert ekkor legkevesebb terményző erőkkel fog bírni, de jövedelmeinek egy pár évek során teendő beruházásaival annyira fog javulni, hogy tizedik évben leszámítván a kezelés és gazdasági eszközök fizetését kamatain kívül sőt hamarább képes leend nevezetes összegeket a tőkéből évenként lefizetni. Az ily álladalmi gazdaság nem vesz el semmit az egyesek jóllétéből, mert területének nagyságánál s a jószág jobb kezelésénél fogva a munkások jólétét még nagyobbítja, sok kézművesek keresetét még inkább biztosítja, magány földbirtokosoknak nem árt, ártana akkor ha a kereset teréről leszorítaná, de ezt nem teszi mert természetényeinek eladása által nem vetélyezetet akar elő-

idézni, hanem a veszedelmes velélyzetek ellen éppen- ölet fedezni, s oda vezérteni hogy társas szövetkezések után igyekezzék jövedelmeit többesíteni. Az álladalmi gazdaságok nélkülözik a kereskedőket, itt a termesztő maga fuvarozza el éleiét, megtölti természetményeinek egy részével városokban lévő raktárait, többi anyagjait pedig viszi különböző gyáraiba, s akkor midőn nyers termékeiből kész kelméket bír, ezeket az emberi szükségekhez képest már tovább nem idomítja, az az a műiparosok körébe nem vág- sőt még- több osztályokat segélyez is, hanem lermesztményeit és kelméit azon ár melleit teszi kelendővé melyei a kisebb birtokosokat és gyámok okai meg-nem rontja. Azon előnnyel pedig, mely a legnagyobb földbirtokos és gyámok jövedelmén kívül hogy a kereskedőket mind az általszállításánál nyers termékeinek a gyárakba, mind pedig a yek és kelmék eladásánál két ízben is nélkülözi, az álladalom egy oly felsőbbség hatalmához jut mely által nem csak védője és ébresztője lesz a nemzet politikai gazdaságában fejledező erőknék megsemmisítője minden veszedelmes concurrentiának, őrszemek alatt fogja tartani épen azon tőkéket melyek hibásan kezelve a bajok forrásai lettek, hanem képes leend az álladalmi köz kölcségek fedezésére is.

Azon tekinteteknek továbbá, melyek az álladalom kötelességévé leszik a szegénység tökéletes Megsemmisítését eszközölni, körébe tartozik, nem

csak a bevételen könnyítve a munka illő jutalmul biztosítani, hanem az élet szükségéinek fedezésére megkívántató kiadásoknál a költségeket is kissebíteni. Költségek fedezései melyek a társadalmi külön terményző osztályokhoz tartoznak mihelyest azokat a lehetőségig tökélesítettük terhesek nem lehetnek, de az ember teremtésében nem egyedül physicuma foglaltatik, magasabb lény mely lelki s észbeli tehetségeinél magasztosabb élvezeteket is igényel. Megnyílik tehát egy új teendő a lélek és ész kiképzetésében, s a nevelés azon széles értelemben melyben a szorosán vett tudományok is körébe tartoznak a státus gondjához tartozik, mely nem ellenzi ugyan hogy a haza polgárai gyermekeik nevelésében saját elveiket is követhessék, hanem minden hanyagságnak mulasztásnak ellentmond, megnyitja a tanításnak óráit nem pénzért, mert a mi az emberben szellemi az a polgári társulatban meg nem adóztathatik.

Gondja legyen az álladalomnak hogy a munkások bizonyos csekély öszvegeket életök folyama alatt megtakarítván, öregségi korukban nyugottan élvezhessék a gondtalan élet végörömeit. Erre alkalmas módnak látszik ha évenként jövedelmének bizonyos részecskéjét mindenki az álladalom e célra való pénztárába befizeti, mely biztos jövedelmekre kezeltetik, s azáltal hogy a meghalálozottak tökéi az élőket fogják illetni a munkások ezen nagy egyesülete, szép alapra növekedő kölcsönös élet biztosító társasággá

alakuland. A munkás nem érdemetlenebb tagja a polgári társulatnak mint a katona vagy az álladalomnak bármely tisztviselője, mert a szabadság fogalmához nem csak az tartozik, hogy a haza megőriztessék, hanem hogy meg is míveltessék. Ha egyiknek biztosítható élete méltán követelheti a másik is.

De kell hogy mind azon bajoknak is melyek az eseményes történetek szüleményei, melyek gyakran vidékeket tettek szegényekké eleje vétessék, s ez nem leend oly nagy terhe az álladalomnak mint talán első tekintetre látszik. Menny¹ sok betegségek a rász természetmények kénytelen felemésztéséből származók irtózatoss pusztítást, felteszem hogy csak a szarvas marhák között is végbevitték; a tűzveszélyek melyek talán sehol annyi kárt mint hazánkban nem okoztak, és ha statisztikai adatokat jól felszámítanók, ítélve csak azon sok bírói ítéletekről melyek főleg nálunk a legközelebbi időkben a gyújtogatok pereikben keletkeztek, általlátnók – hogy alap okaik többnyire a szükség bosszuló indulatai, gyakran a vigyázatlanság. Ám de a veszély azáltal hogy az elszegényedést lehetetlenítvén ebből származható bűnöket is nagyrészen kiirtottuk, a közérdeket pedig felébresztettük, nem kevésbé fog nagyságából veszíteni. –

Az álladalamban azon anomália, hogy hivatalnokainak száma mindég kevés el fog enyészni, a bölcs rendezés mely a társadalmi életbe behozatott végkeletlenül fogja leszálítani számát a kormányzási

egyediségeknél, számtalan hivatalbeli osztályok ha nem is fognak tökéletesen elenyészni megkevesbülnek, s azon tehetségek valljuk meg igazán melyeknek nagy része hivatalok által volt képviselve, de ez sokaknál csak a hanyagság széles köpönyege a vetélyzet azon terére lépendnek, hol a világ-gazdagságainak bár melyik columnáiban nagyokat és szépeket fognak felmutathatni. A kormányzásban új hivatal osztályok leendnek, s az ki helyének betöltésére alkalmatlan minden sógorság daczára a mi új alkotmányunkba is ugyan csak elharapódzott bukni fog, csak egy holnapi számadás is megsemmisítheti, minden ágak külön kezeltetvén, főleg a társadalmi osztályoknál fog megkívántatni az éber figyelem különösen a birtok könyvek kimutatásánál, melyek azután nem csak igazság könyvül használathatnak valahányszor a munkások és tőkésék között kérdések támadnak, de egy úttal a tőkésnek hitel könyveik is.

Akármily különösöknek látszassanak is a társadalmi bajok rendszeresítésének új eszméi, megkell vélek esmerkedni. A való mindenkor hasonlít az égő szövétnekhez mely fényt áraszt de félünk hozzá közelíteni nehogy feléggessük magunkat. Megengedem hogy ezen eszmékkal, bár még nálunk az áll-civilisationak bajai nem terjedtek el annyira még is nehezebben boldogulnánk mint más országokban, de azért el nem kell csüggednünk, hátrányunk oka az hogy a nemzet minden mértéken lú elvan adósodva. A politikai közgazdászainak csak az az alap-

ja a mi a magány gazdaságoknak, nincs az a gazdaság bár mennyi ruháztassék is belé mely magát fentarthassa ha azt még régi terhek a jószág értékét gyakran meghaladók terhelik. És mi épen így vagyunk, nem szólok egyes aristocratákról, én nem tudok egyesek gazdagodása előtt hevülni előttem a nemzetnek közös jóléte van. Megengedem hogy hitelintézettel kisebb adósságokkal terhelt birtokon lehelne idővel segíteni, de a segedelem a birtokosok legnagyobb részéhez már akkor jut midőn késő, s a tulajdonos terhei miatt jószágául megválni kénytelen, hisz azon veszteség melyei ő az uzsorásoknak kénytelen volt adózni és mi ebből reája származott nincs kipótolva, s azután ha az uzsoráskodás csak a pénz kölcsönzéseknél történt volna még kádján, de megmutatám a visszaéléseket legyen elég csak kereskedők vagyon kezeléseikre visszaemlékzetnem az olvasót, mondhatni hogy azt a lelket a mit a szegény magyar gazda emberben hitelezője benthagyott, lemérte rőfeivel a kereskedő vagy mosolygásaival a szép kereskedőné csiklandozta ki. Ez okból valahányszor a jövőbe nézek, felszámítva azon adatokat melyeket élömbe az ész és tapasztalás sorolnak, aggodalmaim mind inkább növekszenek, s egyetlen reménységemet a törvényhozás bölcsességében keresem. Azt olvasgatni hányan lesznek évenként kik eddig élvezett jólétekben haldokolni fognak, azt nézni hogy a nép melyet isten törvényéből szabadnak nyilatkoztattunk, miként fog seregükét a gazdagok vágószékére vezetgetni, ez lehet

az emberiség irtója előtt kedves látvány, de ez az igaz hazafit önérdektelenül magasabb szempontok bírálatához vezeti, s ébreszti az emberi érzelmeknek a polgári törvényekbe való beoltására. Mondják sokan hogy a nép nálunk még nincs eladósodva, lehetnek vidékek mely tájakon tudni illik az izraeliták oly nagyon el nem terjedtek s a nép erkölcsi különösen őriztetvék, de ellenben mutathatnánk tökéletesen eladósodott vidékeket is, s abból hogy a baj valahol még el nem terjedett nem következtethetni hogy terjedni sem fog, főleg ha még ragadósabbá lett, egyébiránt adattal is szolgálhatok. Tisztviselői gondom alá bízott egy kis városban egyetlen egy izraelitának a népet kötelező hatszáz kötelezvényét lajstromoztam össze, az időközökbe lefizetett vinculumoknak összege felszámíthatlan volt, de a kötelezvények igen nagy részével belehetett bizonyítani az uzoráskodás irtózatosságot, az izraelitának minden kötelezvényei mellett melyeket vinculumokra kötött, még arra is gondja volt hogy a fizetés határ ideje épen azon tájára tétessék az évnek midőn a szegény nép legkevésbé fizethetett.

Hogy fogjátok képviselők e gordiusi csomót megoldani? A francia forradalom alatt felszámíthattuk számát azoknak kik a guillotine alatt elhullottak – kimondja hogy nálunk a guillotinok nem működtek? Nézzétek a váltó törvényszékek jegyzőkönyveibe, csak a legközelebbi két évek alatt tett csőd hirdetések, de vajon felszámíthatjátok e az elszegényedettek a koldus botra jutott családok ezreit?

A bajon segíteni kell akár hogy kerültek is ez a ti teendőtök, palliatív orvoslásokkal képviselők semmire sem fogtok menni, ezzel egy darabig fentarthatjátok a statusquot, örökké csak kamatokat fizetni és tőkét nem ez nem megy, maga az úrbéri kármentesítés ez még nem elegendő, és nem csak birtokosabb osztályok követelhetnek orvoslást, de az egész nemzet az öszves nép s így előbb utóbb ott vagyunk, hogy vagy tenni, vagy az erőket ismét bomlásaiknak bocsájtani kell. Az idő maga int hogy kissé bátrabban nyúljatok a baj orvoslásához, mert hidjétek meg s ezen jel után keressetek szert, hogy ha a világ nyugodt maradt volna is, ha egy villany csapással a szabadság elvei a közép száraz földön el nem terjednek is Magyarországbán a forradalmat a depatiperatio akár-mily kétséges kimenetelűnek Iáíszassék is okvetlenül előidézi. Feledétek e hogy ugyan azon napon midőn a Francia forradalom kitűzte a köztársaság zászlóját, Kassán az egykor Bocskay és Rákóczy megyek konferentiája Újházy László atyamester elnöklete alatt Május elsejére hirdettetett?

Sokan vannak kik látják az örvényeket melyekbe milliók üdve fog hullani, gyanítják mely uton lehet csak kisebb bajjal a nagyobbat elenyészhetni, de azért mert magokkal eléggé tisztába nincsenek csak botorkáznak nem merik még kimondani, inkább egy újabb forradalmat készek később kendezni nem számítva fel az esendő véres áldozatokat, csak hogy keresztül vigyék közóhajtásukat s ez az adósságok eltörlése.

Minden eszme mely féketlenül a maga paléozatlanságában hozatik elő visszatetszést idéz, és csak salakjaitól megtisztázva lehet a megtekintésnek tárgya.

Azt mondjátok az adósságok eltörlése. Vannak nemzetek melyek egy ily kezdeményei nem csak hitelekben megsemmisülnének, de a magányosok jóléte között is végzetetlen sok családoknak tökéletes elszegényedését okoznák. De ha a történetbe nézünk, látjuk hogy a világ legbölcsebb törvényhozója Solon, korában tökéletesen eladósodott nemzetét a magány kötelezvényeket megsemmisítő Lex Sisactca törvényével regenerálta. És így egy ily értelmű törvény azon növényhez hasonlít mely a polgárzatban kifejtett erőkhöz képest nem mindegyütt acclimatizálódhatik.

Magyarországban ha ez eszmét a józanság határain lui nem kergetjük, benne a socialis reform egyik nélkülözhetetlen eszközére esmérhetünk, végyétek a tárgyat nem csak úgy mint van, hanem miként lenni is kellene.

Eddig Magyarországon a forradalom alatt kik veszítettek? A tőkepénzesek, műiparosok, kézművesek, kereskedők, nagy és kisebb városokban a házi gazdák, kivételével azon városok vagy helységeknek melyek az ellenség által elpusztítottak de kármentesítettek, semmit nem veszítettek sőt igen kevés keresetek kivételével a legnagyobb résznek csak nem az egésznek jövedelmei sokszoroztattak. A sok mindenféle kormány biztosok jegyzőkönvei-

ban feltalálhatjátok a keresetek óriási öszvegeit. Veszítettek a kisebb és nagyobb) földbirtokosok, a néppel közösen kik nem csak vérükkel áldoztak, de valahányszor különböző nemeit a fuvarozásoknak és munkáknak teljesítették izzadságukkal, és ha valamire bár mily csekélység- lehetett is a műiparosoktól szükségek volt, igen nagy mértékben pénz- zel. Ez így van. A földbirtokos ki legnagyobb rész- el a múlt évi jövedelmének elveszíté, ismét legjobban adóztatik, pedig az anomáliához még az is hozzá járul, hogy ha felteszem ez vagy amaz keresete a műiparosnak vagy kereskedőnek nem annyira jövedelmező is mint volt, tőkét egy má- sik keresetbe könnyebben által fordíthatja, mint a birtokos kinek földjéért éppen a legközelebbi idő- ben mit sem adtak volna. Engedjétek meg de ti kik jól fizető hivatalaitok után nem vagytok azon helyeztetésbe melyben a szegény földbirtokos, ki nem tudja marad e miből élnie ha gazdaságának szükségeit fedezni óhajtja, sorsát is könnyebbnek hiszitek. Ha pedig nem, akkor hímezés és hámo- zás nélkül komolyan fogjatok a dologhoz.

Forradalom alatt mindenkinek kell áldozni, a mennyire lehet aránylagosan. A nép vérével és iz- zadságával, a többi része a nemzetnek mely a nép- hez nem vegyült pénz- el.

Azt tudjuk hogy a földbirtokosok kik legtöb- bet veszítettek hozzájuk vévén a népet is mely hi- vatását a harctéren ugyan csak lelkesen betölti tökéletesen eladósodtak, kérjük kik ezeknek kife- jezői?

Pénzes házi urak, több helyeken kereskedők, egyik másik polgári hivatalok s egyéb osztályokhoz tartozók kiknek ugyan van keresetük, de azért megtakarított tőkéiket forgatták, nem nagy mértékben a műiparosok, több gazdagabb földbirtokosok, takarékpénztárak, alapítványok, árvák özvegyeknek gyámság alatti pénzoszvegeik, de mind ezeket számtalanszor kölcsönzési mennyiségben felül múló tőzsérek uzsorás izraelita bankárok.

Említém hogy az eladósodás kérdésének azon elv mellett hogy nélküle Magyarországon a socialis reform lehetetlen kell megoldatni, miből következtetem hogy az adósságok eltörlésénél tovább nem lehet terjeszkedni hanem csak azon határokig hol a socialis reform lehetősége általunk elkezdődhetik. Általunk mondám mert előttem nem mindegy váljon születésénél fogva magyar bírja e azon vagyont melynek birtokába van, avvagy egy más tőkepénzes kinek csak nyelve lehet hogy magyar. Úgy látszik mintha e kérdés megoldásának lehetősége azon különböző viszonyokban melyek az adóst a hitelezőhöz csatolták benne foglaltatnék.

Az adósságok nálunk kétféle természetűek valának, olyanok melyek a kölcsönvevőt akármi ágát üzte is a keresetnek jólétében elősegítették, és olyanok melyek őt megölték. E két tőkét el kell egymástól különíteni.

Igazságos hogy minden alapítványi, közpénztári gyámság alatti pénzek a tulajdonosoknak megterhessenek, bizonyos közveszteségi csekély

kamatok levonása mellett egy részben az adósok más két vagy bárom részben az álladalom lefizetésével is könnyen megválthatók.

Azon adósságok pedig melyek nem ezen természetűek, keletkeztek váltókra avvagy magány kötlevelekre elenyésztetnek, kivévén azon tartozásokat melyek kereskedők, gyárnokok, műiparosoknál, akár egymás között, akár mint osztályoknál egymás irányában fenállanak; kivévén a kereskedők azon kereseteit melyeknél ők teljes próbát tehetnek a kelmének történt eladásáról, s ezek azon természetűek hogy be mi ők nem uzsoráskodás rejlett, hanem a házi vagy gazdasági szükségek fedezésére megkívántattak; kivévén azon követeléseket, melyek nem kölcsönzés hanem ingatlan birtok eladásából származnak.

A kereskedés iránti figyelmet kül kereskedőkkel viszonyok miatt hitelünk kívánja meg, voltak bár eddigi kereseteikben a legigazságtalanabbak.

A műiparosok osztályai pedig veszteségeiket mely hitelezések nálunk leginkább a főaristocrátiával tették, a jelen idők csak azt lehet mondani nékiek virágzott korában eléggé kinyerték, mind azonáltal hajlandó vagyok azon adósságokat bizonyos részben a főaristocratia által megfizettetni, melyekkel a jelen időkben nem csak nem kegyeltetett, de a kereset teréről leszorított osztályoknak tartoztak.

De miután az osztó igazság azt követeli hogy a veszteséggel a tőkepénzesek lui ne terheltesenek, mennyire lehető csak azon tőkepénzek melyek silány természetűek valának használtassanak fel, úgy igazságos hogy a közös teherviselés tekintetéből

azon öszveg mely az álladalom által pótolandó fennmaradott volna az úrbéri kármentesítésből levonnatassék, kivévén azon közbirtokosokat kik tőkét és úrbért vesztek, ezek midőn tőkéiket veszítik egész kármentesítést nyerjenek, avvagy nehogy nagy tőkék és kevés úrbéri telkek a birtokosokra anomáliát szüljenek, a levonás egészen megtörténjék, s a birtokosok oda utasítatnak, hogy tőkéjükre nézve alább megírandó módon teljes próbát tegyenek. Ez esetben ha találkoznának meg lehet nagy városokban lakó egyesek kik bizonyítani több évek során által tudnák, hogy tőkéiket igazságosan forgatták, és még is tönkre jutottak, ezek nagy számmal nem lehetnek mert ha több különösen provinciális városokon végig pillantunk soká kell keresgetnünk még egyet találunk, ezek' tőkéi bizonyos kamatok levonásával egyrészen az adós, más részekben az álladalom által kifizettetnek, s az úrbéri kárpótlási öszvegekből levonandók közé besoroztatnak.

De én a legloyalisabb alapra is merem fektetni a kérdést, kimondva hogy a váltók és kötelevényeknél melyek közhitelesség által is biztosítanak a próbára nézve kivévén a kereskedőknek egymás közötti keresetét semmi különbség helyet nem foghatván, azon esetben ha a hitelező bizonyítani képes, hogy kész pénzben az egész tőkét lefizette s a kötelezett fél a pénzt felvette, s ennek ellenében értéket illetőleg adósnak semmi alapos kifogásai nincsenek, s annak bizonyítására

hogy a fizetés csalással volt öszvekötvé félpróbát hozni. Sem képes, az ily öszvegek bizonyos kamatok leszámításával az adósok által egyrészen lefizetendők, a többi részekben pedig a kármentesítésből levonandó tőkéhez adandók. Még ezen alap mellett is meg vagyok győződve, mint magamat a különböző természetű kötelezvények körül tájékozom, főleg nálunk hol azt lehet mondani majd minden uzorás kötésekbe hol egy szőlő, hol egy házat. beszámítaték, hogy annyi az adósságokból lefog a nemzetről hullani a mennyi őt megmenti azon bajtól hogy ne csak el ne vesszen, de beruházások mellett oda segítessék, hogy a közjólét alapján virágzandó társadalmi reform el fogadására képessé legyen.

És kimeri mondani hogy valaki előtt az igazság útja bezáratott, hogy azon pénzkölcsönzések melyek tiszta természetűek valának meg nem fizettek, — más nem történt csak a törvény az igazsághoz alkalmaztatott, és csak azon pénz kölcsönzések terheltettek melyekbe akármely birtok alakjába, vagy különben az uzoráskodás beszövegett, vagy melyeknél a birtokos magát elegendőképpen nem biztosította.

Kimerné mondani hogy a hitel megcsonkítatott, azon hitel melyet nem bírtunk és melynek feltételeit csak most szereztük meg. Ugyan mikor születendünk már a gazdagok báb szereit lenni nem veszitek észre hogy a hitel enyészete fenyegetése csak egy palást mely alá saját érdekeiket legbiztosabban vélik elrejtteni.

Egyébiránt szőrszál hasogatása a tárgynak melybe annyi bírói diurnum és ügyvédi keresetek beférnek, melyek azután sokáig húzódnak vonódnak nem kevés kárával a nemzeti gazdaszatnak felesleges, megtevéem mert a magyar ember igen nagyon szeret még most is bármely eszmék álltassanak is fel azok között egerészni. Egy törvény melyben kimondanátok: hogy mind azon kölcsönzések melyek közpénztárokból, alapítványoktól vétettek, árva- vagy özvegyek vagyonaikat illetik, özvegeket alkossanak melyek az állomány által kifizettessenek, s ezen özvegek az úrbéri kármentesítésből lero-vattassanak igazságos tekintettel azon földbirtokosokra kik tőkét és úrbért is veszítettek; egyébaránt minden viszonyok melyek a gyárnokok, iparúzők és kereskedőknél egymás között és irányában voltak meghagyatnak, sőt a kereskedőknek azon keresetei is melyeknél bebizonyítani képesek hogy a vásárlott kelmék nem hamis pénzkölcsönzéseknek szolgáltak alapul, hanem olyanok voltak melyek akár a házi akár gazdasági szükségekbe beruháztattak megfizetendők. Azok az iparúzők közül kik a forradalom ideje alatt kereseteiket elveszíték követeléseiknél, úgy mindnyájan kik mint magányosak egyedül tőkéik után éltek s azt több évi kimutatásokból kivilágosíthatják hogy mindenkor becsületesen kezelték bizonyos tekintettel a közveszélyre az igazságig kegyeltessenek. Egy ily értelmű törvény elégséges arra hogy a nemzet regeneráltassék, és hidjétek meg mert ösmerni kell a

magyar jószívűséget, ha ez látná hogy egyik vagy másik hitelezője kinek azért van miből élnie, de sokat veszített, neki pedig módja lenne kifizetni adósságát segíteni fog hitelezőjén, ha pedig módja hiányzik ekkor e tőke a hitelezőre nézve előbb utóbb veszendő volt.

Ezen rövid rajzai sem többet sem kevesebbet nem volt célóra megmutatni minthogy a magány kötelezvények eltörlését, valamint a história nem egyszer a közjólét előmozdítására szükségesnek tanúsította, az nálunk is minden megrázkódások nélkül miután nélkülözhetetlen feltétele jóléti gyarapodásunknak törvényhozási bölcsességgel végbevihető.

Mihez jelenleg azt is hozzá teszem, hogy ez még most lehet kölcsönös kiegyenlítés tárgya, de az emberek miután igen egyszerű esméretekkel lehet eljutni helyzetünk tudomásához felvilágosítván, ha még most kevéssel is meg elégednének meglehet később hogy követelőleg fognak fellépni, s ekkor alig ha feltétlen megadás nem lesz a vége. Még nem késő. Azon gondolatokkal melyeket összevettem ne vélje senki hogy a nagyszerű tárgy már abszolváltatott, csak két irány szélesebb és keskenyebb alapokkal jeleltetett ki. A törvényhozásnak valamint az is figyelmét igényli, hogy nagyobb ház birtokosok kiknek ha pénz tőkékik kérdés alatt nincsenek is, de gazdagon jövedelmező házakat több helyeken magány gazdaságok' értékét felülmúlókat bírnak, a közveszély ezen adója alól ki ne

simuljanak; főleg a törvény hozatalánál mely gyors végrehajtást igényel arra kell tekintettel lennie, hogy a törvénynek inkább keskenyebb alapja legyen mintsem határozatlansága által több visszaéléseknek és veszedelmes bírói arbitriumoknak hely adassék.

Hidjétek el e nemzet hasonlít a beteghez melynek gyomra annyira el van rontva hogy nem képes mit sem emészteni, az orvos minden magyarázásainak daczára ki már a hajtó szereket is siker nélkül próbálta meg, erős bánatot javasol ezt is sietve mert a test már annyira veszíté erejét hogy akadályától megmenekülni rövid napok alatt képes nem lesz, még is ti azt akarjátok hogy e baj ne egyszerre vettessék ki fészkeből, hanem erősítő szerek adassanak a betegnek melyek talán vídámabb szint fognak kölcsönözni, de az életet meg nem mentik.

Végre valamint megvagyok győződve hogy a magánykeresetek okszerű eltörlésével, azon viszonyok melyek különböző polgári osztályokat egymáshoz csatoltak tágulni legkevésbé sem fognak, úgy tudom igen jól hogy azon veszteség mely lehet mondani az uzorás tőkéket majd mind felemésztette számára bár mily nagyszerűnek látszassék de valóságos értékére még sem oly nagy, és pedig azért mert ezen özvegek leginkább olyanok által kezeltettek kik a pénzt árunak tekintek, így ha a földbirtokossal hasonlítatik az özveg egybe mely kölcsön vett pénzét uzorásán kapta, jószága pedig nem

jövedelmezetett kétség kívül nagy, de ha felteszem a kölcsönző izraelitával hozatik párvonalba ki azt értékében oly gyakran a szegény földbirtokos és nép szakállára megsokszorozta csekély értékű, melynek vesztesége annál is inkább nem teheti őt koldussá, mert tudjuk hogy azok kik ekként forgaták pénzeiket azért mert a kereskedelmi keresetet is űzték, a szükségeket hitellel pótolván tőkéjek egy nevezetes részét készen tartották, hogy ez nálunk így volt ha mást nem említenék eléggé világosait kitetszik abból, hogy a mint a forradalom kitűzte zászlóját az ezüst s arany pénz ugyan csak főleg az izraeliták által nagyba beváltatott, melyek a béke idejéig bizonyosan forgalomba sem jönnek.

Itt az idő, hogy jöjjünk már valahára az izraelitákkal is tisztába. Megtúrni azon embertelenségi helyzetet melyet a polgárzatba foglalnak csak úgy nem lehet, mint megtúrni zsarolásait melyekkel a társadalom nadályáivá válnak, e kettőnek egymás irányában való feltételezését a kor többé el nem nézheti. Kénszerítő törvény kell, mert az álladalom maga boldogságát nem fogja egy castnak elölíléleteitől, vagy engedményezésétől feltételezni. Ki kell tehát a jogegyenlőséget mondani, hogy a zsidó ne legyen többé a föld bitang népe, de ekkor ama chinai fal mely a vallásokat egymástól elválasztá megdöntendő, a nevelés mely eddig is azon szellemenben adatott az izraeliták által gyermekeiknek melyek őket más vallásbeliektől elidegenítsék, nehogy a törvény írottl malasztá válják, s a testvériségnél a

gyűlölség- foglaljon helyet, az áladalom kötelességében leend a köznevelés öszhangzására figyelni, és lia mégis azt látnók hogy titkos irányzataik oda öszpontosítanak a mennyire lehet a polgári társaságba külön testületet alkotni, mindég fenmarad az álladalomnak azon jog-a, hogy az emberiség nevében a népek testvériségének áldozatául, egy veszedelmes castot ha másként nem lehet születésénél is az öszves polgárzatba beolvassza.

Ha azonban a socialis rendszerbe miután gyarapodását ellenző akadályok elhárítatlak, az osztályok rendszeresítése nem helyheztenék, akkor a végezel a közjóit ismét elvan tévesztve, sőt könnyen lehető hogy a kormány még inkább játszattatok a henyélők kezébe, s a politikai Status gazdaszat józan elvei helyett ismét az előítéletek fognak diadalmaskodni, a közkormányzat minden ágait egy egész serege az úgy nevezett Karri Anyo Csirkéinek fogja megszállani. Ezen neme olvasóin a madaraknak (Frocellaria pelagica) örökösen a legmesszebb tengereken él, az orczátlanságig szemtelenül repdesi körül a tengeri hajókat eledelért, de a mi létezésük titka, az hogy miután sem vizen sem szárazon fészkeiket még senki fel nem találta, szaporodásuk mind ez ideig a természet bűvárok meg nem fejtett rejtélyéhez tartozik.

Ki előtt esmeretesek azon előnyök melyek a társadalmakban az erők egyesítéséből származnak bizonyosan óhajtani fogják hogy ne csak álladalom

de egyesek és pedig mentül nagyobb számmal keressenek az associatio elvénél magoknak jólétet többszörösítése által anyagi gazdagságaiknak. Az öszvesítések alkalmával tett földmérésekből is eléggé világosan kitetszik hogy egy öszvesített földbirtok nem csak megtöbbszörözi a jövedelmet, de minéműségére nézve is jobb természetményeket szolgáltat, bebizonyul ez a földművelésnél de még jobban kitetszik a minéműség azon gyárak anyagjainál melyek nagyobb tőkét forgatnak. És miért nem lehetne hogy hazánkban különböző tőkék felteszem egy társulatba alakultaké nagyszerű földbirtokba beruháztatnának? miért nem lehetne, hogy minden erők egy ily birtoknak szükséges megművelésére előre megszerezlessenek, a költség épen úgy mint a roppant gyáraknál a nyereséggel együtt kiszámtássák? Csak akarni kell és semmi sem lehetetlen minek akadályai me ni gmérhetetlennek látszanak, sőt a kis birtokosoknak nincs is egyéb menedéke mint ez, csak ezáltal többszörözhetik jövedelmeiket szükségüket pedig sokkal jutányosabban fedezhetik, különben előbb vagy utóbb mint a nagyobb tőkéknek felemésztő áldozatai esnek el.

Tudom jól hogy az associationak elve hazánkban mind ez ideig mennyire népszerűtlen, mert az önzés mindent bírnivágyás sokaknál eresebben meggyökeredett minisem mellette mások jólétének gyarapodását megszívvelhetné. Isten tudja miért de de olyanoknál is kik jól bírják magokat s így okuk nincs reá miért, még is azt tapasztaljuk hogy

irigyek gyakran ha lehetne még a testvérnek vagyónát is elidegenítenék, s azután vannak egész vidékek hol a csalás annyira vérbe ment által, hogy a legközelebb rokonok, barátok, egymást a legnagyobb mértékben megcsalják, a nélkül hogy ezt lelkiismeret tárgyává tennék, a csalás valóságos keresztet melyet több vidékeken a zsidó fiútól egész az örmény kereskedőig vagy bár mely előkellő birtoikosig mindenki fiz, voltak előttem példák az életbe midőn még ugyan tehetős egyedek is nem szégyeneltek néhány silány forintok végett piszkolódni, Es ezért hihető hogy nálunk ezen eszköznek is több nehézségei volnának, mert a magyar ember igen hajlandó akkor térti a józanság elvéhez midőn már legnagyobb részt túl tett vagyónán, de ebből is az következik hogy a földnépét fel kell világosítani. Egy nagy társulattal melyekbe vidékenként számtalan apró egyesületek beolvadnának, s egy alkalmas lappal, de melyben semmi olyas glossák ne legyenek mivel a nép figyelme a főczélul elvonatassék hanem egyedül saját érdekeinek igaz elméletével foglalatoskodják, és különösen oly példákkal melyek több helyeken az ész igazságait tapasztalással igazolták kell behatni a nép életébe, s azon tévedéseket melyek őt mint szenvedélyek a játékost elveszítik kiirtani. Hidjétek meg ily fáradozás nem maradna süker nélkül, minden eszménél csak a fonalat nehéz megtalálni, de ha életbe lép gyorsan követtetik, s azok kik a tanításban kételkedtek sőt néha nevetségeseknek is találták a tapasztaláson okulva magok előtt fognak megszégyenülni.

És épen azért mert az elvek olyanok melyeket a nép életébe kell által ültetni, nincs pedig veszedelmesebb valami mint midőn az ily kísérletek nem sikerülnek, továbbá mert az elveknek itt szélesebb amott keskenyebb alapra való teleiével könnyen oda juthatnának, hogy különbözőképen a vágyak felköltelvén a tulajdont megrohannák, s egy merény után örökös vérmes remények támadhatnának, mindezeknek elkerülése végett is megkívátnáték hogy azon orgánumok melyek a közvéleményt kezelik öszhangzásban működjenek, meghatározatnának az agitationak eszközei melyek az idők célainak külömségeihez méretvék, s ezeknek kétszeres oka és lehetősége is abban rejlik, hogy először azoknak részükről kik gazdag tőkék által reményiének a jövőben is az élet kasából annak mézét eltulajdonítani, minden el fog követtetni a regi rendszer megtartására bármely nagy áldozatokat igényeljen is, mert midőn a véghetetlent akarjuk megnyerni semmi veszteség tekintetbe nem jöhet, s ezért az eszmék túl hajtására mindenek elfognak követtetni; másodsor magokban az eszmék igazságban foglaltatik, mert mentül inkább vizsgáljuk helyzetünket bajaink annál világosabban tűnnek fel, és valamint okai tisztán feltűnnek, azoknak elhárító eszközei is egymással ellentétbe nem lehetnek. Kell öszhangzásban lenni ne hogy egyediségek kik a közboldogítás szerepére magokat elég ügyetlenül reá játszák, oly téren bitangoljanak hol magok sem othonosok vég tendentiajokkal tisztába

nincsenek, ne hogy egyes lapok melyeknek azután az embernek a társadalmi életben való magasztosabb céljaival semmi közük, elveik a napi politikai eseményei által hol rövidebbre hol hosszabbra a mint tudniillik a legyőzetéstől jobban vagy kevésbé félhetünk méregetvük tovább is az országban mint zsebelők bolyongjanak.

Ha ez meg van s e nélkül mentül buzgóbb valaki meglehet annál többet is árthat, mert izgatásaiért a felelőséget magára nem vállalhatná, a mire a sok egyesületek és banquettek által is működhetni, az irodalom mezeje megtisztulna azon gyomoktul melyeket igen gyakran az íróknak egymás ellenében talán sehol úgy mint itt feltalálható engesztelhetetlen gyűlölségei elterjesztenek, ez vagy amaz talán ennek vagy amannak előzetőinek számát, hirdetéseit, avvagy dicsőségét irigyli, vagy tartja magát annyival többnek, ezeknek ha a társadalmi élet javításai körül erélyesen nem célzt tévesztőleg akarunk működni le kell magokat élniek, mint kicsinységeknek melyeket nem csak a közönségek de az írók is feledni fognak elenyészni – az irodalom vetélyzet terévé fog által alakulni, hol a közboldogításnak bár mennyi versenzői is elterendnek egymás mellett, s azon tudomány mely az irodalmat elfoglalandja, testvéri szeretettel fűzendi egybe az írókat, mert a valónak mely bizonyos tárgyak mellett feltűnik közösen vonzó ereje van, az írók pedig midőn a férfiasságnak tógáját felöltik kisszerűségek bábszereiktől is megválandanak.

Azon elvek meghatározása melyek az új polgárzatba időről időre beveendők, s azon terek kijelélése melyek a törvény foglalása alá essenek egy társulat' működése körébe tartozik, melyet én egyenlőségi egyesületnek legalkalmasabban neveznék, nem értvén azomban az egyenlőség alatt akár a törvény vagy politikai jogok egyenlőségét, ez sokkal szűkebb fogalom mint sem ebbe a czélt beleértetni lehetne. Egyenlőségi azért mert minden bajaink az egyenlenségekből származnak, és csak akkor fognak megjavítani, ha a küliömbségek kiegyenlítetnek.

Mily szép volna az ily egyesületeket működni láthatni, még akkor is ha az ármánynak sikerülne megingatni a demokratiai intézvényeket az egésztest öszvetartaná, és mily sok eszközök melyekben a közjólét feltételei foglaltatvák mennyivel könnyebben elérhetőek volnának, nálunk különösen arra is hatna hogy ügyetlen táblabírák helyett inkább ahhoz értő kereskedők, gyárnokok, tekintettel az értelmesebb műiparosokra szóval oly egyedek válasszassanak követekül, kik a közjóléthez alkalmazott politikai hitvalást követni és magokat a század ítéletére érdemesekké tenni képesek.

És én megvallom jelenleg tovább nem örömetst tárgyalom a socialis rendszer' reformját, röviden adám elő mit hosszabban kellett volna előterjeszteni, mert igen jól tudom hogy társadalmi életünk sokak által ezen oldalokról melyekről feltüntetni igyekeztem nem vizsgáltatott, és ha hibás helyze-

tünkről az olvasó alapos meggyőződést alkot is magának, de ha előtte egyszerre új Eldorádója nyitattik az életnek hajlandó az egészet álmokképnek tekinteni, hiszen physikai természetünkben is oly igen benne fekszik hogy ha valamely tárgyba soká belé tekintünk árnyékvonásait a legvilágosabb képekhez is által visszük. Nem örömet tárgyalom, mert meglehet eddig felálított eszméimmal egy szebb jövőnek csak első epoháját festettem, és mérülhetnének fel kérdések melyek az egyenlőségnek még szélesebb alapot tennének. Csak azon kérdés is váljon bizonyos területeknek közbirtokká tételével lehetetlenné válik e a társadalmak közös jóléte nem kevés figyelmet von magára, most természetesen nem sőt ez jelenben egy chimera mely körül sok tévelygések történtek már és történni fognak a túlzó communisták részéről, de váljon ha társadalmi reform a társadalomban működő minden erőket rendszeresíti és öszhangzásba hozza, ki merné alítani hogy azért mert csak ez a különbség hogy azon jövedelem melyet eddig a birtokos húzott minden erőket inkább jutalmazó felosztással váltattott fel már a világ fel nem alhat, váljon a tapasztalás nem elléggé bizonyítja hogy haszonbérlok mellett is létezhetnek vidékek, mennyivel inkább ha azon öszvegek melyek a birtokosoknak fiztettek a vidék közjólétébe beruháztatnának. Ki tudja hogy minden rendszeresítésünk mellett is nem fog e az által ha a földbirtokok szabadon elidegeníthetők, s ismét örökölhetők egyik vagy másik-

nak kezei közé annyi gazdagságot halmozni mely a veszély félelmét felköltse, és mivel az emberi masgnak a föld jövedelme mind inkább fogja szemét szűrni, mert különböző anomáliák létezendnek, a-iomáliának fog tartatni hogy egy minden tekintetben ügyetlen örökös csak azért mert a sors reá mosolygott nagy földi birtokok jövedelmének ura legyen akkor, midőn másnak ez nem másért csak egy szerencse mosolyáért hibázik, nem fog egészen és más anomáliákból oda vonni következtetéseket hogy ez a nép jogainak tetemes sérelmével történik, hogy azon ingóságokkal is melyeket a birtokos csak úgy mint a munkás megtakaríthat elég bizonyosságát lehetne adni azon szeretetnek mely a család tagait egymáshoz köti, anyagi előnyökben részesíteni a kedveseket s ez senkinek sérelmével nem történének, vagy ha a földbirtokok elvételénél meghatároznék hogy hosszabbbb évekig a status által megszabandó igazságos fizetés mellett haszonbérbe adathassanak, hol azomban nem birtokosi hanem kormányzói szerepénél való haszon illethetné a birtok kezelőt, s ekkor a kötés éveihez képest örökösire is által bocsájtható lenne a vagyon. Hogy ide irányzó próbatételek történni fognak abból is igen bizonyul hogy ha végig nézzük legrégiebb időktől a törvény könyveket, sehol nem találunk annyi visszás intézkedéseket és minden népknél annyi felálított különböző elveket, mint melyek a birtok s az örökösödés, különösen oldal örökösödésbe szövettek. És íme már a föld gyü-

mölcseinek közrészésítése után ott vagyunk, a melyen túl ha terjeszkedtek is egy némelyek, de oskolát mely életet reménylhetne nem alakítottak.

Á vagon külömbsege elegendő a szorgalom jutalmának biztosítására, mely lelke a működő erőknek s azokat versenyzésre lükteti. Ne is vélje senki hogy a szegénység eltörlésének rovására a henyélők tenyészendek, az nem lehet mert mindenki egymásnak ellenőre. Mindenütt a munkák folyni fognak azon reménységben hogy a jó és gyors munka kétszeres jutalmat nyerend, s így a leggazdagabb terményző erők tökéje a munkások igyekezetében fog megfogamzani. Az előmenetbez képest sokféle galériákban mindennapos látványok lesznek a gazdagságok külömböző nemei melyek eddig csak a gazdagoknak ékesítették csarnokait, megnyitva az éldeletek tárai melyek utáni élvezethez az ember érzékei után ragadtatik. Nem csak physikai természetének fog elég tétetni, a lélek mely fárasztó munkák után gyakran elszóródást keres melyből új erőt merítsen, oly helyeken hol a mívelődés sugarai mély behatással leendek feltalálandja a nélkül hogy mint nálunk csak a színházaknál is egész napi keresetének lefizetésével megvámoltatnék. Az ízlés mívelődni mind inkább terjedni fog, s utánna a szépművészet virágozni, szépművészetek melynek ébresztői nem fognak többé a szükség zsákmányaivá lenni, hanem magokat bármelyik nemében kitüntetett tehetségek a köznek pártfogoltjai leendek, – a nemzet védő karjait fogja kiterjeszteni művészei-

nek oltalmára, mert ok azt mi a szó legmagaszto-
sabb értelmében isteni az emberivel egyvelítik. Igen
ama temérdek gaz mely a társaságos élet kevés ö-
römeit elfojtja nem fog tenyészni, családi viszonyok
melyek az emberhez legközelebb állanak ilyen a
házas élet más alakot öltendnek, hol azután azon
temérdek viszályok, s a házi nevelésnél is a gyer-
mekek fejlődéseire oly visszás hatást gyakorló pél-
dák nem fognak feltűnni. A férfi midőn az életbo-
lóp nem fog megfűzéretetni valyon micsoda valá-
su, van e pénze, élnek vagy meddig élhetnek még
szülei, egyik vagy másik rokona kiről egy nagy
örökség illetheti, vizsgáltatni valyon ehhez pörrel fog
e jutni vagy pör nélkül, micsoda családból valyon nem
e a polgári osztályokból vagy éppen a népből való e
vannak e öszvekötetései és milyenek sat, – megfű-
zéretetni gyakran hogy hány akós legyen az üres
hordó. Nem fogja az ifiú ki lesni, hogy ennek
Vagy amannak a szép hölgynek gazdag örökségei
lehetnek e, első szerelmét meglopva több évek során
az ártatlan leánynak, ki azt hiszi hogy az élet
mindent a maga valóságába mutat fel, azt hazudni
hogy ő mily hévvel szeret, és mennyire boldogta-
lan lenne ha sat. – még más oldalról meglehet ugyan
azon nap vezetett a kétségbeesés örvényéhez egy
»őt, kinek hasonlóképen egykor esküdött, ki kériit
boldogító reménység hitében útnak ereszté és most
élő szegyen oszloppá változott sat. Nem fog a kis
tölgy ki néha annyának intésére mosolyoghat s a
szerént csinálhat komoly képeket, több udvarlókat

mindegyiket mézes szavakkal tartani, édes ez, kedves amaz, ma egyre holnap másra a templomban vagy színházban, a fagyaldában vagy a sétatéren tekinteni, kották adására melyekből ha mi sem játszottatik, de belőlle bizonyos szerelmes valomások kerülnek ki alkalmat szolgáltatni sat, – ha még ezek azon hiúságból történnék hogy sok ország nagyok közül annál jobban tűnjék ki a báleset fénycsillaga csak maradhatna, de ez azért történik hogy ha egyik vagy másik az udvarlók közül elmarad legyen kihez férjhez menni, mert gyakran megtörténik hogy ennek a szülők akaratára mihamar kell megtörténni. Az ifiú a pénzes hölgyet elveszi, a hölgy meglehet csak azért ment hozzá, hogyha mást nem bizonyos címeket nyerjen, melyek őt feljogosítják a társasági körökbe vagy a nyilvános multságoknál egy székkal az elnöklethez közelebb vonulni, és másokkal a frau vont sat, éreztetni. Világos hogy megcsalták egymást, de azért még öszve nem vesznek s ismét meg nem békélnek jól sőt boldogan is élnek, mert a férfi még azt is képes elhitetni magával hogy ő boldog és hiszi hogy ezen mistificatio mellett csak ugyan boldogul is. A társas élet gyönyöreit le sem írom, míg a nő első látogatásait teszi csak férjével, egy veszedelmes utcai találkozás s a nő a kétségbeesés könnyűire reá ösmérve ájuldozik, pedig még férje íróasztal fiókjába bizonyos levelek meglepetésül elrejtvék, melyek nagyságos címet viselnek de belül a forró szerelem hevével, ez vagy amaz boldog

órára visszaemlékezletőleg iratvák. A férj is meglehet csak akkor veszi észre magát midőn a nagy árjegyzékek havonként kifizetendők megjelennek, vagy azon házibarátrul kit egész életén által házáznál megtúrt, már majd öregségének határainál tudja meg hogy ez kis feleségének első kérője volt, de ez vagy amaz körülményeknél fogva meglehet szülői ellenszegülésnél ezen szerelem diplomaticus házassága nem válhatott. A szülők nem fognak gyermekeiktől vak engedelmisséget követelni meggyőződéseiken zsarnokoskodni, elhanyagolni nevelésüket meglehet egy oly tanító vaspálczája alá szívtelenül oda lökni gyermekeiket hol fejledező anyagi és szellemi tehetségeiknek a kínok különböző nemei alatt el keli törpülni, a szeretet mely sehol nem alhat tisztábban, mind ezen viszonyban fogja kormányozni a szíveket. Nem lesznek az életnek veszedelmes intrigái, melyeket gyakran egy némben oly ügyesen néha ravasz könnyek kíséretében nem csak a családba, de a társas életbe is képes beszőni, minden tehetségek fejlődni, a szép művészetek és tudományok férfiak által tökéletesbűlni, a lélek mívelődése és házi eredmények a nők által gyakoroltatni fognak. Az élet ne hidjétek azért hogy az associationak elve által a társadalmi rendszer reformja eszközöltetett monoton vagy prózai lenne. Ó nem. Ezen ítélet midőn bennünk keletkezik nem egyben függ, mint azon előítéletes szálakon melyek mindenhez mihez csak szokva voltunk kötnek. Az élei boldogságá-

nak magasabb élvezetéhez csak költészet által elmélkedhetünk, s ez a szépművészetek virágzó korában nem hiányozhatik, az egész működésünk minden fáradozásaink csak egy cél felé irányoztatvák, mely nem egyéb mint annak bizonyítása hogy az erők öszhangzása mellett egy közös jólét eszközölhető, s egyik embernek boldogsága nem feltételezi másik embertársának boldogtalanságát.

Íme itt van főbb vonásaiban a jövő. Lehet hogy sok abból mi e röpiratban írva van ábrándos képzelgésnek fog látszani. Ha ti az elveket fogjátok hibásaknak tartani, én az egyediségeket. Jól tudom hogy a társadalmi rendszer javítása körül felhozott elvek nem épen a napi politika által életbe veendők, hogy ezeknek bővebb megfontolás kell, a különböző eszmék többszörös megvitatása sőt próbák után lehet csak vélek nyíltan kezdeményezni, hogy előbb nagyobb teendőnk van s ez Magyarország függetlenségét kivívni, a kormányzást szilárd alapokra tenni, s az alkotmányos rendet ismét helyre állítani. Igaz ki kételkednék a teendők sorozatán, de a nemzet függetlenségét kivívni a felállított katonai légiók körébe tartozik, ők a magokét rövid idő alatt teljesítendik. Ti pedig csak arrul gondolkodtok hogy katonáink legyenek, az az megteszitek a rendelkezéseket mások kiálítják őket, a rendet pedig fentartani mind addig még az ország közjogilag szólván a rapló csapatokból meg nem tisztul nem lehet, éppen ezért itt az idő hogy egymás között jöjünk tisztába arrul

mit akarunk, mert hidjétek azon politika hogy rejtegensük elveinket inkább magunk se tudjuk mi tévők leszünk csak hogy az ellenség se tudja, nagyon lejárja már magát, ő mint tanúsítja tisztába van magával azt is tudja mit akarunk t. i. függetlenségünket ezért bennünket lázadóknak tekint, s ezen hitéhez képest következetesen is jár el. Vagy azt hiszitek, hogy a közérdekekbe nálunk a magány érdekek is könnyen beszövődnek, s így félni lehet hogy a nemzet megerősödése előtt a pártoskodások viszáljai között fog szakadást szenvedni, a legyezeléssel ekkor sem fogtok tovább jutni a gyűlölség mint hamu alatt lappangó tűz terjedend el, de jöjjetek tisztába a katonaság szellemével egyetértésével, és félelem nélkül haladhatok azon az ösvényen melyet a kor szelleme nemzetek részére kitűzött, a közvélemény minden erejével részeten van, s a gaztörekvéseket megfogja semmisíteni, hiszen a kérdéses harc mely ha ki nem mondatott is, de titokban a kedélyeket forralja nem egyéb mint az aristocratiának és democratiának kérdése. Ha úgy latnatok az aristocratiának istentelenségeit mint az csak Erdélyben is elhatalmazott, lehetetlen hogy minden kormányzási formátul melyben bár mily csekély részben foglaltatnék megnő undorodnátok. Ezen kis országban mondhatni minden bajokat az aristocratiának lehete tulajdonítani. Mellőzve azon embertelenségi viszonyt mely a főaristocrazia eszéről, a kisebb aristocratie és polgári osztályotok irányába gyakoroltatott, mily zsarolások történtek az új törvények behozatala előtt, melyek a

földnépét különösen a románokat felingerelték, s azon gyűlölséget mely a magyarok és szászok hogy nagy fejezem ki magamat aristocratiai nemzet és polgári nép között fenállotak még inkább nevelték. Én a bűnt melyet irtani akarok egész súlyában mutatom fel, az aristocratia Erdélyben határtalan mértékben költé fel a népek gyűlölséget, a reactio nem tett egyebet mint azt ügyesen felhasználta. Lépjete a síkra, most van ideje, hogy a socialis reformmal s annak nélkülözhetetlen feltételeivel tisztába jöjjetek, mert mondom néktek mi eredménye sem lesz munkáitoknak ha csak politikai reformot hoztok be, nem néhány éveknek sem egy tizednek, hanem századoknak kell hogy vessétek meg alapjait, és félek parlamentalis formáitokkal a kor irányában úgy lesztek, mint martius előtt magyarhon azon jogtudósok kik temérdek casusaikkal a Corpus Jurisban évekig egerészni képesek valának, kiket az élet rongyszedője minden allegatioikkal együtt puttonba vetette. Ezen politika mely most követtek mindenek felett veszedelmes mert ellenfeleink benne a rejtegetett félelemre ösmernek, mi pedig a tespedésre. Csak egy oly politika mely férfias bátorsággal nyilatkozik és tisztán mutatja fel a nemzetet, s a nép akaratával öszhangzásba van szerezhet tekintélyt, ijesztheti elleneinket és mentheti meg a nemzetet. Oly örömet említtem ismét a népet, mert a történeteket mentül tovább vizsgálom annál inkább meggyőződök hogy a forradalom tulajdonképen nálunk a nép műve. Nem szólok itt

egyesekekrül, nevük s emlékezetük ragyogni fog, de számuk nem oly sok hogy fel számlálni nem lehetne. A forradalmat nem elég kikiáltani, az utcákat szabadság emlékeirül nevezni, ezen vagy azon piacon vagy utca szegleten egy beszédet elmondani, ilyesmik által sem forradalmakat nem alkotunk, sem forradalmi emberekre szert nem tettünk, a forradalmat be kell végezni, s épen ott hol egyik vagy másik eszmének diadal vivatik ki gyakran azt látjuk hogy a nép egyedül áll. Ha a történetbe néztek soha ily tespedő viseletét az aristocratiának fel nem találjátok, más nemzeteknél mentül nagyobb volt a veszély annál többen léptek a síkra, itt pedig mindenki azt lesi ki lesz a győztes, a nép pedig bár mily romlott erkölcsinek mondják érénye tiszta és nem szűnik kérdezősködni uram mi tévők legyünk? Ha csatába kell menni s ez vagy amaz ütközet szerencsésen ütött ki, az utolsó tisztül a legmagosabb törzstisztig mind azt hirdeti hogy a nyereségnek tényezője volt, akkor is midőn sokszor jól elől az első sorokban itt ott altisztekkel a nép egyedül állott, ők pedig hátra vonultak hol inkább hátukat mint mellüket kelle védeniük. Azért hogy a nép nem tud olvasni, írni, mert meg nem tanítottátok, s azért mert külső viseletével tetszésteket talán nem bírja, de tenyerén és homlokán a munkának bevéssett redőit fogjátok láthatni, a becsületet keresetnek jelét, és ha egyszerű logikájához szólalok hamar megnyerenditek. Mit neki királyság vagy köztársaság, azt vélitek ezen kérdés-

bül, ő valami nagyot fog csinálni, minek követke-
zése meglehet terveiteket semmisítheti meg, távol
sem, neki kenyér kell, ő élni akar, s értessétek
megvele hogy ezen vagy más kormányzási alak
mellett célját legjobban érendi el, egész erejével
fogja azt általkarolni. Ne tévedezzünk tehát, ha-
nem szóljunk a nép érdekéhez, ha ez nem történik
és rémképekkel magunkat ijesztjük, e nemzet ha
ez évben nem, a jövőben, vagy akkor a mikor
veszendő, mert az élet' szerelme nem vitetett ál-
tal a nép vérébe. Emlékezetek midőn e nép elő-
ször szólítatott fel a haza megvédésére, elejénte
vonakodónak tetszett, okát a nép neveletlenségében,
ravaszágában, a birtokosok iránti hidegvérőségé-
ben kerestétek, csak ott nem a hol kellett, az
ok ott volt, hogy a zsellérek sorsán mitsem javí-
tottatok, midőn egyrészének érdekei megnyugat-
tak a nép legnagyobb részének érdekei mellőzteni
vén közingerültség eszközöltetett, és ha jó elején
óvatosak nem leszünk, váljon nem félhető e hogy
az egyszerű nép belássa a társadalmi rendszer hi-
báit, mérlegezze állását, s öszve hasonlításokat te-
gyen, melyek váratlan következményeket idézhet-
nek elő. Ha azomban a nép saját érdekeiről felvi-
lágosítatván, elősoroltatnak a szükség mind azon
cikkei melyek részére az állomány állal biztosí-
tatni fognak, minden tartózkodás nélkül felmutat-
tatnak bajainak forrásai s ígéret tétetik hogy min-
den igyekezet a közjólét terjedésének biztosítására
leend öszpontosítva, minek jeléül a társadalmi rend-

gzer javítása nélkülözhetetlen feltételeinek közzété-
telével sem késlelödünk, s ezek mind a jelen há-
borús helyzetünkéi öszhangzásba hozatnak; ha a né-
pet megnyugtatójátok, hogy azon rendi különbségek
melyek még az új törvények által fent hagyattak
megsemmisítetni fognak, s így azon félelmet –
hogy e fonalak csak a régi rendszernek lassankén-
ti visszahozatalára tartattak fen bátran leölheti,
hogy ez nélkülözhetetlen volt eddig egy oly ha-
zában hol még királyság létezett mert amaz en-
nek támasza; ha a népnek megmagyarázzátok, hogy
jóléte csak azáltal eszközölhető, ha mindég az ül a
főkormányi székbe ki a közérdekek terjesztésében
legtöbb érdemeket szerzett, de ez másként nem le-
het ha csak a királyság el nem töröltetik, s azon
tőke mely évenkénti fentartására pazaroltatott mely
sok polgár családok becsületes éllemezésére elegendő
a nemzet szükségeinek fedezésére nem fordít-
tatik; ha előterjesztitek, hogy azon dynastia mely
századoktul nádályozta a nemzet erejét, legközelebb
vérbe fűröszte a hazát, s alig van család melynek
egy vagy több kedvesét fel nem áldozta volna, az
országot elszegényítetté, a szeretet és tisztelet ér-
zéseit ön maga írta ki, azon királyság melynek
minden bűnös emlékezettül tisztának kell lennie, de
mely magát az erényt fertőztette meg tovább fen
nem alhat; a nélkül hogy ezen valóságoknak hoszas
magyarázatot adnátok, hiszen egy fél ív elégséges
szoknak értelmes fogalmazására, a nép millióiba u-
több erőt öntöttetek mely saját érdekeinek kiví-

vasában kezeitek között legyőzheletlenné változik által.

Azon kétes helyzet melybe a nép egy része magát találja, azt sem tudván van e nincs e királya, s azon erélytelenség melyet politikánkba tapasztal hogy a királyi család ellenében mely ugyaia mi kímélettel sem viseltetik bátrabban ellene nem szegülünk, nem egyben költé fel a tespedést és félelmet. Egy kissé bátrabb eljárással ha a közársaság még nem rögtönöztetik is, alapos előlépésekkel melyek a jelen időnek harczain kívül más emlékeket is tartanának fel többre mennénk, pedig ha jól megfontoljuk a körülményeket közelebb állunk az elhatározás perczéhez mint vélnénk, s ekkor ha kedvező feltételek alatt köthetnénk is békét, általlátnók hogy királlyal bajosan érnék célzt, mert gyökereit jobban megvagdaltnk mintsem kisarjadhatna, s az uralkodó ház az által hogy nem szeretet de rettegésre alapítá kormányzását, legközelebbi eljárásaival oly nagy mértékben költé fel a gyűlöletet, hogy ha ma köttetik egyesség már holnap a keserű emlékek melyeknek átka még az unokák vérebe is által menend bosszút forraland megbuktatására, — igen természetes a meghaltak kísértenei fogják az élöket.

Más királyi családot alakítsunk? Ha hazait választanánk tudjuk a belviszályokat, előttünk állanak királlyalunk első korából az örökös családi küzdelmek s engesztelhetetlen gyűlölségek bizonyosságai, hogy pedig ismét idegenét vállasunk,

tisztelem a szabad választás jog-ál de ezt a tévedést egy nemzetről, mely három százados Szologaságával bűnhődött fel nem tehetem, s őszintén megvallom, hogy közjólétet célzó népképviselőkről akkor midőn ezredéves bizonyosságai a történetnek örökké azt tanúsítják, hogy a nemzeteknek veszni s elszegényedni kellett mert az arisztocratia egy vagy más alakba mindég behálózta, királyságnak pedig a nélkül fenálhatni a legnagyobb ellentét a kormányzási eszmék világában, s ezen valóság kézzel fogható igazság kezd lenni mindennapi emberek előtt is, fel nem tehetem hogy a nép felség jogait letiporva szavazatokat könnyelműen egy királyság alapítására oda vetni képesek volnának. Ha pedig e nemzetnek százados intézményeit vizsgáljuk, kormányzási műszereit egybe hasonlítjuk, habár a megyék csekély öszhangzásba működtek, időnként csorbított jogaik mellett is az önkénynek változó alakokba tett ostromait megsemmisíteni képesek valának; meg kell esmérnünk hogy csak egy oly politikai kormányzási alakzat eszközölheti leginkább a népek boldogságát, s a nemzetek gazdagságát, melybe nem csak a központi de számtalan provinciális érdekek is mentől nagyobb számmal képviselve a közérdekbe vonatnak, melyeknek megegyezése nélkül az alkotmányon Változtatást tenni ne lehessen s ez az álladalmak' szövetsége. Nem ok nélkül említem az alkotmányom változtatást, mert mind addig még a nemzeteken zsarnokok ülnek, vagy a törvények zsa-

rolókká fajulnak a forradalmaknak helye lehet, de a közérdekek beolvasztásának határán túl a forradalom eszméjének is el kell enyészni, a ki nincs megelégedve a kormányzattal igyekezzen hatni a képviselt érdekekre s ez által javítást eszközölni, az előmenetel a polgárzatba a béke és nem forradalmaidul feltételeztethetik, nehogy eddig a becsületes de igazságaikban elnyomott pártok jogszerű ellenmondásai a közveszély alacsony eszközeivé váljanak. Azon anomáliának hogy a főváros közvéleménye eldöntő szerepeket vigyen a kormányzásba, ma ezt holnap amazt buktassa meg kell szűnni, a népek ezrei mint egy pohár víz megmérgezhettek, de a népek milliói mint a tenger megmérgezhethetetlenek. És ez csak a szövetséges álladalmakban érhető el, hol az alkotmány begyökerezi magát a statusok életéhe, és minden merény mely a statusok jogainak sérelmével történék vagy feloszlatná a statusokat, s ezen félelem miatt a fővárosi forradalmak elenyésznének, vagy minden alkotmányra célzó veszedelmes kísérletek visszatorlást, nem oly hamar csillapodó ingerültséget okoznának.

Magyarország legrégebbi alkotmánya szövetséges álladalom (Status Confederal) volt. Azon szerződés melyet a hét vezér egymás között kötött, vérük s esküjökkel pecsételtetett, volt az alap kötés. Idézzétek e korból az eszmét vissza s idomítsátok úgy hogy mentül tisztább alakban állhasson fel. Csak a vidéki erők organisatiojában rejlik a nemzetszerűség, és ha az alapelvek egyek minden cris-

sistől mentek, csak ekkor biztosítván az álladalmnak népjogai s azon vezérszálak melyek a társadalmi reform behozatalánál a congressus által megalapítatnak. Az önkormányzásba tetszik a statusoknak ezt vagy amazt a módot követni, a közjóllétre ilyen vagy amolyan kezdeménnyel hatni az nem tesz különbséget, bizonyosan elkorhadt megyei szerkezetünknel a status köztanácskozásai számtalan alakzataikban miket csak a statusok érdekei magokra öltenek, a minden ágú közvélemény terjedésének alkalmasabb helyei leendnek. És nálunk mily előny lenne tekintettel a nemzetiségi qualificatoria politikai helyheztelésünkre is, alkotva megyékbül statusokat, melyek időnként nemzetiségünket consolidálnák s a népiességek vérmes reményeinek helyet nem engednének. Egyébiránt a mi ismét a népet illeti szűnjenek meg valahára az aggodalmak, a nép legnagyobb része jól tudja hogy több holnapoktul minden királyi befolyás nélkül kormányoztatik, s azért még csak kedélyét sem választotta; vagy a nép csak takaró féltek másoktól nemde kik magokat ártatlanoknak színlelik, és midőn a nép elméjét előbb megtévesztvén s azután reá buzdítván lázadásba tették, azt mondják nézzétek ezt a nép cselekedte, ne véljétek a magyar népet oly könnyen hívőnek mint eddig volt, mert a háború irtó természetét megesmérte, ezt az első reactioni kezdeményeknél is bebizonyította, ha tétlen maradott is minnek okát meg mondám, de egy könnyen saját vére ellen fel nem lázítható, sőt több helyeken maga

kötözné meg lázítóit, – s azután lássuk már utoljára ne legyen okunk rém képeket csinálni kik a reactionariusaink, a nemzetnek mindég jobb ösmerni egyediségeit, mint saját hazájában ösmeretlenül tévelyegni, és ha irgalmatlanul sújtó törvény az árulókra hozatván végre is hajtattatnék, a bűnhödök nevei köztudomásra juttatnának, a magyar ember természetében lévén hogy nevéhez és családi becsületéhez nagyon ragaszkodik de különben is a harcz kétes kimenetele reája nézve birtokainak veszteségét okozhatná nem oly könnyen hátrózná őt oly kezdeményre miből semmi haszna, ezt leginkább a főaristocratia iránti tekintetből említem meg. Még egy nevezetes körülménynek nem szabad figyelmünket elfutni, s ez ha a háborús idők lecsendesülnek, s a közelandósodáson nem segítenék az elszegényedés naponta potencírozva fogna terjedni rövid idő alatt azon vennők észre magunkat hogy a proletáriusok hatalma kifejlett, hogy ez pártot képez mely mindég szilárdul, már kísérletet is tön az alkotmány megsemmisítésére, ha ez történik és sikerülend forradalom által ily pártnak a köztársaságot behozni, elveinek szélesebb alapot veend mint mely a társadalmi rendszerbe békés reformot idézhetne, és ha nem csalatkozok nem csak a főváros népének, de az egész nemzetnek vérfördője leendene. Vagy féljük a külpolitikát, tartunk az orosz-tól, ezzel csak magunkat ámítjuk. Azon kérdések melyek nemzeteknél a kormányok és népek között

α kormányzás formáira keletkeznek külnemzetek beavatkozásai által meg· nem oldalhatnak, ez éppen oly természetes és jogos mint hogy nemzetek más nemzeteket kormányzási rendszereik megváltoztatására nem kényszeríthetik, politikai rendezésekbe be nem avatkozhatnak, s ezen népjogi eszme legközelebb minden Európai udvarok által a Francia köztársaság' alapításakor megösmertetett, mely ha meg· nem (ismertetnék az Európai háborúk kimeríthetetlen forrásvá válnék. De felteszem hogy az orosz még' is jönne, mert meggyőződéseim szerint előbb utóbb jönni fog·, még· csak alkalomra les micsoda szint öltön magára, és váljon azon nemzetiségek melyeket titokba lázít elérték e már fejlődésük azon fokait hogy a péterváradai politikának beostromolhatatlan várai legyenek, jönni fog mondom mert a szabadelvűség mely előbb utóbb a királyságokat mind leörli, annyira terjedend s érlelendi a népeket, hogy az oroszoknak nem fegyvereidül de elvektől lesz bajos megőrzeni birodalmát, nem várhatja tehát bé még a közép száraz föld absolut hatalmai tökéletesen megsemmisülnek, sem nem veszélyeztetheti különböző rokon nemzetiségeit, s így az orosz igen közel jövőben síkra lépendő ellenünk, nekünk s az Európai civilisatiónak.

Az orosz beavatkozás nálunk csak úgy mint a mely más nemzetek belkormányzási kérdéseibe világ háborút idézne elő, a nemzetek két részre oszlnának az elválasztó vonalokat többé nem a nemzetiségek hanem az elvek tennék, s ekkor

nézzük mint állanánk Európában. Felteszem a legrosszabb esetet hogy csak e három Francia Olasz és Magyar nemzet szövetséznék egymással, az absolutismus pedig az Orosz protectoratusa alatt ellene, habár Angliának nagyobb érdekében állana a szövetséghez tartozni, még is bizodalmatlan politicája miatt számítsuk ellenünk. Nevezetes előny leend a szabadság szövetségeseinek részükön, a háború nem fogja erejeket kevesbíteni sőt nevelni, minden ország meghódítása azon oknál, mert 8 hódítás nem lenyűgzése a nemzeteknek hanem szabaddá tétele könnyebb leend. Helvetia után Német országnak egy igen nevezetes része mely a köztársasági elveket magába szítta, azonnal a szövetséghez csatlakozna, nagy részben szét szórt gyúlékony anyagok minden részről öszpontosítanak magokat, így Belgium is. A porta pedig jól tudván kiknek köszönheti állását és jövőjének micsoda feltételei lehetnek, a nevetségig lehetetlen azon kábáságot rólla feltenni politikai conjuncturai miatt is, hogy az oroszot segítse. Oláhország akár mily kis tért foglaljon is midőn a forradalmak kezdetekor magát egész resignatióval a forradalmi eszméknek ölébe vetette, de engedni a hasonlíthatatlan nagyobb számú erőnek kéntelen volt, elége tanúsította főleg ha függetlenségéhez még remménnyel is csatoltatnék, hogy az orosz elleni engesztelhetetlen gyűlölségének adandó alkalommal fegyveres bizonyosságát hozandja. Lengyelhon, mely mint gyenge bár és vékony, mert vérével három hatalmasságok

kígyói felszították magokat, de hosszú növény nyílik be az abszolút hatalmasságok közé, közös segítyezés mellett azonnal megrepeszténé az önkény szikláit, és ha felteszem de hinni nem akarom hogy a közép száraz föld szláv eredetű, de függetlenített népiességek be nem látnák is eljárásuk politikálanságát, de a mi Európára az orosz ellenében csak úgy befog következni mint Magyarországba a horvátok, ilyrek, és ráczoknál, kik a legközelebbi időben minden színlelést melyei viseltettek Ausztria irányába leoltván, örömmel fognak először igen nagy de utoljára becsületes feltételek mellett is velünk pacificálni akarni, ha mondom a szláv fajoknál nagyobb volna a nemzetiségeknek melyek jelenleg csak históriai álmokképek gravitationalis erejek mint a függetlenség és szabadság szerelmének, azt még is senki kétségben nem hozhatja hogy felette veszedelmes harczi álása lehet egy oly birodalomnak, mely a felvilágosodás eszméi ellen fegyveresekkel őrzi tartományait, és hol még is daczára a kegyetlen despotiának egy nemzetenél mely históriai bizonyságok után különös hajlammal viseltetik a forradalmak iránt, legszamosabb merényletek a kormányok megsemmisítésére irányzatnak történnek. Vegyétek mindezekhez számba a camarillátul elesett kész katonai erőket, és melyek nemzeteknek ilyszerű confederatioja mellett midőn a kérdés nem többé a rend visszaállításán vagy a törvényesség teréről lenne melyet az erősebb hataroz meg, s az önkény mystificál, hanem a nem-

zetek életéről a világ polgárosodásáról, a szövetség lobogói alá térnének. Akár hogy fogják is zsarnokaink kártyáikat keverni hogy különböző népiességeket alítsanak szembe, a rokonérműiek általiérendnek, a gyűlölteket pedig megfogják unni az örökös harczot. Ha pedig a német nemzet, mely bizony nem ok nélkül féltheti a rajna vidékét, ha t. i. késni fog magát a nemzetek confederatiójába beolvasztani, megnyugtattatik teritorialis integritása felől, legnagyobb része minden kérdésen kívül megfog nyugodni, mert azon hátrányok melyek Olaszország függetlenítése által reája származtak, egy jól rendezett német szövetségben eléggé kárpótoltnak. És én megvallom, óhajtanám hogy a világháborúnak kérdése mielőtt döntetnék el, minden késleltető Perez nem az absolutismus de a népek szabadságának terhe leend. A lelkesedés első perczében midőn a szabadság érzelve által villanyozta a népeket és készületleneknek találta a hatalom bitorlóit, meglehet erősebbek valánk, s ezért meghúzták magokat, a közóhajtásnak engedni képesek csak hogy a megtartott hatalommal hatalmuk viszszerzéséhez reményt bírjanak, azóta a moskovitai nagyravágyás, politikájának ellenünkbe sokkal veszedelmesebb irányt adott mintsem ha egész armádiáját megkétszerezte volna, és ne adja isten hogy az Európai nemzetek véresen kiküzdött szabadságaik után ösmerjék meg, hogy az elmúlt év nem a béke, de a világháború minden évei között, a titokban szitogatott háborúnak legveszedelmesebb

éve volt. Az orosz kormány általlátván, hogy a szabadelvűségnek Franciaországban van gyűlpontja mely az Luropai demokratiai mozgalmakra nézve épen oly tekintetű mint Arhimedes matematikájában azon pont mely körül ő tudományának birodalmát körözteté, a történet pedig már egy ízben tanúsította hogy egy nemzet lelkesedése képes a világhódítás felébe emelkedni, igyekezetét oda öszpontosítá, hogy még ő katonai erejét mindinkább nevelvén seregét begyakorolja, addig titkos és nyilvános befolyásai által az egyetértést a francia nemzet kebelében megszakítsa, elveket mételyezzen, s a kormányzás és nép közé az örökös bizalmatlanságot terjessze. Miként az angol nem régen a journalistikai tért, különösen a kereskedelmi bal fogalmak terjesztése mellett milyen p. o. a szabad kereskedés, mely természetesen hogy egy gyáraiban kifejlett nemzetnek nagy előnye melyei más népek alaptökkéit semmisíti meg, saját hasznára nagy szavak késéretében nem kevés sikerrel monopolizálta, épen úgy az orosz mindent elkövet hogy czélait biztosítsa, és mondjanak bármit is az angol közömbösségrül, egy nagy aristocratiai testület mely a demokratiai mozgalmak végső tendentiait, az az önmagának feltétlen megadását belátja tétlenül nem vesztegelhet, és ha ez eddig így történtnek látszik, meglehet azon elbizakodás eredménye mely vele elhitesi hogy az eszmék túlhajtatni fognak a mint az elmúlt év a' francia köztársaságnak nem előmenetelét de hátrálását tanúsítja. Kérdem mit tett a francia köztársaság arra

hogy elvei a népek életében consolidálodjanak, elnézte a kormányok által a népek szabadságát leigázni eszközölt népfajok lazításait, bár kijelenté hogy magát az elnyomatott nemzetek protectorának tekinti. Váljon francia befoly által mind a mellett is hogy hatás körei több oldalokon meg nyíltak eszközöltetett e valami a mi a nemzeteket egymáshoz közelebb vezesse, a közeljövőben virágzó érdekeikkel megismeresse, s a támadott differential mely kormányi lazítások következtében a népeket barmoknál leljebb súlylyeszté, az emberi nemnek ezen lealacsonyítsál megszüntesse. Lehet e francia befolyásnak legkevesebet is tulajdonítani, mely által az tanúsítatnék hogy a csehek és német, vagy magyarok és horvátok, illírek, szászok úgy a román nép közösít valami kiegyeztető lépések tétettek volna, pedig mily sok helyen van e hatalom képviselve, a múlt évben legkitűnőbb teendője éppen ez lett volna, ez állal nem csak hivatásának térét előkészíteni, hanem az érdekeknek jókori felvilágosítása által hatni a barbarismus ellen, hogy egy szavára annak időjében feltámassza egész lengyelországot, s az orosz a maga természetes határaiba viasszorítsa. Láttunk azomban a köztársaság első évében veszedelmes zendüléseket, melyek midőn megvizsgáltattak, nem ok nélkül a köztársaságon elkövetendő oly merényeknek találtattak, melyeknek távolabb öszkeköttetések vannak. Ha az orosz politika francziáknál a proletáriusoknak izgatásaiban túl súlyt nyerend, s ezen felsőbbsége nem csak a főváros lakosságára, hanem a vidékekre

is fog kiterjedni, pénzével a szabadság hazáját már ekkor legyőzte. Es hogy a francziáknál a köztársasági elvek crisis alá jövendnek kétséget nem szenved. Nemde a köztársaság első korában kérdés alatt volt, valyon Napoleon Lajos megválasztathatik e követnek és most véghetetlen számtöbbséggel elnökké választatott. Hiszitek hogy azon nép mely Napoleon emlékezetével a nagy császár emlékét költve fel hírben és dicsőségben egykor ragyogott, nem fogja e magát az egyszerű polgár nemzet nevezet mellett feledni? Ha világ háborúnak lenni kell s e nélkül a száraz földön a reform éleibe nem hozalhatik kezdődjék mielőbb, mert azon sok apró érdekek melyek egy közérdekbe olvasztva nemzetek nagy reménységét költék fel a forradalom első napjaiban, oly ügyesen ingereltettek egymás ellenében, és fognának továbbá is, hogy akkor vennők észre magunkat midőn már késő lenne. En a franczia népet ha változékony és könnyelműnek tartom is, de többségét politikailag megvesztegethetetlennek hiszem bár a história ismételve bizonyítja, hogy a német tartományok felosztását tárgyazó szerződések a francziák és oroszok között több ízben voltak keletkezendőben, de valamint a forradalmak azokat mindenkor megsemmisítették, úgy reményleni lehet hogy a nemzet morális többsége e tekintetbe megvesztegethetetlen leend. Az oroszoknak sikerülhet a francziát saját hazájában a comminismus elvei mellett felbőszítve kormánya ellen lázadásra ingerelni, de őt barátságba vonni hogy

egyik vagy másik nemzet halálának tora mellett vendégeskedjenek soha. Ne hidjétek hogy moskau alatt elhullotakat századának reményét e tüzes képzeldésű nemzet oly könnyen feledné. Nem, fegyveres kézzel fog az elhaltak de meg nem győzőitek sírjaikhoz zarándokolni. Még nem késő, de rövid idő alatt késő lehet, ha az idő szellemében fekvő erők elpárolognak. Az orosz is, s ezt azért említem meg mert az éjszaki fajok érzetét felhasználni törekszik, ha nemzetiségéhez gravitáló erőkben csak egy kissé is el bizakodik, és meglehet Lengyelhont hogy annál szabad kézzel működhessek, mint protectoratusa alatt leendő királyságot szabaddá teszi, saját politikája által fog megsemmisülni. Nékünk kétszeres kötelességünk magunkat ál reményekkel nem mystificálni, mert küzdéseink a szabadság harczában felvették a becsület harczának jellemét is, melyei e nemzet hosszú idők alatt megtestvéresedett rokonai és harczpajtásainak a nagy Lengyelország szabaddá tételével tartozik, s e második czél egy lépéssel sem áll előttem hátrább az elsőnél, sok okoknál fogva mit az olvasónak nem kell magyaráznom. Nékünk egyességet a nélkül hogy a lengyelek sorsát tekintetbe vennők kötni nem lehet, vagy ha kötnénk bajosabban fejlődhetne a lengyelek ügye oda hogy egy könnyen nemzeti önállásukba beavatkozhatnánk, s a beavatkozás ismét újvilágháborút reánk nézve nem kevésbé véreset támasztana, s így mert helyzetünket ha magunk nem is de elleneink belátják nincs miért a

szabadabb politika követésétől tartózkodunk, – hogy’ eleinte óvatosak valánk, politikánk helyzetünkhöz, hogy úgy mondjam gyengeségünkhöz volt mérve ez rendén volt, de most midőn még egy ország részt melynél a gauerilla háborúra, mely a lakosság nagyobb része által fanatisálva üzetett alkalmatossabbat alig mutathatni, daczára a bent fészkelő és kétszeres számú ellenséges seregeknek féken tartani és tökéletesen meggyőzni képesek valánk, más részt szeregeink kétszeres számmal s ugyan csak alkalmas tábornagyoknak vezérlete alatt győzedelmesen küzdenek, ha a közügyek kormányzási bölcsesség s egyetértéssel vezetnek, nincs ok miért nem az isten és magyar nép nevében szólni. Hogy elejinte a külpolitikába azon szerepet nem vittük, mely egy szabad nemzetet megilleti, ez kéntelenség volt melyei a magyar király iránti hőségből az austriai császárnak tartoztunk, de e kéntelenség azon pillanatban megszüntetett midőn az ausztriai császár a magyar krály ellen háborút indított. Ne legyünk tehát kiskorúak a kül politika körében, ne véljük hogyha mi az Európai udvaroknak bejelentjük hogy ekkor s ekkor p. o. ezen stylben jó királyunk atyai jó szívüségéből ismét vissza nyertük szabadságunkat, azon szabadságot méhnek teréről időnként leszorítatunk, de azért csak jogainkat nyertük vissza legkevesebb sympatiát is gerjesztettünk magunk iránt, vagy egyes kormányi informátorokkal megnyertük részünkre ezt vagy amazt a nemzetet, koránt sem

megengedem hogy többet tenni bajosan lehetett, mert híjába gyengék valánk, de változván a körülmények midőn a királyi ház mezítelenül mutatá fel politikai szemtelenséget, midőn annak, hogy férfiasan nem szólottunk a világ népeihez és követeket nem küldénk és nem fogadánk, mint szabad nép^ liez illő nem oselekvénk, egyéb oka nincs mint hogy Magyarország királya Austriának császára is, csak ez a bajnak forrása nem több, mely bennünket kötelezettségekre sodort akkor midőn Austria semmi viszonyosságot ösmerni nem akar, melyből származott mint a história tanúsítja hogy a magyar király örökké feledte esküjét, sőt legújabban a nemzet koronához való jogaiból vakmerően általa kizáratott, midőn a királyi ház beleegyezéséből mert ellentmondás azok részéről kiket a pragmatica sanctio illet, hetne nem történt, minden törvények ellenére nem király de korlátlan hatalmú egyedúrnak Ferencz Jósef feltolatott, ki kormányzását ott kezdé a hol Nero végezte, s a nemzettel minden érintkezést nélkülözve arrogált hatalmát egy katonai parancsnokra korlátlanul ruházta, mi tartoztat ilyenkor midőn a pragmatica sanctionak az örökösödés csak úgy alapja mint a törvényeknek megtartása, s ezek minden ellentmondás nélkül a leggyalázatosabban megfertőztettek, azon nemzeti önérzettel mint az Éjszak Amerikaiak az Angolok ellen nyilatkoztak, kimondani az uralkodó háznak elő sorolva a nemzet alapos okait száműzetését.

Legyen mindenkinek hite szerint én tévedés-

nek tarlom, hogy az érdekek legyezgetésével tovább jutnánk mintha azok a közjólét követeléseihöz képest oldatnának meg, külömben is csak azt halogatjuk minek rövid idő alatt be kell következni, de hiba hogy szükséges előkészületeket nem teszünk. Adnátok csak a nép kezébe, ha egyebet nem, legalább az emberiség jogainak bulláját, melyben foglaltatnának azon alapigazságok melyek a népet rendeltetésével öszhangzásba hoznák, s ebben lelkeitek tükrét láthatná, vagy mondanátok hogy arany könyvbe fog íródni annak neve ki a nemzet szabadság harczában részt vett, és ha más előny nem tartatnék is fel részére mily lelkesedést gerjesztenétek. Esmérni kell a magyar embert kinek azon nemes büszkesége örökké megvolt, hogy egy könnyen a hazafiúság terén magát meg nem előztette, kivált ha ez a közönség Ítélete által erősbíteték, minden család azon versenyezne hogy neve az arany könyvbe foglaltassék, ha pedig az érdekeket tisztába hoztuk a mi nélkül bizony annyi magyar család koldus botra jutand, látni fognátok azon temérdek segítézeseket, minden ágaiban a szükségeknek melyeket a háládatos nemzet a haza oltárára teendene.

Sokan vannak kiket ezen gondolat világ háború boldogtalanokká tesz, és ha még kétszer annyi előnyeket hallanának is, pedig nem vonva el semmi dicsőséget a hadi tudomány és fegyverek ügyes használataiul, meg van a győzelemnél a maga része az eszmének is melyért harczoltatik. Eléggé tanúsítja ezen igazságot a szabadelvűség terjedésé-

nek története. Mielőtt a nemzetek harczhoz készülének, midőn még a koreszméi a jobbaknál fogamzának meg, pártot alakítanak többséget nyernek, s ez mind magok erejéből daczára minden nyomásnak, ez történik a természet törvénye szerént, mert az igazságos ügynek van annyi vonzó ereje, hogy feléje mindég több és több erők gravitáljanak, melyeknek erejük ismét minden hason buzgalmú nemzetek lelkein keresztül szövődik, mert a haladó nemzetek hasonlítanak a tenger szemekhez, melyek a magas hegyeken elterülnek felvetnek néha csigákat tengeri hajók széttörött darbjait, megmérhetetlenek, mely jelekről Ítéelve öszveköttetések van a tengerekkel, a nemzetek is mindenütt a szabadság, egyenlőség és testvériség elveit követik Parisban úgy mint Bukarestben, mert ezen igazságok az emberi természetben fogamzottak meg, s épen azért mert öntudatot alkotnak, mindenkor erősebb e részen az öszvetartó erő, ha ritkán példák ellen kezöt bizonyítók történnek is, tudnunk lehet hogy olt az egyéni elmíveltség, elromlottság, a természetes állapotot túl súlyozta; még elleneinknek rettegni kell a világosság sugarától mely bizonyos tárgyakra midőn fényét veti, nem egyszer a legerősebb ármádiákat is feloszlatta. Még akkor is ha az absolutismus zsoldosait jobban fizethetné, nagyobb erejére vagy bátrabb harczosaira következtetni nem lehet. A szabadság bajnokainál a jutalom nem a napi zsoldban, hanem azon jogokban van, melyek öt tulajdonképen másodsor teremtik emberé, s ezért

e reménység lelkesítése bátrabbá elszántabb» teszi. 'egy könnyen magát fel nem adja, képesebb inkább meghalni mint ügyét feladni, hasonló lesz azon indiai ékszerárushoz ki örömebben veti gyöngye a tenger fenekére mint azokat ériékén alul eladja, még ellenkezőleg kik az igazságos ügy ellen küzdenek nem egynél ébredtek fel az öntudat mardosásai, melyek ha a kiontott ártatlanok vérért felmutaták hasonlók lőnnek azon álathoz mely ha tükröt lát megborzad és dühében magát töri szét.

Igen a nemzetek szabadság harcza előbb utóbb győzni fog az absolutismns legyőzetni, azon vidékeken melyeken a hatalmak fejledező virágait a szabadabb életnek mint sirocco szele ölték le ismét virágzani. Mily boldog leszel nemzetem, hazája a gazdagságnak magyar föld, alvidéki rónáidon és regényes tájaidon mily szépen fog a közjólét elterjedni, s az erők gyarapodásából népeidnek egy földi éden kifejleni, mint ha látnám jövőd fátyolán erényeid jutalmát által ragyogni mintha látnám emelkedni tereiden a világ gazdagságának tárait, a jövő századok nép felségének palotáit. Néktek hazafiak kik elszántan vezérlitek e nemzetet, szívében fog a hű magyar nép hála emléket emelni, s a merre néztek a nemzetben mint széttörött tükör darabjainak mindegyikében egyenlően fogjátok lelkeiteket megláthatni. Néked pedig Kossuth Lajos ki az igazság igéinek hirdetésével újjá teremted e nemzetet, mint napsugár mely az utolsó por-

szemig leszál a nélkül hogy magát bepiszkítaná, nem csak felvilágosítója a nemzet közboldogítására ébresztett érzelmeinek de lelkesítője is valál, számtalan magot mely elvetéltett de a földbe fagyott új életre élesztél, s e nemzet szabadságának megtörhetetlen lelkületű Vasingtonja levél, azon izzadsági gyöngyeket melyeket a közboldogítás gondjai homlokodra fűztek e nemzet halántékaidra tűzendő babérral mely minden levélkéiben örökké hervadhatatlan leend váltandja fel. És ha isten úgy magunk erejéből mint szabad nemzet a béke karjai között háborítatlanul fogjuk élvezhetni a szabadság örömét, saját jólétünk gyarapítását eszközendő intézmények alakításával elfoglaltan, ám akkor fogjátok e nagy férfiút megösmerni, mik eddig történtek és jó ideig történni fognak magas terveinek csak árnyék vonásai.

Nem érzem magamat arra hivatva hogy akárki lelke redőinek annál kevésbé Kossuth Lajosnak magyarázója legyek, csak azt óhajtanám hogy mindenkinek fogalmi nagy embereink ösméreténél egy színvonalra emelkednének, habár megvallom Kossuth Lajos személyes érdemeivel igyekezővén forradalmunk eddigi történeteit feldíszíteni, mint hazafi úgy is mint e röpirat szerzője kétszeres hála tiszteletet érzek.

Engedjétek azomban hogy Észak Amerikából ha nem is egészen képzeleteimnek megfejlő, de az emberiség eszméjét legjobban megközelített szabad nép hazájából egy hasonlatosságot hozhassak fel.

Az Indus látjátok Szent Lőrincz folyamát aj-

tatos tisztelettel említi és képzelődéseit különböző magasztos képek és regényekbe olvasztja. Nem egyszer csodálja e pompás óriási folyamat melynek megtekintésénél érzelmeink elfogódnak, zavaros pártjain több helyeken veszedelmes zúgói és rejtett sziklás helyein csak ügyes révészek hajókázhatnak, de a közepén tökéletesen tiszta a folyam, midőn a vízbe pillantunk mintha csak az ég azúrját néznők, a nagy mélységből kilátszanak a tengerek kincsei s az óriási sziklák emelkedni.

Mily sokan vannak, kik e férfiúnak ösméretéhez jutni képesek nem valának, elvesztek mint az ügyetlen hajós, és mily kevesek – láthattak bár egyes gyöngyököt de emelkedő lelkének tisztaságában magas terveinek ösméretéhez nem juthattak.

Fel nemzetem a szabadság szent harcát küzdjük ki, más népek lelkesítő példájára, s a forradalom jutalma mérve leend a törekvés nagyságához. Az nem lehet hogy ezen nemzet melynek ős történetei felett Lucanusnak Pharsaliájában a meghódított ó világ eldöntő csatájának könyvében emlékül e sorok iratvák:

Haec unica Gens mundi est. De qua
Caesareis possem gaudere triumphis.
mely akkor is midőn a világ minden népei a korlátlan egyeduraság járma alatt nyögtek örökké alkotmányos állással bírt, most veszítse el életét midőn a közép száraz földnek ő riasztá fel álmaiból népeit. Az nem lehet hogy a szabadság harcának korában midőn minden nép kisebb nagyobb

mértékben harczias rokonszenvét tanúsítja a szabadság ügye iránt, egy nemzet megölethessék. Ugyan ha mi az Európai civilisationak tábor szemei megsemmisítenénk, mi lenne az emberiség részére a sors könyvéből olvasható?

Van e nemzetnek egy régi emléke, mely idők viszontagságai között feledékenységbe menvén még a jelenben is elferdítve adatik elő, pedig ezen emlék nagy kincse a nemzetnek, mert ez a nemzet czímere, mely eredetiségében még a szövetséges álladalmak korában a kárpátok három főcsúcsai alatt hó fehér pongyolában heverő hét oroszlánt képezett, de a viaszok pecsétékről az oroszlánok lekopván a fehér pongyola is még akkor régiségeinkben nem annyira jártas időben négy folyóvá hibásan átalváltoztatott.

Fel a harczis lobogókra katona köztársasági korunk a szövetséges álladalmak egykori címerével, az oroszláni bátorság jelképeivel nyisanak utat seregeink a szabad nemzetekhez, harczias vitézségünk s ágyúink' dörgéseivel adassék czáfolat azon halottas beszédekre melyekkel elleneink elszigetelt helyzetünk mellett kéntelenségünkre daemóni kárörömök kíséretében az emberiség előtt önmagokat hazudtolták meg, ám lássa Europa az ifjú erejű nemzetet, azomban ne csak lássa, de meg is ösmérje, mondjuk ki valahára hogy még egy csepp vér ereinkben buzog, annál is inkább mert lelkünk sokkal büszkébb, szívünk nagyobb mint különben cselekedni képesek volnánk más felséget a nép-nél nem ösmerünk.